Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ३०१ / घ

Title वासवदत्ता टीका

Author सर्वरक्षित.

Extent ५० पत्र Age

Subject आख्यायिका (काव्य)

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वासवदत्ताटीका

३०१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स

समय प्रभयतीति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति। ॐ नं अरु [illegible] यजेनापांदत्र [illegible] फलं [illegible]
तो संबंधः। दधि पव [illegible] दधिवत्। शुभे। कालेः प्रदोषादिः। सन्नक्षपराकरं वत स्मार्त [illegible] ससमारो
पणी हसदीयते। निशा रात्रिर्यमुनानदीवत् [illegible] गीतः। प्रेन कादिद्याधरीतस्पानखमार्जनत्रिमांमं [illegible]
[illegible] खंडत्र पद्मा हिमवन्तस्त्री हिमननः। शुभ्रत्वान्नखमार्जनार्थे [illegible] मार्जनत्रिताला [illegible]
मं ज। बोदरेन [illegible] पासमुहमध्ये पश्चिमा वलोकनमिति। सह बोधाधानेगोड्कः। सु खेन नीलो [illegible]
विभावरी वध्वा राजन्तेऽधं चन्द्रमधभाजनेः। अवन्तकनिवितः पश्चिमे सुकुंडः। खस्येव कोऽरस्य ततः
कर्मधारयः। खंडचंद्र [illegible] पश्चात् [illegible] सहभाजनं अनो न्यानाम [illegible] रकोर [illegible] ततः
मंकुशालः। कर्मशिवचतोष्ठ। विभाराजोराग भेदः। आनतनीयस्य मतिनचं [illegible] दीवेद्धिस नेन
संबंधः। मधुवनलीलामुरलंडा [illegible] विकाउ [illegible] ची चीति प्रसिद्धः। स्वेहोनुरागः नैलादि [illegible]
दशाव [illegible] पश्चिमापात्रे भाजनं अमादि कंब। निशांतं गृहं। निशांतं नभव नो वसो रिति व [illegible] प्रका
शः। पत्नो। निशायां रात्रे रंतम ध्यपोऽश्वरणशीले षुसंध्या शब्दो दयकारवान्। संध्यायनीति सं
रति पुरुषोत्तमः। नवे वंतनु मध्या मते अविरं संतीति [illegible] पासन इस [illegible] चेत द्विके [illegible]
तुल्यत मासो पतंगः आदित्यः। [illegible] पतंगः भान मे रवौ इति [illegible] प्रकारः। हेलिः पतंगो
मत्ति शिरिता राजन्तेरोरव रः। मकरंदः पुष्परसः। संदोह [illegible] संमोहो ना अनवरते सा [illegible]
मोपहारस्यापि शोषणं अन्यकैरिति विशेषणान्। या। शंभिर्लक्ष्मिनाकुकामिनी [illegible]
नयोगः। नाष्ठो लोमः। ॐ दम [illegible] कोटिर्नपुरंधरणप
पं ३ [illegible]
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

...कर्णोत्तंसीयातुरत्नमत्र विपरीतमभिहितं तत्रात्स्त्रीद ... प्रभवोभाव। ददद
र्त्ताः। अंधः सहत्वः। तुच्छः ... मधुकः। निमुग्धकृतवानदाह्रोजंगीर्षिकेरद्भवकराः।
रत्नावेलिनं काष्ठेऽपोरूवाच्यावद्विरते स्मतं दश्लेगहीनः। निर्मोकोमोसलंमुग्धम
ासोवासगहमिति। हारावली अनुसलंपुनः पुनः। वैपालिद्धवना। अचलीनवचनं वाचादु
हनिचादुकारवचनं। मंदान्यक्षालि। इद्धियालियत्रनमंदाप्सलेऽज्ञा। खेनअलंकृतः पयोचर
घोपत्रे अन्योन्यभूव्यमभजलाभाव न्यायेन। पद्यापयोधरैलासंगतंवसतामिति आहितागन्यो
दिज्ञात्वराद्दस्पर्द्धवनिपातनः पुरंध्रारीरंनगरंचउत्कंवापुरंदेहेपिहरूपते। देहेगहेपुरःश्रोक
उल्लैनगरेननाद्भुतिरंतिदेवः॥ ॥इदानीं मालतीवहनीसनेनयोगः। आंदोलितश्चालितः। केच
रेसादियमकं। आरनेमेवसहतेगोचरं यमकं बिंदुरितिदंडी। मधुकरायत्यापइवरमणीपसादः।
तेवांमरणीनांसत्रीणांकेशरेषुग्रामुषिपमा। स्थितपुष्परागहरेयहा। रमणीनांरत्नीरणांकिमु
तानां। मधुकराएवमलनोपासांकेलिनुरागेतमधुकरमणीनामितिपाठः। तत्रेदंप्रयोजनं।
रमणीनांसंगमाजि। किंभूतानां। रणितमधुकरकाध्वानितमनोहरामलयोपासांवातहत
पातूः। मरणीनांहारादिस्थानेरत्नानं। अयंतुपाठोनतेथा। रिपुनेत्रेषुसत्तयमकत्वात्। अपरे
सर्वएवधुधुधुधुसन्नयमकः। मुदाकरे हर्षकरे। आधारेसमकोमायं। श्रियविरहोजातोपा
पुष्पत्रियसंभोगलक्षालंसुरवं। तेनः हतासु। मुर्मुरः तुषाग्निः। दर्पकः कामः नतस्पेष
दनस्यमसनर्पी ... अर्थाद्धि ... सावाविपविर। हेतासु ... नोकप्रि

लोहितं यावसरः
स्वः ...

... नलेन ... वंहन वैनादमपनीत

इति स्मृतिः । भुवः पृथिव्याः पुनः परिग्रहः स्वीकारो ज्ञानः दस्य विरोधः ... ॥ पृथुरिति । पृथुराजा तेन स्ववंशस्य तद्... सारसत
स रूवता । ... अपवंते न हेन ... रोमरत्नो ... मया ॥
याउ... लोपले नवि स्मारितम... इति विरोधः । पूर्वेक एवं महापर्वतान् ... को चादेषु ...
... इति मुधः तवानिति कथा ना ति वागवसरः । ना स्यव ते भुवन नीयते इति भावः । पक्षे नेति ...
लनेन हंसं वागवलसो वाच्य ... राजसुरमादेषु अमर्त्य सर्घे हः पाठः समासानां नि...
स्वाश्रयत्वात् । पर्वतै नरराजं ... पुरूरवं । ननु महावराहेन राजा । तत्कीर्मस्य पर्वतरो लकीर्तने
नउरूं महावराहो विष्णुः स एव मर्त्ति भेदे न ... स्यापां पुराणे भद्र ... येन ...
अथवा पर्वतरराजे ... अतस्तदपि नास्ति । स पुनः ... मालिरस्यादिमद्ऽ ... तदे
वेभ्यो ... इन्द्रदेवो न पक्षि ... स्वभाव इत्यर्थः । देवः सुरमहीतेजो ... इति देवः । ... तमध
स्तानीतं स्वर्वी वृत्तिचरितं येन स तथा । अतएव तथा हीति ... पर्वतादिभिः साधर्म्य प्रदर्श
... तं साधयति । इदानीं श्लेषोपमा स राजा पर्वत इव । पर्वऽ ... पर्वस्य ...
वतिष्ठिमेद पारितिरं निदेवः । पक्षे पर्वतऽ ... विरामन्त ... विराम प्रसा ... नानुपसंख्या
नमिस पादानलो । अपादाने ... हीयरुहोरिति तसिः । ... ता । ...
येन स तथा ... गः प्रभुत्वं । ... पर्व ... पक्षे पकटु ...
रिति तं व भागः । उत्सव ना ... श्रीलमलिविरको...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

करलोव ... स्मील

अत्रे रा गम प्रभाग:। सइति सर्वनामाह... सवरे हि मालक दमी तत्स्या आलकय: पुत्रानं नारस्या योगे

गंधर्वे रिले सति लदं गाल: नील गोचरलाल:। सर्व स्य अ नस्या थंयो च्यं गानौ चाद: प्राति पे धेना

पापा: कपटव्र योग स्वजन मनेउ सादनाय नौ हितो नौद इत:। नमापावी। पलेस हि माहयो नगरा

ज: अन च्यायेन हि मेन नौ ... हि तो नो कृतेऽ। ऽ प्रायाः मि पर्ः जन्म ने नहि तदति च विरोध:। त

स्य हि सो ... नता गौरीऽ न कला ग्रसहीन। पद्मवन:। मानीमान: चित्त सम नीति: तघुनः गिरि

वाचि स्थित:। सस्य व च न दस्यार्थ:। व बध्वज: व बोध मर्: स एव बध्वजो यस्या ध्वजो विजयाच हृद

:। धार्मिक इत्यर्थ:। पद्मेहि मानी हि म संहति:। तत्प्रधानो गिरि:। हिमानी गिरि हि मालय:।

त्रास्थित उपाविष्ट:। सर्व बध्वज:। विन: पसो राजा सनामागति: स्थानं अवंघता चव लिमानि

पक्ताति कांतारानि दुर्भिक्षादीनि येन, पद्मा नगमो: धुंचा। आरोगमनं कांतानाम: स्त्रीगम

नं यस्या रत्नि भवति। तथा चा कादंबरी। स सपियो व नरमि: जीव लप वति। वनितन सुख स्या परलेषइन

रसी दति। अखिल मास्पंति कं कांतारो दुर्गमार्ग: पुनातीति पावक:। पवित्र हेनाग्रे सर: प्रधान

मिनि पावक: इत्यर्थ:। उ कं च। सुमनेचि हृ पिला सजी राजाभि सुर्महो दधि:। ६४ मात्रा: पुनं से

ने तस्मात् सन्निपे नि सत्त्वा इति। भोगे षु मधु पानात् दषु नो सुक:। तन्न पालां दोष:। च × ५ कं × म गो

पाक्षान्त पापानं वर्जितानि महीभुजां। एतद्येवि प दोष्ठा कां ते नैव धन्द्वि इति। य द्वा। न

मानीति न भोव द्धु: गाम नंग धंव धिक: र दु से नी सर्थ:। पलि कपालिता। उप पविन भो ध्वनि:

कथ्य तेनी है रसलि नी। नभो [illegible] सुको पत्र। नभो नमने वाउ सुको पत्रे ति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तत्र छलादि। तत्र छलं प्रधानं तत्कुलो देवदत्तो इति नवकम्बलं तं संभाषिते तं ओलुः ... ग्राहि तो न तत्संख्यत्वं। निग्रहो भंगः।
महावादेषु तत्त्व बुभुत्सासु छलं निग्रहाः छलं खण्डनं। नान्यत्र छलं कपटः। निग्रहः। नास्ति छलं निग्रहो दंड
इति वा व्यतिरेकालंकारः। सर्वत्र नान्य इति विरोधः। नास्ति मतिरस्येति नास्तिकः। अस्तिनास्तिदिष्टं मतिरि
ति ठक्। तज्जीवः परलोकाभावस्वभाववता। सचार्वाकदर्शनमेव। तथा च तेप्राहुः। नानानेव हि लोकोयं यावा
निंद्रियगोचरः। तत्र पक्षजदः तदुदस्तिवत् भवनदति। नान्यो नास्तिकं सुखमस्येति नास्तिको दरिद्रः। नास्तिक
इत्यप्रसिद्धः। अस्तिनास्तीति विभक्तिप्रतिरूपको न कश्चित्तद्गुः दीलदृस्यार्थः। एवमेवानिलरूतमित्यादि क्रियः
स्यामिति देषः। सकण्टकः तद्योगो नि ... गत्वा। नान्यत्र कण्टकैः तत्तुल्यत्वात् नानार्थयोगः। न कश्चित् कण्टके
तरोरंगेऽस्ति पद्मतद्रूसदृशः। उक्तं च। रोमांचे क्षुद्रशत्रौ च तरोरंगे च कण्टकः। एवमन्यत्रापि व्यतिरेको ग्राह्यः।। ।।परि
वाद इति परिवादो बीभत्सवादनं दण्डः। जनापवादश्च। खलः क्रूरः। धन्यमर्दनस्यानंचा। दुर्जनः सर्पः क्रू
रश्च। द्विजिह्वं पनगपुंसि खले स्याद्वाच्यलिंगक इति रन्तिदेवः। आहितुण्डिकः। सर्पग्राहिलो। अ
हितुण्डेन सर्पमुखे न व्यवहरतीति। संज्ञायां कर्म कोविधिरनित्य इति वदभावइति। भलर्थे वा ठक्। कि
रोहन्तारान देयभागयोः। छेदः कर्मनस विच्छेदयोः। क्षेपकं रूतमिति प्रासङ्गात् नेवं नस्तु ... क
योः। ... स्विबच्छेपुनेत्रं पर्थिगुलेरथेदिति विंध्यवासी। नेत्रं कुराद्व्यर्थः। राजापा
र्थिवेंद्रयोः। निशापतौ क्षत्रियेव राजास्यात् गतीपतावितिरंतिदेवः। सार्वभौमो दिग्गजमे
दः। तेनयोगोऽन्येषां कुमुदाञ्जनप्रमानमतीनां। पद्मसे सार्वभौमः। सर्व भूमीश्वरः। सर्वभूमि
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पद्मिनीभिर्मलं वारि सतुरगौ न सेवकर इह ऽभावप्रधानो मा ह्येकथादिति यथा । तेन सा व भौम
त्वेन योगस्तस्य वराहः परं नान्येषां व्रतानी प्रसिद्धा वस्त्वादी नीरस्य नीमेदाघसात् ॥ ॥ मुद्रगतवीत
ये दत्तेन भंगः आमर्दस्तस्याभावो वा । दत्तो नरलं प्राप्तिमात्रलक्षणविकारः तत्र भंगमआरोपवत्नं ॥ ॥ दुःशा
सनइति । दुःखेन विक्षिप्यते दुर्योधनभ्राता दुष्टशासनः दुष्टशासनिर्वा । भारतं ग्रंथविरोधः तत्रोपलंभः करप
त्रं करपत्रइति प्रसिद्धं तलजः त्रांखः तथाविध दुःखभावात् ॥ ॥ हृदा नीलत्वनिंदा तस्योत्कर्षमाह । महा
वराह इति । गोत्रायाः उद्धरणप्रवृत्तस्य वनविकीर्णरदि । गोत्रायाः उद्धलनं कृतवानिति विरोधः । गोत्रं
कुलं गोत्राणां पर्वतानां उद्धरणं न मकरोति दिति विरोधः ॥ ॥ राघवइति । राघवे रामः जनकसुतां सीतां
परिहरन्नपि सीतापाल इति विरोधः । जनकसुतं पितृकृतं परिहरन् जनकसुतां सीतां पालयतीति परिहारः । विरो ऽ
धः । भरतो रामानुजः सततमेव दर्शितभक्तिरपि राज्ये विरागमंतामात्रा वृत्तमकरोदिति विरोधः । विरागदो ऽ
भाववचनः । विरागमं विरागमकरोदिति परिहारः । इदमत्र [illegible] विरोधस्याभावात् दिवाकरस्य त्रिया
दिव्यतिनिषेधात् पूर्वत्वं नास्ति । तत्रालंकारः पर्वदस्य विवक्षितत्वात् [illegible] । दिवारूपाविवाहेन
वदनानन्तस्य पत्नीदमयंत्याः स्वभार्यया मिलितस्य विपुनवत्त्वं दायादवर्गिहः पातित्र हृतोजा
तः इति विरोधः । नलोर्दमयंतीतस्याः पुनर्भर्तृत्वं प्राप्तो भीमेः याच्ये नो दापुरेवेन्येनो हृततेः सा पुन
र्भर्तृ उत्पन्नापुनरक्षतां तत्पाणिग्रहणसूत्रे यथा विधिः । सा पुनर्भूरतत्सत्स्याः यो नर्भवउदा दा घां

न्तिः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उत्करो नीतिसुकरः इतिदृशो दशादित्वाद् स्वादिरियं सुखं करोतीति पाठादित्वादसुः । अन्ये भामध
ईदृशं न इति वा दीर्घः । अत एव सुकरो देवस्य उपभेदः । नाल्पा आदिदृशामा । राजन्नुत्कर
पीतावदिति । अथोत्पन्नयथा विनाल्पाद्वाकार एव वास्त्या । तत्र राज्ञ पक्षे दुर्लभं करोतीति त्र
करोदशः । सुतरान्दसालव्यत्राकारः नृणां भुवावीनवानितः । उद्भवं । उच्छेलकुसलैः प्रकटै
तः । तथाहि ... स्वादवृस नौ दुर्भु भवबाह्योऽकारयो सर्वो व श्वेति वार्तिक व्याख्यानं त्राव
रोष्यापा विद्युद्वराविधा यकोणादिकं स्कन्दे दर्शितं । रुरावदउपपदे । ... सं त
उ वं त्वधा यकोणादि स्कन्देषु दर्शितं भ्रुवनामसंबंधे न व्या ... नि भुभुवः इति सो कर्पेलात दस्
त पाव्यासभूमइवः दृसथः । उक्तं च दशः । प्रियमाघगघति परः । स्वाति दानेदान सस्या । दादि
ताह्निश्च जनितउत्पादिनो यशोदाभ्यामानंदो लोमहर्षः । सम्यद्धिश्च यथासंख्यं येन यशो
आनंदसमृद्धि रानंदाति श्रायः । परः । ख्याति दर्निआनंद येषां समृद्धिस्सर्थः । यशोददा
तीतियशोदः कविः न स्यानंदसमृद्धी । नथा ... दध्यः । कः सखा वशासि भूपत्रासिभूतेर्म
तः । इति स्वनेकविदस्स जर मक्षीस थः । पद्मे कं सा शात्रि वा सुदेवः । तन्मा माय शोदानंदस
सिनालयो सम्वृद्धी व्याप्तिवाधिकां आनना । आनकदुंदुभिर्वसुदेवः । कांचं कविरिति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अ
ना.टी
५

र्णधारः। तत्र कूमादरः। कृनुपन्नेगपद्मकाव्यः। शुक्रग्रहः नीतिग्रहकुशलत्वात्तत्र कृतादरः। कृतः
कृत्रिमविष्णुसादनेन दरो बिसं सर्पः। काव्यापद्मनना राक्षसी। काव्यं शुक्रे महाकाव्येका व्याचष्टे कृतेना
मनेति विरवतेत स्यादरक्तेरिनेक सः। सागरस्ता पीविष्णुः। अनंता अवर्धता भोगिनो राजानः। पाद
श्चरणः। पसे अनंतरानो नागराजः भागीसर्पः। अनंतस्य शिरो वक्त्रेन विवन्दितलोकहृत्कर्तिनपा
नः। विवस्ताहि रादन्मुसनेः कारलामिति। तदा घ्राणि स्वाधामि सस्यारक्षलोहि सकः। आशापूर
लाद्भू - - - - - सुवर्णवल्ला आशांतमश्वशांते रक्षणं वस्य ततः सवर्णे दीर्घः। यद्वा। आशांतरावे
5 सांते आशांतरतः। लेबिनः। तेषां सत्तलड्डु सवः। तत्र सस्त्राः सुलाधावदाप्रवे अर्चीआ। पचरा। भसेआ
शांतः। पश्चिमादिकूरक्षतीति रक्षलः। कदुरादिः। कदलोवाञ्छपट्टादक्षिणा शापधातदानवस्य
शानदप्रसाधकः। पानकादिसाधासमासः। पद्मादक्षिणः सरलः। ततः कर्मधारयः। पद्मादक्षि
णेरारसमक्त्नानीतिदक्षिणाशाः स्वलः। तस्याप्रसाधकोभूषकः। सचिनजानपुरः करोतीति। पद्मोद
क्षिणाशादक्षिणादिक्ष्वात। प्रसाधकोलंकर्ता। विंध्यो हि गिरिर्मेरुप्रदक्षिणामर्पतयैव रवि
मार्गमाक्रम्य पितुंड घनः। ततो देवैस्तन्माशुलेअगस्तिः प्रेरितः सन्नागत्य मेन रक्षितवान्। मनसाक्षि
णापथे गतिरसित्। ततो यावदहं नागच्छामि तावन्नतवान वर्द्धितव्यमिति। वाहिनीसेनान
दीवसमः तुल्यः। करोराजग्राहः। प्रवारः प्रवरलं यस्य सप्रमसाङ्क्षमीकं करोतीति सप्रकरः
प्रवारोयस्य अथवा सदृति। © Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri दर्शितवत्वात्रदनिवद्धिः एषां प्रचारेणासहकर्म कृष्ण
५

नेः ऐश्वर्यातिशयान्महेश्वरः। अतुलं यथा भवति तथा प्रलसेऽसमाधिः कौ प्रलोअभिलाषकैश्च मंत्रावेमार्गे
मार्गं दारपाशकेवनी स्पृहेति सर्वैः शिवः। पद्मसमकरस्य द्वे कूलकरः। प्रष्टव्यारोपस्य समचा
रस्मानः कर्मधारयः। सांहि चोरश्चकुहुः पक्षे मकरोर्ज्ज्वलं तु स्तस्य प्रकारोभ्रमलं। प्रहमेन प्रवर्त
नोमहसा प्रासेन अनुपातनः स्फुटोरिपुः मांसलस्पीरितानातिभारः। रात्रुर्वार्लोकाद्भारातने।
= अ रक्ष्योरेकस्मारलं। स्फूर्पवर्गो प्राइति टरानते भावाचं नोर्मितकामदसत्यर्षः। पक्षे प्रहसे
५ नः। कार्त्तिकेयः मारः कामः विबुधाः देवताः। शिवस्य पञ्चकर्मतनमयः। एवंविधोलंयः
रकायविनितापस्य द्वोलयः। सवासो विबुधश्चेति कर्मधारयद्वन्द्वः। पक्षे वि
धा देवाः शिवस्कन्दमारदिः। उक्तं च। शिवस्कन्दादेवादिः लक्ष्येति स्वकर्मोद्भवाकरः॥
परस्परवैति। तत्रो मुहूर्तं सर्वमासादिः। रिपुरथाघुसावो नातत्र। यद्वानं तावि यः। हे ९
उक्तं च। तत्र यो व्यापरमसवे मुहूर्तो लवपर्वं तु। यो आश्रयः। यो कानां संतापहरः।
वहा यथा लंतापहरस्योसोरश्चेति। आशिषेअलंकृतिहि। रस्त्रोनस्वी। अर्थाओंच
पक्षे लक्ष्मसुखं ददातीति क्षालादः कृपस्य यः। अनन्तेदर्शनो अनाः प्राणिनः। तेषांप्रियक्र
नोधकलानू। पद्माक्ष्मलदारात्रिस्तस्या, नहानिसमासः। राजेरभावः सप्रियोपस्कसप
लादानप्रियास्येति। वा। अपूर्वपदमतचानलोपः। पापारविध्वीतस्याः संतापहरो
औकेपसिद्धः॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१-ली
६ ऽविरहत्वात्कुसुमकेतुः मारः । जनिताऽनिरुद्धांश्च वरसेनेति । सा अनुरागेण सुखप्रदः । पक्षे । निरुद्धः का
मसुमनः । रतिः कामस्त्री । इदानीं नीतिरेषालंकारः । अनिरुद्धनीचवर्त्मनां यत्र संसर्गदर्शनं विरोधदर्शनाय तस
विरोधः स्मृतो यथा दण्डी ॥ ॥ विरोधरिति विरोधशब्दादिशब्दानां सधरः सुहृद्यतः विरोधरो देवको
निः । सुमनादेव इति विरोधः ॥ ॥ धनेशाङ्गेयेन गुणस्य सोऽजन्मादेः प्रियः । धनराड्कोरवप्रधानः । म गु
णस्य ... आदेः प्रियः इति विरोधः । तस्य पौर्वात्ये ... गुणप्रियो युधिष्ठिरः । क ---- को रा
जेन्द्र ... रोचनामितारखोकोलिखितां जितानराजा ... गुणप्रियः इति युधि
ष्ठिरः ... सकृत्पं युधिष्ठिरः । इति विरोधः । ओं इति ... [illegible] ... तोऽयं
ष्ठुरनामासीत् ... सर्थः । समा ... मायोगस्य पाते ... नः । स यो
गुणो भीमः । पाण्डवो विराट ... धीरसु ... कारते
नुगतः । सुधर्मः शोभनधर्मः । यद्वा सुराः ... सुधर्मा देवसभा ॥ ॥ वहन्नेजो महानलः । ... नभ ...
नाग्नितः । ... सुधर्मा ... महिषीय हे महादेवी । उक्तं च । स
म विद्यमानसरला ... धर्मः । महिषी पट्टराज्ञीति । ... महानाय
तापि ... महिषी ... महानायकोऽस्मीति । अथवा नगतो सर्वे ... चेति ।
को न ... प्रधानः । अथवा महानायकः । ... नायकः प्रधानमानः ।
अ ... समासः । यथा महास्योऽस्य नायकः । अहं ... ॥ ॥ पद्मेति । कादेषु नैयायिका
स ... इति विरोधः । तर ... तोवादस्य ... भुसि ... नैयायिकाः । न दक्ष
दृष्टान्ता ... ६
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वदारतमोभ्य मस्त स्तम्भु द्वाये वर्मते ।ऽपवारा ।अ द्य क्किरि यं ।तिष्ठ तापाति रोघस हृद्धः का
ऽ।मातुरधिः ।नो ।अ स्मा ब मि रां योकिः स्या द न्ये कोरोत म ।प योति दं ऽ।प्रसस्य प्रभपमस्त ल्येवस
स्यात्स्येस पर्थः ।प्रगिमे यं रत्नबेविघतरवः ॥ ॥ इह नीगव्य माहि ॥ ऽ। भू दि स्यादि ॥ तत्र मे नो ऽयो
ति नमि ति वक्ष माले न संबंधः ।गघल्के ह्लां कि रवातोपाद स्थ प्यः पदसम क्र होगघः ।अपादःव
दसं नानो गघ [illegible] रव्याहयके ।तिदं ऽ। न चतुर्थि यं । ऽ कं वा ।भू ति को कं ति का प्रायः
ज्ञलकं दनमें व [illegible] ।स्वं इ राः ।पद लि व दं चू ऽसं ।यथा न गति ।को नाम मधु ना न विक्र
पत इ स्या [illegible] । समासबहु ल मु लक ति का प्रायं ।यथा ।अ न व र त म क रं दा वं दु सं दो ह
इ स्यादि ।अ [illegible] कां बाल मु च्यं ते ।यथा न ।पूर्व स्यां तं व र स्यादि भ व ति ।यथा वे न को ऽ
6 पी स्पविलम सागरा न्ह स्यादि । ब तस्य धं दसो गं धो यत्र त द्ध म गं धि ः ।अ न्य स्मा द्वा पाणि
नो कार स मा सां नः ।प द्या द न स्य गं धः व र्ण गं धः सो ऽस्या स्तीति ।अ त इ निः ।अ था न ।
स कु ज व द्धि कं क लं स ल का र स्य भ मा त्वि ति ।कां र व र्य चि ।यथा सा स्रा सं भ व ञ्चो ते रप्र
नामा धा तु न स्स्य त म तु स रा मः ।व नं ज भ्र इ ः । रू द्व म ति ः ।स्त्रो तो र सं ।रा म ः क म
कार इ व्य भे दः ।त स्य को लः पा र्श्व दे शाः स क ऽ भ प ति क्र क्रू ग म त्ति वो का
रा ल को ला व ल स्पर्शना द्व क मि दं ।हि र ण्यं स्व र्ण कादि ।करी कुः भो जान 6
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१-२१
६

धाऽदनेप कैकेशाः धाऽदमैभोजननेच कनिपुः कपितो द्वयोः न द्वयं क्रिक्रिं तं वीपिकनिपु ॥ जुःका
यानेद्रु चिकाइति वं धवासोऽदानेसागः ॥ त्र वाऽलां दानाः कृीकानां विस्यपंजनवतिपं ॥ तेवस को
वहावि गतः स्मयोगवों वस्त्र सविस्मयः ॥ सवसौजनिनः हिरण्यकनागुर्दान श्रोतिकल्प
धारयः ॥ सहमहानुभावत्वाहं सनदनाविवगर्वेवानाप स्नेहिरण्यकनागुरस्पुरमेदः नद्रा
नेस्वंडनेनाशः ॥ दोषवस्वंडनेनाकथानप्रदर्शनं तुरुनेवर्णनां शुकवादोनां देवानां हरिदासीनां तवले
पालनं येनाधस्ते पुत्रवधूसोमस्य विनु श्रीवानेओनः ॥ न सरूपवद्य प्रभावस्य दससेष्टावः
वस्मिनाः ॥ व लीकृतवसोव कै दत्तानां तर्पण येन कृतहोमः ॥ वसुर्णरूपाणि च नाविध
सन्नसकौपोतेसुरेस्पावस्तुत्रसकेचा दक्रोधधास्मान च रेपुरस्मै वसुस्मृतस्यामधुरेगा
वंद्दितिविस्वस्य कारः ॥ मद्दादं तेतोदिभि जयादि प्रकारे लोकानि ते वं सुभिर्य नेदंवा
तर्पयंती सर्पः ॥ व से वर्णदेवा वाद्दु व पितासो कर्येलपनेष्ट सेन समासादितः ॥ पदा
छठु करो तुकरो राजदेवः ॥ अतु स्मृतोभ नकरो राजदेवो यस्य सातु करा तनदावः सो
कर्पः समासस्त्री कारः ॥ अलआदानो सो कर्प समासेन शोभ नादिषु रूपेतादित
नादितमजंडितौ ॥ भमंडलं पस्य ॥ दोषवस्वंडने ॥ पदे सो कर्पैरा चरकरलेन समासाद
उद्धृतः ॥ विष्णुनाहरीकरमपातं जलाए कार्लवेद व वीसुपते मिवामी ॥ नक्ष पंका
हदुःचरकरइति मालवादि रपयातु ... ॥ अनदुष्कभेदा ... काः ॥ न
हदु
६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पादनेएकै नमः॥ लोकेश्वरासुरनरप्रकरैकसेव्य ... ... दीपिकमिदं ...का
यानेकुचिन्हतेगुरुणाकरगम्यरूपाव्या भवोधतननीक्रियपनैअदीका॥ ... वसंज्ञनयनिय ...स
पहाविगते। नयावमानमोदावकुंदरी। वासवंदनामपिविकस ... तिवक्षति ...
पारयः॥६ अपिविरुसरूनेगंथेदलप्राप्तप्रस्यवस्वतुं वा ... यकामवदति ... कर ... रमेदः नद्या
नंसंवडंनं ... सादतः प्रसंनेकाव ... तःसदमसमतयः अखिलंसमस्तं भुवनं त्रिभुवनं ... नंतवते
मालनंसादतः ... तं हखे ... दरयते ... रबदर ... करस्थितबदर ... संप्रद ... स ... वस
वःसम ... लं ... वंतीदेवीजयतिजयतु ... भवती सर्वदः। ... नाचिव
... वेत्रसर्वेला ... पलाहद्रयते ... सा सरस्वती देवी ...
सम ... ... पुत्रसाकं ... देवीतिसरूपारव्यो मे ... संत ... वेवे
वं ... तीसात्र ... श्रीविविक्षिताकि ... मयगुर्को ... ... तमिति ... कं ... तोज ... वतेसि
... दवर्त ... माक ... मेव ... यतीति ... पादितमिति ... सम ... कालना
छ ... वतस्य ... ...नूयविभागो ... भवतीतिवद ... तिभाव ... वच ... काले ... मा
... वंलद ... पदार्थवंतिनयदति। अत्र ... वंति ... इतिसर्वकालीनभवति विवयन
कथं ... ... कालः सवर्तमान ... पद ... वर्तमानं ... स ... दवा
नादितम ... कालः ... सर्ववर्तमानकाल इति। ... तेभाय ... सर्व ... सरस्व
उहतः विद्वि ... सर्ववर्तमानकालइति ... दर्शितेभाय ... दस
... सं ... नयोनयत्रसंगमए ... भयस्यकामाद ... लादि
हदुः ... करदांत ... यती ...
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१-३१ ... ण तथे नेति स्याऽ ... त्सोः नि स्वः का

६ छादने ए कैकेराः छाद ... नेन - ... ण्येवस

वानेकु नित्य ... पिक कितु ... वेको

प हानि ग नतः ... तन य ति प गु

धारणः स्म ... नश्चेति का

नं स्वं ऽ नं न ... मेदः त स्ना

मोल नं मे ... णां त प ते

नःस्म ता ... प ष्टो व स

सन्नसेलौ ... तोक वार्थोः। न च्चोरच्चे रात वारवाः अरवका। स्यात स्याम धारो ... नाचिवं

वं दिति विरवस ... तु। अं ग्रजनमादि जन्मे है न्येष्टे भारिच स्मतः॥ सहायाः साधनोपा ... सं

नर्दियंती ... मेश्च प्रनीकारः स्वद्विः पंचांगमिष्यते॥ स्वाम्यऽमो सुहृ कोश राष्ट्र दुर्ग बलानि भा

छुकु ... पदार्थ विग्रहो वाक्ययोजना। आक्षेपस्य समाधानं व्याख्यानं पाञ्च लक्षणं॥ ।१

कं ...

दळ

८०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

६

नष्टुं भामेदा

[illegible]

पारदनेए कै [illegible] हिमवतो [illegible] देवदाति हर [illegible] ... मा होनि [illegible] निवार [illegible] कि [illegible] विहद्धःका

हर्जित हरि हरादिभुवाहृवती वयस्क तेमिान देवस्क तवान [illegible] तमीदन बरमसार [illegible] [illegible] येवस

विपति। पत्तदोर्मिस संवैधारादस्याः इत्यादि [illegible] यस्याः [illegible] दत्त कवयोम नीतिलिः [illegible] [illegible] वको

तः तुंपद्दस्कतन्न परयंति। ततएवेत्सहत्रों यथास्यात्तथा। अतत्रोहहुद [illegible] यत्र सुयोग विभागात्त [illegible] [illegible] मगु

मासांतो हतं हगुप धात्तक रति। कीतेराहरा को [illegible] रतयोरे कत्र सारतं। एतेन हरिपा [illegible] दे [illegible] [illegible]

तो। हरकीर्त नात्तमा कुह हरिकीर्त नेनवै घं वो [illegible] मिलितं स्पतो। [illegible] सरस्वती नाम नदी तेवा [illegible] [illegible]

समाहः। कवयः पानीयपाक्षितः कुंपानीयंतस्पवि पक्षीवस्याः [illegible] दात्त [illegible] सनसी [illegible] अनवे [illegible]

कुत्वा तु भुवनतलं पानीय तलं पचयति। कीदृशं करवत्तु। अति निर्मल त्वात्त। रीत [illegible] [illegible] [illegible]

अनूप। चक्रीवति [illegible] [illegible] [illegible] क्षितिरं तिदेयः। अरंच्कोपां तं नद्यो गात्त। आर्द्रीआ [illegible] चव

ततः सहसो। अ [illegible] पंयोग्यमितिवा। करवात्तु तत्त [illegible] रात्वात्त हरश्या सो पत्तनत करवद [illegible] [illegible] [illegible] रे स

सत्त प्रभा सोविघमानेवा। अं स्वर्गः तस्प त्रांकल्या लं सुरमं [illegible] वा। गरराय स्का [illegible] [illegible] रवद [illegible]

तस्या। ततः करवदरं च तत्स दृशां वेति। कमि धारयः। अति पुरस्य ता [illegible] अतिरमसी यत्ता [illegible] ग [illegible] [illegible]

स्वर्गो स्सवहेतुः। आरपार [illegible] सरस्वती समुद्रे [illegible] देवी [illegible] सर्पा [illegible] यना। कवयो

[illegible] गोराज्ञान दूता [illegible] प्रेताः। कवि: [illegible] करे [illegible] योरतिविरक्त प्रका। हक

हृत्तु [illegible] पवितु [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

6

...टनेए कै व [illegible] मा त्तिप्र [illegible] दवदाति [illegible] भा [illegible] नद्विनिवार [illegible] हृर्छः का
यं नेमइहरि हरादिषु वाग्देवतै वप्रसक्त तेनानां देवसक्त नवान [illegible] यतीदत्त बरवसारा द्वा अन्यस्ता स
व्रपाति। पत्तदेोर्भिसस्वं वधार। दस्याः द्रत्ताद्दिके। यस्याः अ ओदेन कवकोम नीविताः। अरविलं [illegible] को
तत्तुं यद्ध सक्तनन्न परंपति। आतएवौर सहत्रों यथा स्वात्तथा। अत्र रो दकूद प्रियत्व कुयोगा विभागात्तु
मासांतो दत्तं द्गुप धात्तकद्रति। कांतोरा दुत्ता का छः रलयो रेकत्व स्मरणं। एतेन हरि वाकूदे ओ
ता। हरकीर्त्तनात्प्रकृहरिकीर्त्तनेन वैधात्तौ यमि ति ते स्पते। [illegible] सरस्वती नाम नदी तेषारां
प्रमाहा। कीदृशः पानीयपाक्षिताः। कुंपानीयं तस्याः पक्षीवस्याः असादात्प्र सन्नसारअ न
[illegible] भुवनतत्वं पानीयत त्रैपद्रयपति। कीदृशं करवद्दा। अतिनिर्मलत्वात्। शीतलं [illegible]
[illegible] त्प्रसयः। करोरव बोंवलो [illegible] तिरंतिदेवः। अरंचक्रोपांतं नदो गात्। अर्द्धं [illegible]
अच्चू। चक्रौवात तस्य हंसे। आवर्त्तिवि [illegible] नात्। [illegible] पानी। [illegible] ततो [illegible]
तत्र सहंसो। अतुल्यं योग्यमिति वा। करवात्। [illegible] सोपन्नतत्र करवदः
सत्र [illegible] विधमाने वा। स्वर्गः त [illegible] कल्याणं [illegible] वा। [illegible] यस्याः [illegible]
तथा। ततः करवदरं च तस्य हंसो वेति। [illegible] पारपः। अतिपुण्य [illegible] अतिरम [illegible]
स्वर्गे सर्वहेतुः। आरपारत्वात्। सरस्वती समुद्रे ईदेवी [illegible] नयना। [illegible]
[illegible] नानद्रहाभिप्रेताः। कविः [illegible] करे स्वरयोरतिविरलप्रका [illegible]
[illegible] कै।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१·दी .. स्तलपात्र। नतु कं ज्ञात्वा पानं दीपानि स्वं दीयते नं इकलाह रविरसि॥ .. ना ता लीनि क पमुमपकं :का
५ सुकपादेनना व गरिमा तं। धारितां अन्तहव औ तु कनिदि स्त के। मानिन्याद वापुलो। दिवंस इकलाविपरीत
तिवा। सउज्ज्वलं स्क व च र्थ प्रयोजनं न माह भवं तीति। तुम गालं। स ऊ नेत्र नो हारि तं। कुसुदं उदइ कोहि को
करोचोतः चंद्रदीपितः। कोऽर्थमत्र काम्या स्वरितिवलं निरामोह॥ ॥ विषु इति॥ नपूकान इति। सर्वः कु
२ रः सर्पानकूनैरः स्वलः। हेतुमाह। नकुलः पन्नु भेदपत्तेन कुलदेषा नवंश्च देषी नाका मेतन्नूपुरे
नकुलद्वेषि विपक्षमपकृतं च यत्नेन था। आहि नाम्नादि सर्वानू स्वं वदमुत्तरपदमिति। सर्वा चो
र्य प्रसिद्धः। सिध्याऊत्तरपदवरलो भावान्द्विवहेरल प्री है। नलो नप्रवर्तते। यथा नेव को ति:
कुलद्वेषीआवसः पाठः। तत्र च उरसा यावन्तु नेवं दोभंगः। तस्मा नकुलद्वेषीति पाठः। सु
कुलद्वेषीतिवा॥ ॥अतिमलिन इति॥ अतिमलिने कर्तव्ये न मर्लो कः भावे वा। अत्र
कर्तव्ये क्रियमाणे सर्पः। कौशिकः। पेचकः प्रतिपद्यते। अत इति। अत्र अतिमलिने कर्तव्य इत्यर्थ
करणे समयीयं। अतिमलिनेऽपकारे पत्न कर्तव्यं तत्र सर्पः। इस र्थान्तर न्यासेन ज्ञेयः। सो यत्र तरं
सेवस्तु प्रस्तुसकिंचना। तस्माद्यनसमनयस्य न्यासो नाम्ना वस्तुनः दंडी॥ ॥रिघ इति। स
गमं॥ ॥हस इति॥ स्वलो यथा यथा सुजनमाकामति तथा तथा निर्मलघायं कुरुते। स्वस्तु मनो
तिमलिने भ स्वस्वपित इव भवति। अत्रोपचरितोयं नतु दर्पणोऽत्र तु दर्पणं काव्या चो पमे पं
का वर्थे नैव वाक्यार्थः को पि यच्च नुमीयते। एकानेक शब्दत्वात् सावाक्यार्थोपमे दंडी
न वकुरुते इति कथमात्मनेपदं। कर्त्रभिप्राये क्रियाफले स्मात् योगात्। प्रतिपक्षो गंध
नादिस्त्रे लाभ जातो। कर्मणः ते पक्षेना विवक्षित नात्रा। एकं च प्रति पक्ष इति कर्मणा। न
२५ ६

॰ इत्संस्कारपदस्ये भावि[illegible]तिगुणावद्दति वे कवादिक[illegible] ॥ [illegible]स्यद्वार्थे [illegible]ता
साह। सेति। सर्वनामत्स्य [illegible]योगिता न कोऽपि [illegible]र्थः। कुत्सितेऽर्थे कः। को
कोऽजलो नाम भवति नाति कामतिसर्वः सर्वनाम [illegible]ति। अ[illegible]नो [illegible]धो अन्यथा हा। अके
त्वपापं [illegible]कोऽजनो ना[illegible]रति। न करोतीति। अकरोदिति [illegible]। सत्या[illegible]कविचित्[illegible]सद्दति न[illegible]
नर्तनद्दति [illegible]। कीर्ति[illegible]यशो ना[illegible]गत[illegible]ति[illegible]सेता[illegible]सर सीनसत्[illegible]पद्मसार
त्सः। पद्मिनी[illegible]त[illegible] - - - [illegible]मासे[illegible]धानमि[illegible]नामिति[illegible]ना[illegible] नकाः पद्मिनी
कंकः पद्मिनी चरति न[illegible]मति[illegible]पं[illegible]ति [illegible]। अत्र पद्मे [illegible]स्या[illegible]दिति। कीर्ति[illegible]त[illegible]दं ॥
मा सरस्वतीति ॥ गुणानां [illegible]हिः। श्लेषः प्रसादः समता माधुर्यं। सुंद - - - [illegible]त्स्पलमोज
कांतिः समाधयः इति वैदर्भमार्ग[illegible]दशगुणाः इति [illegible]दंडी। पार मलऽ[illegible]
परिमलं[illegible] गंधः। परिचुनं[illegible] गंधः स्यादिति कोषः। मालतीजातिपुष्पाः इत्यर्थांतर न्यासेन तु
- - - - निरूप्यं यत्र भिन्न तत्तथोक्तादिना सू[illegible] - - [illegible]धः। प्राप्नोति। कि[illegible]तत्व
[illegible]हा[illegible]पात्त[illegible]धा[illegible]। रूपं स्वरूपं गुणिनां मध्ये [illegible] किं पुनर्मद्धुधा नामि[illegible]
[illegible]र्थः। सुंदरो दर्पणः सुंदरो मलिनः [illegible]दर्पणो रत्न[illegible]मेकु[illegible]दं[illegible]सुंदरे सुंद
[illegible]विस्तन[illegible]इति [illegible]। यस्मादित्यर्थांतरे। वारणादेवा[illegible]कनपका[illegible]सो दपें
[illegible]नता[illegible]वरः [illegible]। प्रसादा[illegible]नामि[illegible] देवादि[illegible]नावरः। सर्व[illegible]सादः। [illegible]
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सुमनः सुमनसां च हरः । किंभूतस्य सुमनोहरः । यद्वा सुमनोभिः सुंदरः । पक्षे सदा गतिर्वायुः । अरुंधतारवि
लकांतरः । कल्पितसकलवनः पावकाग्नेसरो अग्निसहायः । पावकोऽग्नेसरो यस्येति आहिताग्न्यादिवादग्नेसरश
ब्दस्य पूर्वनिपातः । न भोगे न भोगमर्नां घंचपिकाव्यानमिति दः । स्थाम्रगोपसादिनापरिगरान स्योपलक्षणा
नुमेवाप्यभवति । न स्निग्धना कान्ता गमना तु उत्सुकः सुमनोहरः । सदा नारत्नकरो रत्नानां स्थानं आते आ
तो पद्मस्त्व तनोद्धिपत्नं प्रपद्मतिजा नाच रत्न स्थानं । यदुक्तं सर्वरत्नानां देवो भाजनं । अत्र देवो राजा । अ
हिरिवाहिः क्रूरः । समवस्त प्रसह्नमेभ्यवसो हियमः । न हीति निषेधः । नाहिम पोन हि मयः । नकारवे सर्व
इतिवा । अगाधो अतिगंभीरः । यद्वा । गोधालि पमा सातिशयं घमाना स्येति तथा समर्याद उचिता नातिक्रमल
नी (मूः) रोकं विछंउ हृतं गोकं यस्य सः उद्रोकः । न तथापि संका । अनवरहिमनदृ सर्व । यद्वा रोको दीप्तिः । विषोभोस्या
वारोकाभ्याभिस त्ररोको दीप्तिरितिव्याजिः । उत्तमभ्रष्टादीप्तियस्य सतु द्रोकोन । तथा वंस दीप्तिस्तस्य सर्वः मंत्रो
द्रेकइतिपाठः । तत्र ओ नस्यंद नंदाः सह दा नेन वर्तते । हिमः शीतलो प्रतन्यः । सदा हि यो करभ्यापोह स्वहृदयेवस्य
सदहिमकरस्याय । अथवा सहृदा नेन वर्तत इति सदा अतएव हिमः शीतलः आर्द्रः करो यस्य स तथा तथा च का
दंबरी । हिमकरइवानवरत दानार्द्रीकृत करः इति । रनात इति । रायपायाग घंचा नच योरायः । एवविकायः रायचं । तद्धि
तेऽस्येति वा सर्वकार्यधुराग रूकः । नानंक्रमं धारयः । यद्वा सदा सर्वदा हिमस्य शीतस्य करस्य हिमकरस्य चन्द्रस्य रायः
स्थानं स्थानमिति । व्याख्यानान्तरं । अथवा हिमकरश्चंद्र तुल्य आरायो यस्य स तथा निर्मलशीतलत्वादमृत
मिति एवभोवा । अयः शुभावहोविधिः सत्योगादर्शो आ घ चू । अमृतमा ह्लादकरीवस्तु नमयः सर्वाह्लादकरत्वात् ।
सको नोअपसवान् । पक्षे रत्नाकरः समुद्रः सकथं नादिमयः । अहिः सर्प तद्युक्तत्वा तस्य तथा कथमगाधः स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२। मर्यादः । यो हि समर्यादः स सीमः स कलस्पर्शी । नातो स्नुतुद्रोऽजलजंतुयुक्तः अर्णाः आचक्र । अकोजलरहितः
९ न कोप्यस्यापि स्यपः । जस्य न नजलस्तु जीतात् । उद्रेकवीति पाठः । उद्रेकोजलजंतोन को विविस स पः । सदाहिः स
र्वः मकरोजलेचरः । तयोराश्रयः स्थानं । अमर्तपानीयंतमयः सर्वतो वहिर्न युक्तः । एतस्य उत्सवः तद्ददातीतिस्त
उद्दः । आनंदकरः । संतोषदायी । कर्मधारयः । गो बलीवर्द न्यायेन । उत्सवो विवाहादिः । आनंदउत्सवादिस्योत्को
हर्षः । एतस्मेपर्वणि यन्नानं तेनानंदकर इति वा । पक्षेऽस्य लान्तरात्रौ तस्याः आनंदकरश्चंद्रः । कुपथ्यो पुरुहर्षः अन
नंरत्नस्य तेषां बंधुः प्रियः । पक्षे कोमोदते कुमुदानि । कुमुदवनं । बंधुः कुमुदवनंक हारव नंत बंधुः । राजपक्षे बंधुः । ब्राह्मि
कलाः कुलगरहमु सत्रिस्थानान्न तो राज्ञिः शत्रुः । एतच्च वलयस्याप हानं तारोअतीक्षं । अतिरायितवनः । पक्षे तारस्य ला
रकेलातिकं नवलः । नना । अतिवलायस्य । नस्येसादिसमुद्रपर्यं तेसर्वो न इसस्या । नं तरपाठितं यं । अन्यथा
तेनास्य संबंधात् लेखकरोधप्रलयपाठोनष्टः । तस्य राहुः कौ धोफो पो ना वलो नवस्थि रः । महानदीनो अदुः
खितः । पक्षे समुद्रस्याधः अधप्रदेशोर्वलोमेनाकोद्रिः । नक्रः कुंभीरः महानदी नां गंगादीनामीश्वरः ।
अतएव सरित्पतिः समुद्रउक्तः । नेति सर्वनामः मुद्दह षंरात्रीतिमुद्राः अमासासेः सहवर्तते । अमासा
श्चरतु मतेनसरजगमंते । उक्तंच । वरंगरघोराजहंसः परीवारः । ननु हंसेग घ्रपरिवारइतिपक्षमुवन
साधजयामुद्रयायुक्तः । समुद्रः नेजसासोवतः । सइतिवा । पक्षे समुद्रोऽस्य मित्रं बंधुः सुपूर्णोपि कांचनस्यो
भांविभूतसुवर्णकांतिगौरत्वादितिवा । पक्षे कांचनरागोभं स्वर्णमयं चूनस्य । मेरुः सुक्कापुनः सु
पं मेरुरितिप्रवच वैचित्र्यार्थं अचला स्थिराअधिकालक्ष्मीर्यस्य अचलो पांवधिपांआधिकाल
क्ष्मीयस्येति वा । नदीत्यलकं पिसिद्धेतरप्रमतिपाठादेकवचना देवेति कर्मधारयं दवाचादिभ्रदितिवायोगः । २५७
अचलाधिपेतिकचित्पाठः । अचलाधिप लक्ष्मीः पक्षे ... रिभ्यो । धिकालक्ष्मीर्यस्यासु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेरुसमानः सदा पार्थोपि अर्जुनोपि पृथ्वीतनयः महाभारतस्य रणे योग्य अर्जुनस्य तत्संग्रामकारित्वात्। पक्षे अ
पार्थोपि न पार्थोपि महाभारतस्य तरणं नयनं तत्र नयेऽक्षम्यः शीघ्रत्वात्। यद्वा। महाभारस्य स्वदेशापाल
नस्य कार्यरणे निवृत्तिस्तत्र न योग्यः। भीष्मोभयानकः अस्य परिपुत्रासकरत्वात्। नवलं नवः स्फूर्तिः। गुरुदो
रप्याई हितं वेत्ति तं न चातं न रोहितं यस्य। यद्वा। ताम्प्रशीति वामस्तमेकपिञ्जरम् अनुनासिकस्य हिकलोरि
तिदार्थः। यो नो धातोरिति नकारः। न ... तथा तदर्थस्य तस्मोहितो देवाराधकत्वात्। भी
ष्मं तत्र शुनः। स कथं ... न वेहितः इति विरोधः। यद्वा। ... न वो भीष्मः न तस्मिन्नोहितः अहं इति वि त
रोधः। विक्षयभावात् सप्तमीभीष्मः ... न वगः ईः कामस्तस्य हितः इति ईहितः। ततः कर्मधारयः। सानुचरोनुच
रपुरुषः। नगोत्रेण न कुलेन भूषितः। पक्षे नक्षत्रप्रथमाकाशात् स्नात् त्रिशंकुर्थांडालस्य बलितः कथा वाग्र्यद्व
दशवार्षिके दुर्भिक्षे विश्वामित्रं मुनिं मृगमांसेन संवर्द्धितवान्। ततस्तेन मुनिना सपालितः पश्चाद्वद्ध
प्रभावात्तेनैव बलात्कारेण स्वर्गं गतः। तथा चाण्डालदर्शनक्षुभितस्य इन्द्रस्य हुंकारेण भूमिं गतः। ततः
क्षोभेण तेन मुनिना हुंकारेण स्वर्गं बलात्पुनर्नीयमानः कथमपि त्रिशंकुरलम् हेन मुनिमभ्यर्थ्य नक्षत्र
मध्ये स्थापितः। इति शंकरः कल्याणकारी न विचारी विषादयुक्तः। पक्षे शंकरः शिवः। न विषसंहर्ता इति
विरोधः। कालकूटविषभक्षणाज्जातस्य नत्वराभिर्धृतः संज्ञायामिति टः चं प्रसपान्नत्वात् कथ
मत्रराजादिकरः इति उपचाराद् ऊर्ध्वव्याप्तिः। पावकः पवित्रकारी नरः सत्कर्मा। पापमार्गपावकोग्निः सन्नरू
पवत्सैति विरोधः। नाश्रयं न किं नाश्रयाशः दहनः तेजोमयः। यद्वा नेतिपूर्वकं राभं धनं दहनो
नलोकद्वेषकारी। आश्रयेण नि ... दहनोपि आश्रयं न त्वनातीति विरोधः। ३६३
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वा·टी
१०
न
तस्याश्च वर्णाः शिवनं । नीरदं तं नीलकण्ठं मित्रं सुहृदि सूर्ये च मण्डलं देशो विंनष्ट्र । रुचिरभिला षः । कष्टषंडौ
या वा कलियुगभेदो वा विघटितः खंडित माञ्ञा वा । नलपक्षे कलियुगविचार मोवि दूनीरुन ।। च क्री विलु:
ते नरवगाल नामा ऽ द्युरो मार तत्न तद्रू धे नासो रूठः ।। पक्षेऽर गालंदूव रत्न गान्धे ऽ सालिकार रत्न गाहलः । कंद
न के दैत्य विशेषे । कौरे च्छिपामिति । ताल व्यादि रभलः । मगाली हो मित नित्स मि स्राष्ट्र य सं चारी द्विषाद न्या
दिः । अत्राष्ट्र मगाली सोरच्च पंक्तिसात्र व देत्स काररः । ऽ राख संधो जीरे धीतेः । टि । सं धि नो वि ग्र हो ऽ स्येति विग्र
हः सत्त्वं भूतो ऽ ता नः । व क्षे सं धि स्या नविग्र हो गुह्याय द्दा । घटित सं धो वि ग्र हो वि ग त र ए ना । मो त मत
विरखं ऽ गुञ्जो ऽ ता नः । स भ ग व सा ज र या आ ग रु धा टित रति । भार्ग वः न्युकं ।। य दा । भार्ग वः पर नुरा मः । तस्य
राम न्दा रे रा स्वर्गा तिः खं डि ते ति । सर्व दा आ का त्रा स्थः स च स दा सर्व दा न भोग आ का त्रा मा र्गी । पक्षे स ह
दान भो गा भ्यां वर्त ते । न दा न भो गः ऽ कं च ऽ जी वितं दा न भो गा भ्यां हा ति स्म ते ।। सुमित्रं चो म न भि त्रं । पक्षे सुमि
त्रा दरारथ भार्या । सुमित्र पक्षे सुमित्रो ऽ स्त्रा रथ सार थिः । सुदक्षिणा ऽ चो भ न दानं । दिलीप भार्या च । मो प
वि वी । सुरभिश्च भ्यां तं म नोज्ञं व ये वो व न रू पं च ता भ्यां मुक्ता यनु व तिय स्य स त थ्या । पक्षे जा ति नं कुरा ल
व यो ।। स्वक मी यं व क्षी का रू पस्य उ ध्रा को पे न प स्य का न न म क त्वा स्य मा स ः । रा म त्ता भ्यां अ ती वं घो ति
तः । पद्दा । कुशाज वै या भी नि कः । रा मे रा ख लु का क लभी । कि स म र्थ ऽ नं त रं तो द्वा पे ।। त स्मो ते त स्य
त न य ः । कं दर्प केतु ना मे त्स ने न सं बं धः । आ श्रि ता व दं प ती ति । पक्षे आ श्रि तं नं द नं इ द्र रं नं ये न
श्री वा मो री क न्या लां त्रि वं भो गी स र्पो रा ऽ ना च । भो गः शारी रं त स्यां कं चि हूं । ल ना तो ऽ स्येति वा । तार कादि
लादि त चू । राज पक्षे ऽ कं च क्रा दि ल स्त लां क लिः प्र यो ज न म स्य ति के न ः । अ स्म ते ऽ स्मिं नि ति आ स ः के ला स ः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वा॰टी
१।
केलश्यासावासश्चेति केलीसोपि तिः महामुनी खरोमहेश्वरः उपमाया लेन हरिर्वत्रे कपुरुषोत्तमस्सलेप
हेश्वरस्तं एव कएव नापरइति विरोधः। तेभ्यः प्रनिलतेभ्यः उपशुहो कोटिः संख्या भेदोयेनस सेवके
रुपभुक्ता कोटिपस्मादितिवा। पक्षे शिवः कोटिः मधुर्वसंतनामा तामालंग स्त्रीलामानंदकरः। यद्वा नाना
रामेषु आनंदोजनश्रीनिशांकरोमीतिसः। अथवा नानारामइत्यत्र यमिवानंदकरः। ष्पुञ्ज
...मू धारणसमत्वान् रोवमूर्तिर सोमपालाद्दिमजलाद्वीपसु हा
ष्णिः क्षत्रियसमकाण्लासरगुरामः। पक्षे नानारामालामु घानानामानंदकरः। मुरवार
तभुवनोजयजयद्घोषणायां पक्षे मंदरद्यैर्वलेमुखरितं भुवनं यानीयं येनसगोऽनुरागोरगु
प: रिनाकार्यसल्लादस्येतिरागरज्जुः कामः। कंदर्पोदर्पकः कामः। निरिवीमरसकुडरार्हितः। सर्व
धर्वमिनोहारीरागरज्जुः प्रकीर्तितइतिउसालिनीरतिरनुरागः कामस्त्रीनासंख्यायास
धानेनोद्भलितः। प्रवृद्धः। राल्पपद्धु×कुल× गतोरारदरेदगतोवाडद्युलितः। संधिना
उद्भालितोऽतिशायेनप्रवृद्धः। अथवा संधिशब्दस्यश्रीलंदत्ता संधिनोतिप्राप्नोतितत्रत्रि
तिंदोषयमपिकम्भिन्नः। यद्वा ध्यानेध्यासंध्यासम्यगाद्यर्चनासंधिर्वा संध्यास्यास्संधिनन्।
पुनरितिशब्दभेदेविरवप्रकारः। प्रदाउद्भलितोगतः। पक्षे संध्याकालभेदः। अवदातट्ट
दयोनिर्मलाशयः। अवदानेयुद्धे कर्मलिहृदयंपश्येतिवा। पक्षे दापलसैनो अवदा
तंखंडितः। रारदरिखंडमभवति। युद्धेवा। निरादंहृदयंपश्येतिवा। विशुद्धपदंदर्शछा
ध्रिंगमनंवा। पायोऽर्जुने ... लक्ष्यावर्तनरः। तासमः रसः। रंगारादिन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वी० न
१ वा० टी
१२

आः हसदैवदहसनांठ चिनः समरुद्रः। एवसमवाये नत्रवायोगयः। ततः समग्रत्वेन कर्मधारयः। सम
रससकल्पजजातुरागइतिवा। तथा च रघुः। समरतेमरते जसिपार्थिवे। पक्षे समरस्य स्तुतानाकु
ट्च्या। हैवनलंघनदेनावीडः वीरवरइति रूपकरूपकं। पद्ध्या। कुनले स्योसले स्यापीडे नभू
षिताऽउकं। शिवः सवुद्धाः स्रौ सुपूजिताविति। वक्षो। कुवं नेपावीडः। कंसहस्री। ता हि
लरुद्रः सुमुखान् वंदितानः। सुमुखेन यसं स न मुखेन यानं दयति। सुमुखस्तस्यमंत्री इति क
क्षितः। पक्षे सुमुखः गरुडसुतः। सुमुखो नंदनश्चास्यभुवुसाद विनामता इकसलिनी। कौडीर
ता। आलिंगिता। सुनेत्रसुंदरी। इकामिनी येन। पक्षे कौडीरूनासूकरत्वमापादितास्य व
दीः स्वापन्नो कालस्यसमवस्यधर्मोगुलोपेन सहितं त्यदंडः। तथा च रघुः। अनुयपोयम
पुरुयरजनेत्रवराविति। कालो वर्णादिवायदाजः। राजा कोलस्य कारणमिति। पक्षे काल
धर्मो वसरलंस्वेद्धा महसत्योद्धीबास्य कथाप्रसिद्धैव। सुमर्कल्पालं। शोभनं नत्रं बाप
से सुवाम्बीयो धमेदः। सुबाहुः शोभनभुजः। पक्षे छंबाहूदास्ससः। दशरथसुतानंदी
नि विरोधः। तद्धनुत्वाज्जस्य। समानलक्ष्मी कादृष्टिस्यस तथा। अथवा यं परस्पतिस
एव लक्ष्मीयुक्तो जायते इत्यर्थः। पक्षे समदृष्टिस्सकल्यदृष्टिर्महानीश्वरः। समदृष्टिर्महेश्वर
इति विरोध...। त्रिनेत्रत्वात्तस्य। आमयो रोगः। दीर्घादिरयं ओतदृष्टिर्निरामय इति प्रयो
गात्। मुक्तआमयो येन। अनन्तरं समयोऽनं च ल हृदयः। पक्षे मृत्यामयो हारः। सोऽन्तरलम हर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ध्यइत्ति च्छिरोधः । यत्र हारस्कोहारमध्यगो मणिः । निमलोपस्तरो हेमकारिः । रवकुसस्य धारयात्रासितवा ।।सम
गते हंसान्वपतनोये न । निर्मलोभ नपतो हंसः । रवगपोनि । प्रभेदयोपरितिरिति देवः । प्रकृष्टतनोवा ।
पक्षविमलेनरकारिधारयात्रासितारा तेहंसाः पक्षिणो ये नामिचीकाने किलमानसंयान्तीति वार्ता । दशा
वर्षोवर्तिश्चानेनासंध्यादस्यावर्ति दशा वयइत्ति हारावली । सोदारनयो अपमस्फुरस्यवातः । प्रदीपोऽ
स्तनवर्त्ति विरोधः । कलोऽबोऽस्त्री चतुष्पष्टिसंख्याभ्दं । कुलगपहमु सति स्थाने सर्वेयो राजेहीतेरूप.
द्रवस्फुरत्त्वनात्रीलेनतदृद्येहि । अंधकाराद्युपद्रवः पलाय नो पद्मे सर्वः । त्रिवः तस्यरीतिः साद्रूप
प्रचारो वा । तद्दुरण शीलेन । दालेतविकाशितं कैरवं कुमुदयेन । पद्मे दलितो नाशितः कैरवोरिपुयेन
कैरवंकुमुदे चोक्तमितिविश्वप्रकाशः । यद्वा । पृथ्वी हर्षदस्त्तरणानां बंधुः । आत्मा । दकुप्रसारणाच ।
गोत्रं कुलं श्रोलभ्द्रं । गोत्रः गोत्रा पृथ्वी वाजीवनेजीवपानी पंचा । सत्वप्राणीआत्मायभ्दे । एकंत
कारोयं । तथा च । सत्वाहनमितितिरितिहेत्र्यैमाधः । अत्रोतेसत्वेमाहितमतिरिति । अन्येतगम
नेरितिचेति क्षितिमाङ्गः । संतः सज्जनाः येना बलोकिताः परामद्रिमवापुरिति । पतिता अनि
रुद्धा । अनगं । ज्ञलिता सुखंयेन स्मरेतु रागः । कुसुमशरः कामः । तस्यासनं स्थेयोपस्यक्रीड
र्थंगुक्चारवा वाधरत्वान्मसकोरथिथ्यांसु लक्ष्मीकरारासनंयस्येतिवा । क्रीडार्थं कुसुमशर
मस्येति । कुसुमशरासनः । निम्नादिस्रापु । पक्षेऽनिरुद्धः । कामसुतः रतिः । कामभार्या । कु
सुममेव शरासनं यस्येति जनितानिरवद्याद्विकामस्य येनेन विशेषणं ।। ।। यस्मेऽस्मो
दिनरूपः स्यहयांचक्रुरिसनेन संबंधः । अनुगतां गमकः दक्षिणः शरलः सरल्म

चा० नै
१ बा० र्षिकः। एषा मार्गतिं स्थानं। सलक्षणहेतोः परिवर्वेदंच्यद्इति निर्देशा नुलक्षणव्यभिचारानुसम
१ र्थं निपातः। अनुंगनानां हृदि लः। हारलः। सततमागतिरामयइति वा। पक्षेऽनुगसंज्ञा सोऽहृदिरंकु
सदागतिर्हृदिलवानः। नेत्रं चक्षुः प्रकृतिः कर्लः कोमलो मनोहरः। कोमलस्पेव रुतं भाषितं
यस्यस कोमलरुतः। सच्चासौ कोमलश्चेति कर्मधारयः। तत्कोनेत्रप्रकृतिसुखदश्चासौ सदतिष
क [illegible] धारयः। कोपदर्शनान्नेत्रसुखदः। कोमलं तरुशानां। प्रकृतिसुखदः। पक्षे कोमलश्चरुतं
चे [illegible] कोमलरुते प्रकृतात्वा कोमलस्पेव रुतं कोमलेन मह कर्मधारयः। नेत्रप्रकृतिसुखदे को
मलकोकिलरुते पत्रेति। पक्षे नेत्रप्रकृतीनां चक्षुः प्रभवसांसुखदः वसंतः। सप्तालां सुख
दः पल्लवः किंशुकः किंकु पिपलज्वः प्रोक्तो व्यासेन्चा विरवगेपि चैति विंध्यवासी। विस्तारे वि
टपपत्रे न स्त्रीक्लीवे तु पल्लव इति रंतिदेवः। रुतो वि व्यादितः। कांतियोगात्। कांता स्त्रीकां
तिर्विस्तारवतां। शोभेति वा। फलम्नूमथा हृतः। कांतापारतिरंगः। सुरनानुरागो येनातमे
वरंगमूतिरूपकं वा। पक्षे कांतस्पेरवनस्पतरंगम्भालनं येनः सुरभयो मनोहासु सुरभि
र्वीप्यलिंगस्पा मनोहृत्सुभगंधयोरितिरंतिदेवः। सुमनसः पंडिताः। तेषामभिरामो
नुरागो यस्य सुरेभ्यो भूतिर्यस्य एवं भूतेन मनसाऽभिराम इति वा। धार्मिकत्वात् परलोका
नूदरं। बिभेति यस्य परलोकाद्यः। प्रीतिकादंबरी। पक्षे सुरभयः सुगं सुमनसः मालतीपुष्पा।
णि। नाभिराभिरामो मनोहरः। पद्मालक्ष्मी साहितं यस्य सर्वजनैः सेव्यते। सर्वजनीनत्वा ८१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्य पक्षे पद्मं कमलं कनकं सुवर्णं धुन्तूरं च। नागकेसरो वा। कनकं हरिद्रा धुन्तूर नागकेसरयोः पुमानिति
रतिदेवः। दमयतीति दमनकः शत्रुः। वृक्षभेदश्च। भ्रमरः कामुके भृङ्गे इति रतिदेवः। पद्मा। भ्रमयती
ति भ्रमः। पचाद्यच्। भ्रमणं भ्रमो घोरस्सः प्रेमतद्युताः। तथा च स्मरातंकेषु बोधो स्मरं नेति निनाद इति प्रकृष्टो वा
लः मनोहरकेशः। तद्वा वपुकः। पक्षे प्रवालैर्नवपल्लवैः। तैः हरणशीलाः। प्रवालहारि इत्यपहरति
पाठे प्रवालो मणिभेदः। शेषं मुक्तावलीताम्रपा मुक्ता। पक्षे प्रवालैर्नहारि रूपा मनोहराः। वयः
पक्षीति तरुणं च। पयोधरपरिसरसाननतटः। पक्षे सोदारः खकूलेर रसजेति संबन्धः। जनितो तत्र इति गद्गद
इदं तत्र पानीयपानार्थं गजाः। मातंगानां जातिरतः। पातितैः शरैः सा यथा भवति। पद्मानि शिरति नारा
चा कर्षले जिह्मा रमा तंगजा नी कांतलालातताः। पद्मा आपोनाद इति प्रोक्ताः इति प्रोक्तं पुरा ले नत्रा बोग
मनम स्पेति। नाराचो जलहस्ती। अंचेन ऐर्घ्यं बधिकः। परिगतानस्य आपिकत्वादनु नासिक
लोपः। नाराचो जलहस्ती तावत्स्पः। पत्रं वाहनं रथश्चेति वा पक्षी चारक्रमो वा द्विजं वदन्यस्मिं
तत्र था। अनेकधा पमनेक वर्णं सुफलं। नीलसितं पर्णा अनयो वर्णतः सञ्चरद्दनेकधा वो
सलपुण्डरीकं पत्र नदीशानदीति विग्रहः। तद्रूपवारिणं च नत्संचरद्दनेकधा यो सितपुण्डरी
कं चेति कर्मधारयः। एवंविधेन नदीशातेन समाकुलं व्याप्तं। पक्षे रक्तमेव वारने तोजानां
वारिजं संचरदिति विग्रहः। अनेकधायमुप जन्मितसंस्संचरत्। खकूलादिधोना देवपुण्ड
रीकं सितं धवत्रं यत्र नदीशानेन तथा वश्या द्रक्तवारिजेन कर्मधारयः। कन्येत्संब ३१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न-टी
१२

रङ्कुतानेकच्छायो फुल्लपुंडरीकेतिपाठः। तत्र वेत्ररचितो फलकमेदो दुमेदः। अङ्कुलच्छाये इति पाठे
रूपकबंधोरचनामनसः कल्पः। पानीयं च। भुवनं जीवनं सादर्भपीठं। सर्वतोमुखं। मेघपुष्पकं बंध
च सर्वतो वेसकसलिलनी। मुरसुंदरी वेश्या। दिवारभटः शोभनभटः। चारभट इति ख्यातः। हुंकार
सिंहनादः। सारभटः। अनंतनंगइसर्पः। वत्सेशुरसुंदरीमत्स्यभेदः। तद्दीति ख्यातः। कृन्तकंदर्प
र्पः। चारभटः कुंभीरः। वारंडश्रा नक्रोतलजि रबक्रो नद्यः कसलिलनी। अत्रैव देव रेफो भि
त्वा करिभिः दह्यते। ऊर्ध्वरेखाविभक्तिसमुच्चदोभंगभयात् नेति। अत्रादिशब्देन कलेबादिग्र
हणं। नक्रचारभटः स्मृत इति कोशांतरं।। ।।अथैसादा एवं चंद्रादिकुकदाचित्। कस्मिं
श्चित्समये सकंदर्पकेतुः कनककांददत्तौ तिवस्त्य मालोनुसं बंधः। तवं सनात्रौ पाभू
ता यामवती रात्री। तत्र हि हृदयमानः। स्तु अचिरेलै वत्ते नकुचयोरूमुखलंसूचितं।
हारतलोकैवावलीसंगः। स्तनकुम्भसमावेशा तात्पर्या मनःसंस्थानीयं चाहिदानी मधर
पल्लवेन शोभमानामितियोज्यं। द्विजमालिर्दंतमालिः। अधरः पल्लवमिवेति। इदानीं नय
नयुगलेन भूषितामित्यनेन योज्यं। द्राघीयसा दीर्घतरेण चटुलं चंचलं मनोहरं च दामो
लोहितं समर्त्तरागः। निवालोलिर्दंतिमौक्तिकाजातिसरपाभ्रायांतोधकः। भ्रवणकुस्कोहि जि
ष्य। पात्राकालोलिंगितोदर्शनमानं यं। अशेषनगवाचं वलपते रप्रकाशकं सा तां कुंडली
लोसलमाला लक्ष्मीमुपहसतां सहरोकुर्वतां योगात्। ××× तुलोसाद
स्यात् ने वाणं निर्वाणं विदुः। (=)
निर्वाणमस्तगमनं निर्वाणमनमस्तं १०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पतमाचकं वाक्योद्दानीकृत्य कामाहा। अतो मेखलादाम्ना परिगतं तद्घनस्थलमित्यनेन योगः। नै
ने श्रोणिः तदेव नगरं कामस्य हृदुरागृहेपि नगरं विदुः। रोमालिलतानाहारलतापाहि आलवालोऽलं
तनाभ्यर्पितस्तनः। क्रीडयतो चंद्रमंडले चंद्रशरीरं परिवेष्टनं बंधनमंडलः। चंदी। नेच्छतेजनेः कामं
गृहं विघ्नतनमतो। जो रात्रिपाठं ख्यातं श्री चामुंडे धातुदीपकारः। कादंबमदीनं नंती चित्तदारी
नः। विहंगमः पक्षी। लोलाक्षः कामुकः तस्यानूः। कामुलाः। रात्रिकाष्ठाः मावृत्तिसं हतिमु
लोलाम बेहनंबा। इदानीं मध्यभागे नालंरूता। जित्यनेन योगः। अंतरितमुखदर्शनमात्र प्राप्तिरेव
देनेबे स्वादि। लीलानामनुगतेनेबोत्से स्तनावितोब लां। इ वउत्प्रेक्षया। मन्ये शंकेध्रुवं प्रायो नूनमित्ये
वमादिभिः। उत्प्रेक्षा यौवनोन्नाद्वो पिनाहृताः। इति दंडी। स्तनस्वधारणानि तेवे नचाकुचयुगेन दो
यासः। स्फुटं ऊर्ध्वभागे स्थितेऽरिस्थानं तयोर्मूर्ध्वं नयो गुरूर्महानव्युपाध्याय कलंरेतेन आपते।
कलत्रं भोलिमर्पाच। अनुरागो दीर्घदेवः। हेमोत्तमायाः। इदानीं पयोधरमांडजा समना
नामित्यनेन योगः। कुरूवकं नेदु। जादिपात्रं। कुरूवइति ख्यातं। नूचुकं सानाग्रं मिरिसारं लोहं।
२६ जिरिसारमयपत्नीहसां कलाय संचरास्त्रकमित्युसलिनी। निश्चितं हृदि रोते इति हृच्छयः। का
मः निस्संकरोतिवसति। किंभूतं ब्यधवा। वक्षे चिरोह हृदयलोचनप्रकरंयात इतिमदनतिलकं।
कपोलं गजेंद्रदवदतिलोके। गुरिकागंडमंडोली। समुद्रकः। हारलतामन्तालोमतीनचेन
कुचयोरनुसखंसूचितं। हारलतालोमावलीसंगः। समुद्गकमुभसमानेरात्तपयाग
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नवीनमस्तमस्तनानिवीलभवमचुनान पवर्गेस्यान्निरीसांनिर्देतिविड्डः॥
१-२१ स्यानीयक्षुद्रदानीमधरपल्लवेन शोभमानामि तियोऽर्पयांरिज्जमलिर्दतमरिणः अधरः पल्लुमिनोनि।
१२ इदानीं नयनयुगलेन भ्रूविलासिलनेनयोऽर्पयाञ्चीयसादीर्घतरेण चञ्चलेन चञ्चलेन मनोहरं चराभो
१५ वोऽहि समनुरागनिर्नीतांनिर्दे[illegible]तिः भोक्षस्र्ध्र। गतिप्रसरयात्रा यातरोचर्यकः। अवरणः कर्णमिसृष्टा।
यात्राकाले लिङ्गिनोदर्शनमपि धा। अरोचिजगता। धवलपतेरप्रकाशाकरत्वात् कुंदनीलोत्पल
लमालोक्षमीमुपहसन्ती सहस्रीकुर्वताल बहुसुकृ योगान्नु लसादहं पापस्ते कन्यातुले भेत्र
वृश्चिक स्रीनरविणाश्तिक्रम्येतो अनेन रसाद्वश्वि कस्यातु वावारापुत्री अ। नेत्रद्वदर्शनेनाऽनिवा
रिनदर्शनेन सुरनमस्याः। पक्षोऽपि तः का मुखे तः नंदनासं तोषकारिणी इत्यत्र सूचितेरत्र दी
र्घिर्यस्याः। ननु यदि नयनमलोकु चौ कथं तर्हि तन्वबलीनां पीकनक कलिकोभ्या इसुकं। गोरा
गीसा कुचाग्रस्य श्यामलत्वात् श्यामलं कुचे रुकं। अथवा श्यामवर्णलोमालीतिश्यामलसिलका
द्विवेगात्। उक्तं। सानेत्रकेयस्याः पयोधरेराम कुक्षौ वा तिलकालकः। चर्मदलः सा स्त्री स्या
त्पवल्लभा। उक्तं गः श्यामोयस्त नाल नतमाववनेत्रा वा द्वादशमानः शोभः कुटक कनक कांतिरिति।
पक्षे तु गः पुंनागः श्यामः श्यामलनालक्षाले ननयसक्कद्रुमले तुग श्यामां वद्वामे श्यां कंलकु
चोयस्याः। सुग्रीवा शोभनाग्रीवा नेनेति सुग्रीवा। अवेपकं वा अंगदो बाहुभूषणं। पक्षे सु
ग्रीवो वानराधिपः। अंगतेदः कृतः अः। रा नेत्रश्च रेण मदगामिनी। सो ध्येनचरो भ नेन गुरू
णा। महताऽलोहितेन रक्तेन। विकचेन विकसित भासन्नादिः प्पमानेन। पादानीनां पुला
भविनाशुपक्षे रावेश्चरेण। इदि सम्मुतेन सोमो नवु धेन लोहितेनमंगलेनाविकचेन
केतुना ग्रहमर्दितः। धानि[illegible] रतनत्रं। भासनासप्रयांगाञ्जि
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

टी
३३ भूतिः सम स्तम्भ्रान्तिभूत यामम्नि हाः॥ दुर्कं स्वती पूजा पतमिति दुसालिनी। अपतिस्थान मिवजेना
त्र लिंग मेव दुपमामेदः॥ सात स्फ तन्वेनानुतेजनाः तथा च दंडी। न लिंगा वेन नौ भेदोन न्यूनाधि
कता पि दाङ्ग मामूबणा या लं। या नौ हि गो न धी मता मिति। कन्य कामितिप्र सीसा या मितिक दृओ श्याद
राव दुदेशी यत्ले नसाग ल्भपीव तं च्छ निते। वि स्फारितांपि वनिवेनिउ सेद या मेन। विषर सो विस्द
वः। तथा हीति निदर्शने। साप को वा एः। असंभ्रम नमक्षेत्र। दोला आंदोल नं रसोन रहितेनौ। भस्य
स्वलस्य भी मो भयान कः तनवं की नां च तना नां हि बीन भवतीति विरोधः। आश्रय म स्तानीति आश्र
याः। स्यामिहं तामान रि स्विव वातव दन वस्थित प्रवृत्तिः। यद्वा। मातरिश्वा गुरुद्रोही। पात्रे समि
ताद्यश्चेति समासः। आश्रयाशोऽग्निः। समातरिश्वाइति विरोधः। अतीक द दुः खदः। रसे कडुः
कडुः कार्ये। त्रिभुम हा रसं नीदा कयो दितिरंति देवः। महारसो महाहूदः। अरसो हेषः। मा मना
लं वचो वा हूषः। अतीक दुर्महा रसो महास्वाद इति विरोधः। यो ऽति कडुः समहार रसो
न भवतीति विरोधः। इतिवा। राघपत्रा दावकादयाहितोरे कथुकः। स्वरी वतस्फ राजपिः। क
द सेलम्बी मं हं भरति कोचां नरं। सार्वपतेतं। यत्नेल पुष्पकासितां। प्रिभूमी भूतं तु च नेत्रं पर्फे
ते तं न दुब्यतीति स्मृतिः। कार मोक इ च। मासप दे चाकर तलं लालि तः। यो नक्रोउलं नहस्तः
पद्मा। लालित दुस्वादितः। जंघा माद्दितः। कार्पण्यपूर्वकं। [illegible] संदित इत्यर्थः। यथात्रेवस
रासुर मौलि माला लालित पाद पद्मेति। रोरसा विपद्धतः। पादन प्रणामितः। पारे त्यमीव रु [illegible] २
रसोऽपेयः। तिकथा पकारि [illegible] रसो [illegible] वा के विरसोऽस्वरसस्तु जनकः॥ ०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नवोलमस्नगम

न-टी पादपरागः पादरजः ३ अर्धघनोत्कृतः ३ क्षिदी विमर्श पूर्वोपगमितिपुरःसर्पति ॥ रवंवत स्पाप्तसनेप्रभं
स्त्रीनवु क्लिनपक्षो कषायपतिविनेयपति । कषायोरसभेदे स्याद्गगरागे विलेपने । निर्यासोपिक
षायो धसुरत्वोल्लोहिते च वाच्यवत् । नवानापि अविरहः ३ अनुयोगः अस्यखलस्यनवाविरहः पानीय
१६ वियोगः । नीचदेशो निम्नदेशः अस्यासदाजलपूर्णत्वात् । मत्सरोमात्सर्यं । मात्सर्यं वच्चमत्सरट्
तिरंतिदेकः । मत्सरामक्षिकः ॥ मत्सरामक्षिका से पाथं भरालीवसामता । इस्मत्तरंतंत्रं । पर्दोवद्
मत् । विस्ताविघुनक्तपुष्कं । सरोरहइतिरवनीतिका काश्चिरंता भ्यांयो नं बोद्धव्यः । सुम
नसां सज्जमानां पुष्पाणां च दोषो गुल्मप्रतिपद्दः । दोबारत्रिविध । अनुवंधोनुवंधनं प्रकृतस्यानिव
र्त्तिनइतियावत् । ३ कं च । दोषास्यादेतुवंधः स्यात् । प्रकृतस्यानुवर्तने । पक्षेऽनुवंधो नुगमनं । वि
रवकर्मस्थिरवकार्यं । तस्यावलोपनं भेदनां पक्षांवरक्षवरवा च विरवानौ । काकंकुकुटौ । तदुक्तं सने
पाणत्वात् । कर्मयस्यआलोपनंपरशुनाछेदः । विरवकर्मा स्त्रर्थः । विरूपाक्षः । नावोडुरुदर्री
नखचक्रधरो विष्णुः । ग्रामजालीचजलावर्तेसम्रहे च दंभभेदरथांगयोः । शत्रुभेदे च सेनायां च
कं नाविहंगानरंहृतिरं तिदेवः । नागोवो विष्णुरितिविरोधः । अवक्षंभ्रवंकः । सर्वधातुभ्यो अमुन् ।
उक्तैर्मेहस्त्रक्ष्मबोयस्यसहि सहसानरपोति । ३ कं । विनाकार्यं न वक्तव्यं श्रोतव्यं न कस्य चन । नदेशा
अंकुजजंप्रचांसयितुं च्रीलमस्य । पक्षो ३ क्षेत्रमाइंदाक्ष्वकः । नदेशः कुमुद्रः । तेजनन नप्रचांसी ।
समानधर्मत्वात् । प्रचांसनंपरवंपः व्यंवासमद्दुवेनपःपचां लः सोस्यासीति अनर्हनितिवा । वीर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पं-टी

अधरस्येव बिंबं नस्या विस्ले हं नवनीतं दर्शीपनः प्रकाशमापतद् दयं मध्ये । तत्काले मं यानदंः विलोऽ
पतिमध्यात् । वैशाखोदधिरेच्ची स्यात् तत्कारकचदीशा त्विहारावली । शरोदध्यग्र ह भागयोः
मि रवः । तथा च बिंबं नस्य विरोचि तस्य मुक्तनस्तानाश्च स्याह दर्शयतो ... पस्लो मंदर्शपतीयता ।
रविभिं नस्य संगतस्यास्ले हे दर्शीयते चिद्धयोरपी सर्थः । विमतं बिंबं नं से दोषस्येति । संगते ग्र
रितेन्या व्येत्रि पुराबिं मंतु ह श्रात इति रंति देवः । विच्छिन्नस्येति काठे । समन्तो विभक्ते च विच्छिन्न
मेघ लिंगक इति रंति देवः । आत्मद्योबोह मह पिकात रस्यां मुखरः । मंडला नां राहु । तां न मल
कथनं । पत्र मंडले भ्रांता इति पक्षे । आत्मद्योषः काकः । आत्मद्योषो नाडि द्योतापसो ... १
राकृतो इति विच्यवासीने न मुखरः मंडलः कुकुरः कौलेयकः सारमेयो मण्डलश्वा । भष
ण इति विंध्यवासी । तस्य पनं भ्रमणं तत्कथकः । पक्ष बलिसाक्रुह लोन स्य पतो । श्ववृत्ताः
स्वायत्तः पराधीनः लोलमुखश्च चलवत्के । अवान्यवाचिलात् । अधरीस्तदानोऽन्यस
नस्मानः । अधरोदनेन दत इति वा पक्षे स्वापायावस्था हस्तिनीतस्यां लोलमुखः । सदृशवदनः ।
जल्कं च । लोलकां ... अधरपदे रो निरन्तर मद्दादीसुरभि पानं गमनं । सुरमे मं
नोत्स्य वायद्या नं गमनं जेनावि कर्णो दुःखिनः । सुरभिये ति ... यांतं पदं । देवमय्येन विकल
तदीयद्व्यादिग्रहणात् । गीर्वाणी संविक ... मोनस्वबलनेगोत्र नाशो विधुरो विशिष्टक्रिनः ।
समासांतोऽव्वा मध्यानरज्ञे ... नाभि स्वबले सपक्षी नमग्रह २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रां। तेन विरः विकल्पना माधवानुरक्त्या। स्त्रीवर्गमिरतः। कमलेयदसर्पः। मंदमानमाववहति। नोपतते
कले मनोहरे मधुरे रवे मुक्ता जो दिव चसीति। अन्यस्य देहे वचसि न नावहितदुलिना। अपार्थे वशा द्योर
भिक्रमः। कंदः परार्थः। वंचकः। चरणालेः। कटः श्रो लो कि वाके लिंग तिथि ति शयरावे। पलं हेतौ सं
मुखे च पलके ग्रुष्टिलानयो रितिविश्वप्रकाशः। कटपले इति सन्नद्धं तंत्रा। अपचर्यो गम्यः। अनिरा
पलाभे विनतक वनिसर्पः। विभो प्रभो। अरिष्टानुः। रक्तो अपरोगीति। लोके दीर्घश्वा। विभावरी
नापकुडीवा। विभावरी हरिद्रायां रजन्यां च विभावरी। विवादवत्तुज्याम्बा। कुट्टनी वक्रयोरिती
निविस्वरकाराः। पलो। कटपले नवसामेवाब मांसे ठरकः। विभावरी रात्रे स्तत्र रक्तस्य परे तो
मताः। तापयतीति तापः। दर्शनं नाव धनां तापंम हृतं वं धन्न तापयतीति वंधुतापं दर्शनमस्य वं
धुतापा वंधुसमूहस्याः पदर्शी नो रवमता। कौकः। भद्रश्रीः शोभनलक्ष्मीकः। वंदनं चागोत्राए
ष्वावं चाभ्रमा त्रांसमाए ष्वीरां तिमा। रतकीलः खा। मधुन्यंकुसितं। ररपी कारस्फतिः क
र्णः। नरपस्फतिहस्ती। रूपस्फतिद्विरांपी नः। सिंधुरः। पुष्टिहायनः। दस्फपलिनी। काननं कु
सितं वदनं कपथ्यारव्यपोवेति। चकोराकादेरा। कस्यास्मनोभनतं पीरागनंतर्कुसितं। स्वजीवे
नरतः। अवनीसवर्णाङ्गः कामस्तत्रावरं। जिते द्रियं। मतं ख्यातं। नानुमोदतेना भिनंदति। पद्।
यवसंतनं। गाहि समहं। पद्। ततंनी लाद्विवाधुं। अनुगतमनुस्मर्तनां वियपवसं। विभ्रंरागं
नरितं। मीनेरोलादिको - - - - - स्त तंत्यपवसंतनं गावदस
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नै-टी । दूरहृंवा हरिणांकवली कुसधासोदीयते । अन्यस्य वक्षोर्जिता × दे × द्रुतमकोश × पसरणं करवो
१ । उद्वेगमनाति बीजं कपरं । कांड प्रकांडः प्रजाव भ्रकुसान्नायतो क्षा । गोघपद्व नौलक्ष्मी । ति विनुरवजका
रा: । नवितासेवभयः । वन नाव सुविराति क्रियाविरोव षाभि दं । भ्रयोषगव्या पुनरिति बापा
र दोरसभेदः । विनोद विकुः । अनुरुको गाविरायश्च । गहि विनाशाद्योगे पंचमी । मगा विना
अः कविदोर्धनगाः । भवंति । मंगोदने साद नाइदकस्यो दोर्धरा ग्ला देरा इति पाठे । विनापानीयेन ग्ला
[illegible] नाभवंति । गोविराय नस्यप्रभंगं वं नीतिवा । पक्षे परिसरजोसर्वेग सर्वहीनार्थ इति । भनाइच्छाः जनोः
नाशदिव साइव सुरवं पथा भवति तथा हरति । हद पभिसा । लेपाता । पक्षे सुरवं जनोः । गोभन रवंजरी रा: । पु
रकोभिव्यंजके वा उरंति । श्रीति सुसाद यो मानविस इन्द्रो वेजा । सास चेतनाः सुकोधाः । कोथपाकः । स्मरः कामः ।
परनौवे । आत्मोनापन्नः । दितिः कश्यपभार्या । शातमन्युः शातं चोकाअं षष्ठी समा सोराजदंताद्दिदृष्टव्यः ।
शाकपार्थिवादिवा । पक्षे शातमन्युः रीकः । इदेलादितिः समाकुली कृता । कथा चैत्र । दिसा कश्यपे महे
दु मारता समर्थपुत्रो वतः । ननस्तोन परितुष्टे नोक्तं । पदिर्वं वुचाचारेणगर्भधारणं करोषि
तदा ते शातमन्युः इन्द्रपुत्रोभविष्यति । तदनु सौपि नाइंद्रेश मानव महितिमा दायउपचर्यमानादि
भिः । पादमप्रक्षाल्य सुप्ता । ततः शाकेन × पा × त मृतो वज्रेण सप्तधा कृतः । ते गौनपंचाशात्तं व
डाः । ऊनपंचाशोवाद्या माभूत । नकंकि कुंचनुः वातां । किकु विनितरस्तो इस्तोचे समरः कीर्तितः मामा
धन्विति पाठे । मामाधनु योजनं धिक्षा मिरिविधस्यपनिवधः । कटकः पर्वते कदेशः । इरि
चंदनं श्रीखंड चंदनं । सिंधिरा:- [illegible] नं श्रीसिंधिरोः नीतं जगधिया ।	धरं

को॰टी रंति दवः।जीवजीवश्चपक्षिभेदः।परिसरस्तटभागः।सरमसोहमनादिरोलन्नगि वे स्कसे स्थापामिघन ते
न्द्रसोमन्द्रूकन वयस्यरनोपकुभेदो।केसरीकुमुदेसिंह केरवो।केसरिकुमुदंसिंहश्रेष्ठं वा।पक्षे।ऋ
षोजांवबानू।गवयकाद्यो वानरवीरादयः।पादेोचरलप्रसंतपर्वतो छायाकांतिवानबाभास्य।
नागोहस्ती सर्पश्च।भक्तिमौरिकादिभस्मचा।वनमालावनपंक्तिः पद्ममाला।रामहाकिरणः सू-
र्यः सप्तपत्रः सप्तपर्णः।अतिमुक्तकः।पक्षे।सप्तपत्रैः सप्तघोटकैर्यः स्पंदनो रथः।गुहागहूरः।कार्त्ति
केयश्चगुहः।शिवा आमलकी गौरी च।कांतारं वनां ऊखरः स्थारमतिकादेशः।एन द्रुमप्रधानोयः सा
नुमान्।मदनोवृक्षभेदः।न सनोमदनोरक्षेमध्यस्थितेमध्यापिने तिरति देवः।पक्षे।कांताधारो वरसेन
रो बाभिलाषेलप्रयुक्तः साभिलाषः समदनः सकामः।मल्लिकापुष्पतरुः।अर्जुनोवृक्षभेदः।पक्षे।मल्लिका
र्जुनो नाम शिवः।नरवाहनदत्तो नामराजा।प्रियंगुः फलिनी।श्यामामास्या मलतारूसनौ योऽपुक्तः।पक्षे प्रियंगु
श्यामानाम नरवाहनदत्तमहिषी।धात्री आमलकी पृथ्वी वा।धृति द्वारलं।पक्षे।स्तनदायिनी धृतिः सुखं खं
अरुणप्रभालोहितप्रभांशपाटलापुष्पतरुः संज्ञा नाय स्यां वनराजौ सा तथा।तत्र एवं भूतावनराजिर्यत्रेति
त्रिपादसमासः।अरुणप्रभया पाटलितोनेचा।अरुणः सूर्यः तत्प्रभया पाटलितालोहिता वनराजिः।पानी
यपंक्तिः पद्मपंक्तिर्वा।बहुलतामञ्जुरक्तता।पक्षे।बकुलः कच्छपसः मितिवा बहुलः।स्कंधपक्षे बहु
लोमितो तु बहुलागवीतिविस्वप्रकारः।नजीवः।तजीवः।कुकुतालस्य लोकाव्याप्तः।भ्रांतकोविदैतं। लसु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेन दानं खंडनं प्रकृतो। चा न संख्यावच्छिन्नं। चा त कोटि द्रव्यं तस्य दानं त्यागः। यद्वा। कोटिः प्रकृष्टदानं। त्या पायो
रूपं योरिति इति देवः। त्रिखंडी मयूरे। दुर्गुनाखपाडव यो धम्म्यः। त्रिखंडी तु मयूरः स्याद्राजक्षत्रियभेद
योरिति विश्वः। अर्धचंद्रीरुति यो भादः अर्धचंद्रो मयूरपक्षः। मल्लखवाणश्च। मत्तनागाः सुहस्तिनसौहृ
दितो विघटितः। त्रिपंगो रसामोदो पत्रकोतटसेन सामोदः। सुगंधो यत्रेति वा। पक्षे। मत्तनागो मेनात्रिभिः।
नास्यापनो मत्तनाग इति भागुरिः। तेन घटितो रचितः। कोतानास्त्रास्त्रांरसामोदोपत्रा। चावरोमगजालिः हे
स्वविशेषश्च। मार्गमार्गलांवर्त्म प्रार्थनं। दंतः शैलनितंबः। दंतः शैलनितंबे पिकलिख्वारमटेपि चेस्कनरतंभः।
त्रिशोगंधिस्वरं बाल्का दनाः ओऽन्नारः इत्यपीति पुरुषोत्तमदेवः। पिंजलः स्फकं कोसा। अकुलिनो भूमौलीनः
कीदृशाः शोभनदेशाः अकुलीनो हीनकुलः। सहचोन शोभनगोत्रे भूषित इति विरोधः। अभया हरी
तकी मस्कफलं व्यक्तो विरोधः। प्रस्तः सानुः परिमाणस्य हस्य विधो रा व्यस्फः। नदेनजलाचायेन नावे
नवर्तितो भीमो भयानकः पांडवश्च। कीचकोरातिस्थानीवेणुः। विराट्स्थालकः। अंवरमाकाशं वे
स्त्रं च। पिहितं छिन्नं परिहितं च। अंशुकं किरणः सूक्ष्मवस्त्रं च। अंशुकं सूक्ष्मवस्त्रे चवस्त्रमात्रोत्तरीय
योरिति देवः। उत्सवो विटपो रोगभेदश्च। धातुर्गैरिकादिः पिता दिश्च। सानु पुत्रस्थे पुण्ये ग्रहाः सू
र्यादयस्तेषां प्रचारे प्रमाणे। प्रकाशितमहसः। पक्षे। महानुग्रहः यस्य पाने नयो न्यायो व्यवहारः। तेन प्रक
टितं पिहितं आच्छादितं दिक्कोणाश्च अंबरमाकाशं तयोर्दर्शनं येन। पक्षे। दिगंबरः शिवः। स्वपदाकं वा।
तद्दर्शनाभावो मीमांसकदर्शने। यश्च देवस्वामी रूपशोभितां तद्वृत्तिनिष्पमाणे न संख्याः। पुष्करं पद्मं
तीर्थं च। हरिनंदरोऽतीन्द्रप्रादुर्भाव [illegible] कराग्रयोः। औषधद्वीपविह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रा.घ
का.टी
१९

गतीर्थरत्नेरसांतरे इति विश्वः। मीनमिथुनं मत्स्ययुग्मं कुलीरः कर्कटकः। रागा मर्षप्रासिंधुः शकुनिः पक्षी नागो
ह स्तीसर्पो वा। भद्रा मुक्ता कभेदः बाल कं सुगंधि द्रव्यं। बकुलो वृक्षभेदः। न कुला नां नागानां च ये भद्रा अभि
मता बाल बकुल नर स्त्रा दुस्सन्न इत्यर्थः। क्रूर ग्ला निज्योतिः शालि कोविध्या नित्यःशकुन्या दिवा ल वा नि लतामि दर्श
तो रत्न स्य च्छाया विलासो यत्र विभ्रम इति पाठे ने कुब्जा नां। बीनां पक्षिणां दर्शितो भ्रमः सञ्चारो यत्रेति विशे
षं जस्य छंदस्पो वच नात्कुसुमविचित्रा छंदो द्वादशाक्षरं भीमेदः। तकार यकार यकार यत्र वसो पलभ्यते। ना
म्ना पुष्प विचित्रार्णजगतां कथयन्ति। तत्र तो रो यो सप्र दशाक्षरा रात्रिषु छंदा वंशपत्र पतितं। यथा दि इति
वंशपत्र पतितं भवनं वन जेन्द्रैः। सुकुमार ललिता भिरितिच्छ्रादः छंदः। यो भ नार्थः। तापरछंदः। कुमारललिता य
था। द्वितीयश्चे वपष्ठश्च सप्त मश्च यदा गुरुः तथ्य भवति गुरु बोलन्ता कुमारललिता तथा। नसो गजगती भेदः पु
ष्पिताग्रा सप्त मेन राम कोसाद त्वा नाष्ट सपंचमाः। यजोसादि गरव सरापुष्पिताग्रा भिजा यते। नौ र सो गय्य।
यस्त्रु ना सा भा लो रस हरा विरामा ग्निरा रवरिलो। आसो भि र्युनत ररः। प्रहर्षिणी स्या तद्यं एते मां प्रपंच मर्ष छंदः।
ना स्त्र वगान्या बहुला नलि रवितः। विलसा पदेशे नलतासु त्रियः इत्येकं। कुसुमविचित्राः पुष्पैः शोभिताः।
वंशपत्र पतिता भिर्वंशा विटपा भिर्यावनात्सु कुमारललिता सुकुमार ललिता युक्ता। पुष्पिताग्रा पुष्पितसं
जातं अग्रं यासां। शि खरिलो विवत्त युक्ता। प्रहर्षिणी कृष्टा हे। कलहं सो राजहंसः। कंदवो वा सारसः। पक्षि
भेदः। रसितं शब्दितं। उद्भ्रान्तो भीतः। भाः कूटो मत्स्य भेदः। पुच्छः कच्छः कच्छो वातः। मकरंदः पुष्परसः।
रेवया उपगूढ सने न योगः। पुलीं द्राज भेदः। निकुरंबः समूहः। निधुवनं सुरतं। अनंगो गर्भः खिलो
वासूयमानः। संसूयमान इति पाठे सेव्यमानः। संस्तवः। स्यात्पूर्वि च पर्द्दनि दर्शनात्। पुंजितः। कुक्कुटी हंस
भेदः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कुलालः। कुक्कुटः। कुक्कुभः पक्षिभेदः। कुलालं कुक्कुटं प्राहुः कुक्कुभं कुहकस्वरमिति हारावली। जलमानुषो वनमा
नुषवत्। धटशोधूर्त्तः। वकोटो वकः। वकोवकोटः। कलङ्कविकारः। कीर्तिसंसारावर्त्तः। अर्द्धचापकरो दंड
पालमत्स्यः। दंडकाइति ख्यातः। दंडसीलो अर्द्धचापकरो कमेरो जलव्यध इति हारावली। अर्द्धचापकरस्या
र्द्धचापकरः। एकदेशीसमासः। किंचिदुच्छितद्दस्यार्थः। कोयष्टिकः पक्षिभेदः। कोल इति ख्यातः। रंकभ
ट्टराद्भेदः। पालोमत्स्यभेदः। डुडपाल इति ख्यातः। राजिलो डुण्डुभः। ढोट इति ख्यातः। तस्य राजि रेखा
रंजितः। कलादीनः। खंजरीटः। इक्षुसलिलि नीविंध्यवासी। स्वाहयत्रमिथुनं भजते तत्र निधिरस्तीति जन
वादागमः। उक्तंच। खंजनलक्षणाध्याये तस्मिन् निधिर्भवति मैथुनमेति यस्मिन् यस्मिंश्च वच्छर्दयति
तत्रभवेऽस्ति काअंगारमथुपदिश्यांति पुरीषकस्यकेतु कौतुकायनयने पुनरब्रवीषि। मुखं वदनं श्रो
तोभेदः। अहालाइति प्रसारव्या। उक्कुटिक्कु रिभिश्रूहकं च। भंगानरं गजभिश्वाविचित्रा वीवालिवल इति।
वेत्रा प्रहरादि। उर्भिश्रु। कबंधो रुद्रमस्तकः प्राणिकायः। कबंधं पानीयं। तानपत्रं पद्मं तेन विहितो आच्छा
दिता विषधारा पानीयधारायत्र। यद्वा। विषधारा जलधारा पक्षे। शातपत्रो मयूरः। तरात पत्रासितापांगः प्रता
को चंद्रकीर्ति संसारावर्तः। विषधारः सर्पः। विषधार इति पाठः। अपिहितं विबंधारयतीति च। विषधरः
पं। मन्मथवतो राजा च। आनीहूयाविनिता। उद्गेक्षायायदुक्तं। नोपमानमिति तेतेने निपदस्य स्वना
क्यार्थः। कर्मणउदंचनदुर्दुगच्छता। अवंचरद्योगच्छता। अंचितं प्रसक्तं यस्यतद्दसम्भ्यो। दंगेनोदं
चता। पर्नाईपश्चार्द्ध। निम्नवर्द्धि समः। © Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri रचता। पश्चार्द्ध नाव-चता। नि

ए म

वा.टी क्षिप्तं स्थितं । उत्कटं प्रसारितं । उत्कर्णः उन्नतकर्णः । कूराकृतिः । हिंसनशीलोऽकृतिः । करालो दर्श-
२० नः । करालोऽभिधेयलिंगः स्यात् दर्शो वा नतदन्तयोरिति देवः । विकटो भीमः । विकटोऽभिधेयलिंगः स्या-
त् । करालविशालयोरिति देवः । वीर्यदितिरावर्तकुर्वन्ता । गिरिकुञ्जोऽगह्वरः । कुञ्जरोहस्ताविवरः कुम्भ-
स्थलं च व्याघ्रादुस्पर्शः । हरिः सिंहः । विव्याघ्रव्याकुलत्वपपदमध्यानंतलाट्टसनेनयोगः । न्यग्रोधोव-
टवृक्षः । न्यकृ अधः प्रदेशो रोधः आवरणं अधःप्रदेशोरुद्धनत्कन्नत्रनेस्पृक्पचितो भवति । तेरोरु-
न्द्रुतिवा । रुह न्यक्कः नरणाभेदः हे गतः इति रव्यातः । रुहन्नन्योगुडाके च गौमहावोटगलेविवेति विश्व-
प्रकाशः । अर्जुनश्चपूर्जनरनाम भारदेशे वा व्याघ्रः । हेकाचरात्सुप्रकारिभेदः । तत्र यात्राजलोधा-
रमंडपवन्तस्त्रीलिंकरवतीतिप्रातः । यात्रा गमनं । मेघो मेघः । तत्र साठेरसः घनस्पर्शादः पानीयं कर्प-
रा । अयःकर्पूरमभ्रियं । घनसारश्चंद्रसंज्ञः सिताभ्रो हिमवालुका इत्यमरः । सार्द्धः समरुहः माधुर्यादयो
मधं वा । गोष्ठोलंतनानाविटपिपुरक्षोपुद्भवः । प्रापश्च आवसथोयस्मा पक्षे । नानाविटैः पीतआसवो
मद्यं पस्थां उपभुक्तं विभवस्पृहुन्यधनगुणवानप्यासकलगोष्ठीवृहुसंमता भुपजीवी विट इति
मजनागः । तंत्र ह्योनिपुणग्रातः सकलवीतगुणान्वितः । बहुमतश्च गोष्ठ्यादोविटस्तदुपजीव
कः स्मृसहउन्नहतिः । विवेकः नलकूबरः कुबेरपुत्रः नलं पद्मं तत्र कूपते लब्धं तेहति । नलकूबलक्ष्मीः
तदाविपतइति नलकूबेरसुतः नवभेदेनतेनलः । कमलेनरकूलघांचा । क्रमेण क्लीवयोविता दस्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विलिरभसः। इति सुभ्रू तिद्भः। सोमनंदः पुनरोहनः। कनाकुबेरस्तारं व्रिरस्येति नलकूबरः। रंभा कदली अप्स
रो विशेषः। यस्य सा यतेन सह कापल्लरवमनुभवतीति वा। घंटारवो रक्षभेदः। अमुना नाम्ना ज्ञातः। तेनाविदितो
मार्गो यस्य। पक्षे। घंटारवेण शब्देनासमंतात्कारेण विदितो मार्गो यस्या विदितइतिपाठे। विदितो विखंडितः। दोः
वरवंडनेहाननश्च। बहुफलो वत्सः। बहुफलइति ख्यातः। पक्षे। बहुफलं भूरिलाभः। कीचको वंशाः विराटनृपाल
कश्च। मदनसल्लकाचारिका स्यां मदनशालाकेति शारिकानाम मंजरी सकललिनी। पक्षे मदनशाला
कामं जहौ। उपलक्षिप हितो बधरः। चित्रतुं गीकर शाराला का। तथा चाहुः। मदनशालाकाकामिनी
सि कोपधं। वहंती त्रिनपपदाभिसर्वनि मरीचिमाली आदिसः। मंडनं चारी रंव। चलपदाभि मगौरेः।
नूलिकाचित्रलेखिनी। करलग्नामइद्रियसमूहः। उर्कनो। करलं काचंद्रो दिये। पङ्कशे विपपः शा
रवेनियावत्। किशालय मिति केचित्। पल्लवः। किशालये पारवेडू विटपेविस्तरे विल्हाम्रिंवसकारः।
मिथोऽन्यो न्यं। अस्तीति कुसुमपरागनेरनामवेश्मनिरूढासितं इसनेन योगः। शालभंजिका विधा।
धरी दारुपुत्रिकाच। शालभंजी दारुगर्भा कुरुटी दारुपात्रिकेति हारावली। शालभंजी दारुपुत्रिकेति
कामिसाठः। इह कथा नैहेरितिम सिद्धः। साक्षात्कः। नभः शुककथा। रह स्कंदमालवक
कीडिगं। पोतका नां विलसितं। पक्षे स्कंदो भेदः। यथा आदिगुरुलेक छुनि ररूपि तेलघु
नी एकमिहांतगुरुकं। माणवक कीर्तितं। असेव केचिन्माणवकमिसाहुः। भां तल्गा माणवकं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राम
वा.टी
२१

मत्तवारणाहि प्रासादो परिक्रमे त्र दोषं नं कुं दरक्ष इति व्याख्यानः। मत्तो हस्ती गवाक्षो जालको वानरा विशेष
श्च। सुतलं शोभनं गृहं प्रकोष्ठा। या जालमेदश्च। इदानीं तलेनानुगता मिसने नयोगः। धनदो धनदाता।
कुबेरश्च। मन्देनाः शोभनचित्तेतोदरुलश्च। प्राज्ञा पालो दिली दोरजन विरोधश्च। अविरुद्धा कश्च। अजोति
यशोपल्लवलांप सुरक्षणलाको वेश्यनुरूप धः। पान्तु पान्तं वेश्यच मः। उक्तं च। पान्तु पान्तं कुषियच्चये
श्यस्य जीवनमिति। अः ठकः तनो आतोऽजः कामः तं पालयति अः कामे सर्थः। अजोध मः तदापा
लकोऽभिरामः। शोभनोदरारथः सुतः। प्रियंवदेन प्रियवादि विद्या। धरविरोधश्च। पुष्पकेतुः।
पुष्पलिहः पुष्पपरिध्यानशीलः। रंगारी सहि पुष्परुचिर्भवति। एवं सुखआप्नोऽधातु मान्या
तु रहस्यकः। पुरूपः। प्रमादपुरुषः रंगारीति कीर्तितः। कामश्च पुष्पकेतुः। भवंतनो नीति भवनः। पद्मा।
पुरुहूपरिकीर्तित इति पुरुहूपोत्तमकोशः। नीतिगलानः तन्नरतेन यादिवा मानक्षत्रं तत्र तेन। उक्तं च।
तिष्ठिनारोधन मसं योगः करणमेव च। इति विधाभये पांडुपणान्यूष्यने शानैरिति दरारथसु
तश्च चपुष्पः रापुधान कोचितिथि परोष्टकादिबालकः। अतिचिरभोगतः। नतिष्ठिसत्कारव
कइति विरोधः। असंख्यो विद्यमानगणनः। संख्यावान् पंडितः। संख्यावान् पडितइति विरवप्र
कोशः। मर्मपात्राव पएवं वसः हात्। वीरतरः सुभटः। कोऽपुष्प। रणभीषत इति स्वाभाजिस
गोवाटनरोसेस्योगस्त्रकंटकः रारइति विंध्यवासी। अपंडितो वाच्यरतन्मः। आसवोयद्गुणघंच। स्त
सुदर्शनः शोभनदर्शनः। विष्णुकं च। अचको। प्रामजालीचामदोगंधो दानजलं च। सुप्रतीकः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

च्यो भना नपवः। दिगाज भेदः। प्रतीकोऽवयवे पुंलिप्रतिकूले पुनः स्त्रियां तिरं भिदे वः। अपवस्यानः पृष्ठा भयरदिनः।
मध्यप्रस्य हस्वर्थः॥ अथ वापदापातो ऽनुरागः पदागमने चाह से। निर्लोभः। प्रस्तोका। अरंभाच चूडकं
चाह समागोऽप्रसौरो यां। निर्लोभस्य पसयारिजिः। निर्लोभ इस्त्रैकः। पदमितिकेचिदाहुः। स्नेहोऽनुरा
गः स्नेहादिकं चा। अग्रः श्रिरकोटिर्व्यः। ग्रं श्रिः पर्वशिरकोटिर्व्य इति विश्वप्रकाशः। पर्वन्ते त्यर्थ
वंशापोगः। वंशापुत्रः करीरस्य सर्वत्र विशेषः स्यादेव। वोचर्मः। रानिश्रः। रुचिरामिला वो दीप्तिभ्यः।
उभय पदो। आरंभेला कर्तोघमेना। तपस्यां तं तपो निष्ठता। तदारंभिला वा। पदो तपस्यः फाल्गुनः
ज्ये ष्ठादिषु शुक्र शुचिर्तिभोन भस्यो तपस्तपस्येन मधुमाधवाविति विश्वप्रकाशः। मह कार्तिके आदिसाधारणं
पः। कार्त्तिकं माघादिः। तस्य जीव स्तत्त्वं तन्दुसेनाय ह्रां जीवः। शालः। श्लेष्मादिः। पक्षो कार्यः। शुक्र गृहः। जीवो वृहस्प
तिः। जीवो जीवी विनेजी जीवे अंतो च नो वृहस्पताविति रंति देवः। तो बुधः। तो विसंतो गुरो सोम्य इति विश्वप्रका
शः। संकुलं इत्यर्थः। सुराचार्यं रागात्र नभीति। शोजी वो संकुल इत्यर्थः। विरोधः स्यादेव। इदानीं वेश्यापाजनादि
षु तं भिसने नयोगः। घनागमो वर्षाकालः। खंडाभ्रः। खंडमेघो दुर्दिनं। दान विशेषमं। विनिवातिपसा
रिमंडलं चाक्षते। समं तात्तु पमेरूपेन। खंडाभ्रं नहर्तनाम तस्वं विंनाधरो संगि। विभूवता येति नाम
नः। अभ्यो प्याहा। कुरे जने च कांडे च खंडाभ्रं मंडला कृतिः। अजातिलकं अभ्रं च कच कादि इत्यमेदंच।
इत्यर्थः। प्रवालो। विद्रुमः। मारिरत्नं तेन मंडलं यत्र प्रवालं माणिर्नाम दन्तानक्षतभेदः। तथा चैवाह।
दंतो ष्ठयोः सातिच्छायाश्रवाः। मणिः कपोले निपुलं साध्यं विंतोष्ठ नव्य दन्तानेत्त याग्र संदन्तातोयन्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रघु
रा.टी
२२

तेन विद्धा विज्ञा । अन्योन्याहृदंतोष्ठयोः संगमाहड्डे प्रवालमणि भौसलो देवी गजनामेन कादिः । इंद्रालीद्रा
कस्त्री । स्त्रीला राजिभेदश्चाभिज्ञ कक्ष हृयसंगतजानुभ्यां भवति चाभ्यासात् । इंद्राण्या रायेन तेनां इंद्राली
सा स्त्वा बंधः । स्वकक्ष संस्थापितं जानु नीतस्या दात प्रवेसे त । सार्धविभुअभ्यासयोगेसना वला याइंद्राली
का स्त्वंश करलां प्रयाति । नवीअभिनवपल्लवः । राखा विद्रु गभ्भ विलारो । विटपे पत्ने नस्त्रीकृतुपल्लवई
तिरं ति देवः । परेलपुष्टः । पल्लापुष्टं पोषलां भावेक्तः । परस्य पुष्टं पोषो यस्या वेद्या कोकिलयोः
परतः पोषस्थान एव । कुसुमेषु पुष्पेषु मालिनेन विलासितेन । पदो । कुसुमेषु लाकामेन जल
मोकस्थानेतदस्याक्षीति । अत्रादित्यादयि जलोकसः । पद्म त्रिपां महू त्रि जलाकसइस स्मा
देवलाला दिवादक्षिस्वार्थिकाः प्रकृतितो लिंगवचनान्यतिवर्तमे इति पुंस्त्व येकत स्थैच स
भवत्वा संतापूर्न कला [illegible] भावेजलोकसे नेति । जलोकयेसर्थः । पठति । रक्तं रुधिरमनुरक्तं च ।
रागो वा । सुरतेनाभिधुवं तं सुरता देवता चाम महानटः शिवः । कंठकालो महानटः । इति विंध्यवा
सिनी । भुजंगः । सूर्यः । विद्रू [illegible] विनेगतैं अक्षितुंरीलमस्याविलासी सर्पः । विलासवानृषि
ड्डः । विलासी [illegible] पना विलासि हृदयलाने नेवाय करोति वेद्या जनः । अगाधो वा विलासि
नां तापकारी । मिथ्यानुरागं प्रकटयते [illegible] वेद्याजनो जनानूज पंचयतीति कश्चित् । अंधा
सुरोज्ञ किन्तु पाध्यायः । साहि ज्ञाकिनी [illegible] परिवर्तते नेव रेलारूलेनव [illegible] उनो लितः । स [illegible] घ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेन हि लक्ष्माभतो वाचीकारः। यद्‌ज्ञानां त्रिजगन्नानां सहितेनेन तेरविमंति नाशारित इति। कथापश्चे
तल्लो वेच्याऽवि जह्नुः तेन श्रेष्ठे नेसर्वः। वेदे ष्टीतिवेच्या। सैजो बोपि संहत्य इतिगम रितं रथश्रा ग्रानोयन्वेषः।
प्रश्नास्तवेत्रास्व विनिर्गतियस्मिन् इति वेच्य ८। ऽभयोरिति कृति स्तेकर्म वेच्यादि। कर्मभयथा। आचार्यलक्ष्मा
हिनन्वापदि वेच्या वेति ह्यं यज्ञपनीति स्वभूति। मकर्मन्यज्ये ष्टयेवें च्येतिवि ग्रहप्रकारः। ऊ भमेदः। कुसुमपु
रं पाटलिपुत्रनगरं। कुसुमपुरमिसाहुः पुरं पाटलिपुत्रकमिति विंध्यवासी। यत्रेत्यादि। यत्र भगवती ऊसीधि
नी वेत्ताभिधाना स्वयं प्रतिवसती। सनित्ययोगः। मुकुटं मौलिः सकिरीटं। नलोपश्चेति विवक्षितव्या। रथां गारो
कुटः। मुकुटः। अकुलयोरादेरलोपश्चाद्याइति। सन्ततसहलक्ष्याद्यायो व्यूपसथप्राप्तेन रत्न व्याख्यातः मकुटइस
पिसंकुलं सकुलं वापि ह कुटं सकुटंद्वयोरितिविग्रहप्रकारः। चतुर्भाद्रयोगो यदिहना इति ख्यातं। प्रणतः प्रणा
पादरतः। कुपिताहि वामाप्रणामेन बोधनीया। उक्तं च। पादप्रणामप्रयत्नेन कुपितां नां प्रबोधयेत्। प्रणोपि
तं तथा मिसत्। सख्यापरिभूतयेति। यस्येत्यादि। भागीरथी वहतीसनेन योगः। पितामहो ब्रह्मा तेन गृहवलि
ब्रह्नेन काले त्रिविक्रमपादस्य कमण्डलुजलेन पाद्यं दत्तं। तज्जलं धारेति वार्ता। धरातलं पाताले सगरो राज
र्षिः तस्य त्रान पुत्रास्ते षोडशपुरनगरसमासोहलं तत्र पवित्रार्जनं। गंगार्चनेन तेस्वर्गगताः। तथा हि। कथासा
गरे सगराज्ञा ग्रात मखकां सिता अश्वमेधमखकरणो यो भ्रे हयुक्तं। तस्य स्वेछा विहारिणो रक्षणार्थस्व
सुतनषष्टिसहस्राणि नियुक्तानि। ततः शक्रेण स्वपदपतनशंकिना कथमपि तमश्वमपहृत्य पाताले स्थि
तकपिलमुनिसमीपे संस्थापितः। ततो महेंद्रेण विप्रमूर्तिधारिणा तेषामुक्तं। मया पाताले वासिकापित ७ घ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२म
महर्षिं तपोवनाश्रिन निमीलक तस्मात्के सोऽश्वो हरः। अनसेः कुश्ढ़ाद्दालादि कमनपेक्ष्य धनुःकोधारस्यातस्मानीदृश
परस्पातः स्ततः। सोऽयापि पुरुष्यमीक्ष्य सागर इति नीयते। प्रविश्याने तरं मुनिरस्यो वोधितोऽश्वश्चानुसृष्टः
त इति मुनि कोपानल [illegible] तेनभ्यालया ते भस्मसात् भूताः। अतस्तदंशजा नेन भगीरथ
नाम्नाऽपसे नहरश्रीलि करैस्तपोभिर्गंगामवतारिता। तज्जल प्लावेन सगरतनयाः स्वर्गं प्रापिता इति। ऐराव
णः कः हस्ती। ऐरावणो हस्तिमल्लः सुदामे चेति वा रण इति नाममुरिकोशः। सप्तर्ष्यो मरीचिप्रमुखाः तिष्ठत्वे। वेलि
ने दाने संकूटाः शिरः। एणो हरिणविशेषः। स एव तिलकमस्याः स्या तिलकश्चंद्रः। ततो बहुश्रीहि सार्वभौ
मो दिग्गजः। सेवंभ्रमीच्चवरः। कसोहस्तो राजग्राह्यमागश्च। वस्योऽछं नं नाम्नाभनिमालिनीन गवरखराः। मा
मालिनी। दुष्टलोके। अंधतमसो दुःखुपघातकारि पापमिति सर्वः। महांधकारश्चात मसा नदीभेदः। तमोऽन्धका
रश्चातनस्ततीया [illegible]
[illegible] अजः सहोमसमस्त नीयया द्विसरूकः। नीनिकल्लोलः। क
लि नाबावरुद्धा। अवीचिनरकं तयादुर्गमा पुण्ये नपापनद इत्यर्थः। स्पष्टो विरोधः। द्रिपला
दि उपवनपादपेसुपशोभित मिलनेन योगः। अन्तस्स्या दि संसारवेः। चक्रूरुहरिणभेदः। स
मारुश्री अराम। वा। अन्यत्र तु इत्यतेः पक्षेः रामो राघवः। नारिकेलो नारिकेल्यवा वा व्यः।
कमपाद्वे नारिकेलोऽमस्या स्तीति रनाइ ईदीधाराम। मिचे प्रा नारीकेलि केलि रतिः समा
नेषु सासादिनावाडिलिकाअसुइसमर्थं पक्षे नारीकां केलिः क्रिड़ा। तदेरेरि सर्वः। विदग्धमु ८६

२२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लमंडनेऽ। नालिकेलइतिभवति। नारिकेरइत्यन्नरे विपरीते कोजागरकेलने प्रतिपादनात्। असंस्कृ
तनरलो ग्राम्य युवा। अक्षो विभीतक वृक्षः। पक्षे दूरप्रसारितेऽक्षि लीयैः बहुव्रीहिः। राक्याक्षलोरिति।
लचके राशेव कुल वृक्षः। सदाचो। अलिंगलो केसरः। वामवल्लमिति। भद्दिराम्नत्थासरलस बकुलपल्ले
नाविकसेलेवाहन्नीलवन्नुहलस्पायमिति भट्टिः। प्रसृते समर्थे सार्द्धं स सकारः। प्राक्तने हि सकारवकारेन
ज्ञः। राघोराद्दतिवृत्तनात्। एनत्सीपकेशारेतुमुखीति यमकात्। तालव्यः। किंच पक्षे। अरिष्टोऽनिंबः।
फेनिलेऽवृक्षो वा। अरिष्टः पुंसि काकेऽनिंबे फेनिलवृक्षयोरिति रंतिदेवः। हारिचहार्दन्यः। अतिचा
यमरसाचिंहूं वा चिरजीवी चिरायुः। यद्धास्थिरजीवी चिरायुः। रणन्मल्लीवृक्षो वा। यनपद्यकेः। अत
इतिः। देवकुलं देवसम्ह। प्रासादः। प्रासादो देवकुलं चैत्यं चैत्ये संनिनाद्धरवमरवमिति ह
रावली। सुरालयो देवस्थानं मघस्थाने च भोगेनेन्द्रुचवदाः। सपरश्व विरोधः। सर्वत्र बहु
धा बहुभिः। यत्कार्यं कर्तव्यं तद्गुणादकः। धान्यमेव कार्यं वर्त्मराज्ञ वलं भिन्नत्तौ सचाणाव
कः पवित्रकारी। धर्मप्रधानो राज धर्मेलाशराजते। धर्मराट्। ऋतइति सौत्रो धातुः।
घृत[illegible]लायां वर्त्तते। न वातेनापि कश्चिदिति भावः। पद्यानि ऋतिः। वि×घृणा जुगुप्सा
रतः। लेभ्यादिष्विति इह्यानिर्गता दं संजुगुप्सायस्माद्दिति। निर्ऋतिः। नासौ केनापि
जुगुप्सते। नवातेनापिकश्चिदिति भावः। ×स्पर्द्धनकेनापि स्पर्द्धते इत्यसर्थः। स्पर्द्धो याञ
त्ययां। परोपालिके: पप्रतो। धातदृष्टरणा। गतिस्पर्द्धेष्वपतिधातुर्गतौ जुगुप्सायां स्प १६
र्द्धा यंगलयोपी। तिवि चव प्रकाशः। प्रचेता रोमनवित्तः। सदागतिस्सतामागतिः।

२२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सा·टी
२४

ख्यातिं । धनदो धनदाता नाशंकरः प्रजानां कल्याणकारी । पक्षे इंद्रवह्नियमराक्षसवरुणवातकुबेरश्च
हेश्वराः । अष्टदिग्गीश्वराणां व्याप्तः अष्टमूर्तिर्वपुरूपः अनष्टमूर्तिरपि अनष्टस्वरूपो व्यक्तो विरोधः । सु
राणामित्यादि । स च संग्रामरङ्गे खरो राजा सुरेन्द्रां शाङ्कं न लभिव विजयते । तथा ख्यसो च्छाक्कः सुरसंपा
तमघानां पावकः । ध्वनिना तु सुराणां देवानां पानीरक्षकः । सन्तपोगतिश्चायं पुण्येक हृदयः । इं
द्रोमघपानासत्त्व धार्मिक इत्यर्थे जयगतस्पष्टाङ्कस्य स्थाने अङ्केगुरुश्च हान्तग्रहः । अन्यायेन पर
स्वग्रहणं ध्वनिमते स्थाने मंडवे उरुव ह स्पतिग्रहः प्रतिवसतिस राजाऽ चित मार्गे वर्त्मनि रत इ
ति अस्य जपः । तस्यचाक्रस्य क शोहसाः अस्यर्थ मतिन्नायेन चान संख्यानवच्छिन्नायाः कोटेः प्रणयितामा
पतां वहति स्मातकोटिमादधातीति इत्यर्थः । ध्वनौ च तत्कोटिर्दन्तं स राजा सर्वस्वं दत्तवानददाति वा ।
रूपककव्यतिरेकोऽलंकारः । चंद्रमा पीयते देवैर्मर्त्यानतु खचंद्रमाः । असमग्रोऽप्य सो राख्वदयमा
पूर्णमंडल इति दर्शि । मध्ये तु विसंग्रामभु विस राजा जीवाक्तिगुणाकृष्ट धनुष्ककोऽजीवाभोवी
ज्याक्तिंजिनीजीवेति रंतिदेवः । चातुर्ग तासु मूर्ख प्राणो मत आसीत् । गुणाकर्षी देव मत इति भावः ।
पक्षे जीवः प्राणाः । तस्य मार्गणानां याचकानां शत्रुबलेऽलक्ष्यसंख्या बाणिरभवत् । तत्र दानेषु च शत्रे
बाअरीणां वा यत्रासाधराः । तेन राज्ञा लब्धं । तदीयसायकैरेकदीयत इति । धन्यो साविति मेलाघ
स्य मार्गणानां च शरणां शत्रुबले लक्षसाध्ये धृतस्य प्राप्तिः पराः सेना राज्ञा प्राप्तं । लक्षं च शरव्यं । संज्ञायां ले·छ
लक्ष्यस्य च प्रकीर्तितं इति । म[illegible] राज्ञी समाप्यवी तुल्यादनाः ॥

ध्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ना. टी. शत्रुबुद्धिर्नीतिमार्गः इति हेतोः अविकलैरजमार्गैः शिरोभिः प्रतिष्ठा गृहीता। पाश्चात्यैः पक्षे तैर्नरनाथैः
२४ भाक्षितिस्पृशा। अतः शत्रूणां समस्तानां किन्तु नातीतैरेव तैः शिरोभिः पृथ्वी न तिष्ठालब्धा। शिरश्छे
दनेरजमार्गैः लब्धेति वा। प्रतिष्ठेति पाठाद्धर्तोपलब्धेः। तद्विशेषेणोपचलं पञ्चस्थानं स्थितं स्थितां पञ्च
रात्रवर्द्धिराणीत्यर्थः। अवनिपतिर्न संस्थानं तरं प्राप्तवान्। पक्षे शत्रुसैन्येषु चलं स्थितं।
अवनिपतिर्न संस्थानतरं प्राप्तवान्। एकाकी संग्रामं कृतवान्। पक्षे। संस्थानं संग्रामान्तरं न प्राप्त
वान्। एकस्मिन्नेव संग्रामे सकलशत्रुमारणं कृतवान्। संख्या संग्रामः। एकत्वादौ विचारेव
तं रव्या संख्यस्य संगर इति रंतिदेवः। सं कीर्णोऽलंकारः। पूर्वार्द्धे विरोधोऽलंकारः। वीरस्य
नां पदार्थानां यत्र संसर्गो दर्शनं। विरोधसाधनायैव स विरोधसमतो यथा। कूजितं राजहंसानां
वर्द्धते मददस्पृक् लौहीयते वमयूराणां रूतमुग्धा तसौष्ठवं। मितिदंडी। उत्तराद्धे प्रथमः श्लेषः
श्लेषमने कार्थमेकार्थं पार्थितमञ्च इति दंडी। द्वितीयस्य श्लेषान्वितविरोधस्य। व्यस्ताधि
करणालंकारः। अन्योन्यं तु विधा विशेषो क्रोके यत्र न विद्यते। व्यस्ताधिकरणं केतं अलंका
विदो विदुः। अन्यस्य जीवा कर्षोऽन्योमतः। अन्योदाताऽन्योयशोलभते। अन्यः सातिदनाऽ
न्यः पृथ्वी लब्धा द्वे विसैन्योपंचत्वं। स्थितं तत्र तस्य संख्या। विरोधं नापरस्थिति प्राप्तवान्। अस
द्धिर्मर्धायस्यानुवः वपोसगोपर्वतां गो[illegible]नच। कन्यायाः कुमार्याः सकल ८३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२८
ना-१ धर्मतुल्या। तत्ररोहः। कन्यायां वा न्यत्वं नार्थी। तत्र पक्षे कन्या तुला राशिभेदः। गुरु लक्ष्या चौनो योगभेदोदः।
२५ लोचास्तत्र द्विभेदो गसोत्तरा न्याव सन्योक्त रत्नं क्रिया नूदे ल बालेन भेदन्न चार भेदपक्षे स्रा रो दध्य
गरभा गः। त्रा रो दध्य गर बाल योरिति वि-त्रवस्र का श्राः। रा रवा त्या पि वगं तु वर्ण भेदश्च। अन्यो न्याद
रवर्तिन्या देख यां तरिति यथा। रा रव ल्गावं द्व द्व स्क क्रोयं त्यि मा न्या गपाश्रा कः। यथा। कामयु द्धिः सु
भट भवतश्च हि पद्या पि सम्यक्ताजातं कीद कुभवति वि पिनं संप्रव दे र्वि हं मैः। लोकः कस्मिन्न ह
सितमुदकोतद्दी याजं पक्षीः। कार्यो ने को स्थितमि ह मुखं जंतु ना की द चोना। विहार सेविना।
इति विदग्धः। इत रु ष्टा प्रेक्षानुद्धि रूप्रेक्षा। उ धू न यु द्धि र्मिथ्या वा। आक्षेपो भर्त्सनं। पक्षे उत्प्रेर
क्षेपान्लं कारो। अन्यथैव स्थितो तं मन्येतन स्यात र स्य च। अन्य थो प्रेक्षते यत्र तां मुत्प्रेक्षतां विदुर्बु
धाः आक्षेपो यथा। प्रति षेधोक्ति राक्षेपः। त्रैकालका सत्त्य यो त्रिधा। अथास्य सन्नवाक्षेपभेदा
त्स्वपदिनं तेति दंडी। लक्ष वे यं संस्था च। दानेमद सेवा गन्ध। बिंप्रग्रस्य भेद स च कर्तुं भावात्
वर्ध भेदेन वहु धेसतो वहुवचनं। क्रिपः संपदादि त्वात्त प संख्या नं क्रिप्र चे स ने ना ऽनेकस्तत्र
कंतसा त। कोशः कुड्मलं हेम रूप्यादि द्रव्यं च। जातिः पुष्पं जन्म भेदश्च। न पुष्प श्च नपुंस
माला स्त्रि जिप्रायोवजते सर्वकालं जातिः पुष्पं भवति। मांसहलो अदाने न मालसानि सस
भवः। इति वचन पूर्वं भेदः। रं मारेरस भेदो नजमंड लें चार सेन ला यो नं नूं गारः कादि
मंडनप वचेति विश्ववासी। ऽवरो कुंसि नव लाकृ पि चाऽवर्ण रजनं स्त्रं पव जरं से
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तमर्वंटइति सरवा। गंधारो रागभेदः। गंधारं रक्तवर्णेन सिंदुरं रक्त पाडुकामिनिहावत्क्री। वर्मक्षौमेव पो रूवे
ति विचवं प्रकाराः। अपरं वस्त्रसंकल्पं च। रागोऽनुरागं धारादिभ्रामीयमेहि गं द्वारादिनागरि छे
नामुग्ध्यामैरव्यादेः प्रवेशः। रबोधर्मः तुकं चाऽस्येत्वापुर्धर्मत्रुकेषु गविस्या द्वपभोवषइरूप
लिनी। मंथुरत्वं। कुटिलत्वं। कुतिज्यसज्जनेपुरवितेषितिकेचित्पाठः। अनंगता कामदेवत्वं अंग
रूपत्वं रहितत्वं। मारो कामविष्णोद्विजोदंतरिश्रोरसनं कुहकुहादि कूडितां। रचीं संना काची
सन्यः। जिह्वाग्रसना। अपरोहीः। नीरागोऽनुरागः। अधरउष्ठरक्तसंचा। कर्तनं छेदनं स्तू चोपा
टनं च। निस्त्रिंशत्वं। खलत्वं निर्दयत्वं च। त्रिशाध्यारोपोपि निस्त्रिंशाः। पीडास्याः कतलोलचेस्फनेर
तं त्रं। कंरवाः सरवडगाः ते न नाशो मारणं। पक्षे करोहसः बालकेचाः। तयो न चाः। कर्तनं नत
त्रकस्यचित्। करवाणो न संश्लेतेइति भावः। परमति शीयं वव स्थितइति सर्वत्र योज्यं। अलिः स
खीभ्रमरश्च। सुरशोभनं कुमारः कार्तिकेयोपस्याः। पक्षे सरवीत योनपतिमहिष्योर्मध्यमोपांतं
नारूप्यावसानं समीपं वालेति गीयते। नारी यावत्। षोडशावत्सरं। तस्मात्परं तत्र शीमा पावत्स्थं
रातं तावत्तुतद्रूर्ध्वं मतिरूढास्यात्। पावत्संचरी तं पुनः। वद्धा ततः परं भियात्सुरतोत्सव वर्जितं इ
तिनागकरस वस्त्वं। पुंनो मलननया ईद्वाला। आनंदिते सहस्रपुष्पालंनेत्रे यया सातिसुं
दरीता तु। पक्षे सहस्र नेत्रः। शक्रः। अभवदितिगोपः। पुं नो मतावास वडापा। शक्रापदत्ता। वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रघु
वं॰ टी
२६

नवदत्ते सन्निधीयते। कर्णिकेत्यादि॥ उल्लासितं। कोविदिसगोत्रं वंशो येन यौवनभरेण उल्लासिता गोत्रा नेत्र
संहतिर्येनेति वा। गोत्रा गोत्रे कुटुंबके। गोत्रा दोलो च नेपिचेति। खलगोरथादितान्तुवन्तानि त्रिकवचने
ति गोत्रा स्यात्समूहेन ग्रसयः। पक्षे उल्लसितं भ्रालितः गोत्रः पर्वतो रावलो नाहं वोर्युवलयैः के लासाख्यो नि
रिसल्लासितः। इसो गमनः परिलामं निध्यतिमुपयासे तम व्यापि परिलायाद्विवाहात्परा इत्युरवी। नि
रपेक्षा न स्योः एकदादिसादिः वसन्तकाले आगमामह सनेन यो गतः। आम्रमुकुररनिकुरंवं। समूहः।
कषायकश्च मधुररसवनः। कषायः सुरभीवर्त्ते इत्यमरः। रामे सुरभौ रसेवरसैः कृपायदकपिसरूप
लिनी। सुरभिर्मनोज्ञः। सुरभिः रव्यामेनो इत्यपीति शाखवतः कंठः स्वरः। सवपीतिवर्त्तनेः स्वरेति
कंठ आख्यातः समीपे गता केपिचेति हारावली। कुलकंठ कोकिलः। कोकिले कलकंठः स्यामनो
रवचनेत्रिविधितिरंति देवः। कुहरितं कूजितं। ध्वनौ कुहरितमिति हारावली। निकरः समूहः।
गंडूषसीधु मधुसुरवपूरस्तम घामदनरसः। कामानुरागः। तुच्छकोटिन्नूपुरां कं कोलिरवौ कः।
गंडूषमघरररणाचा ता मध्वांडु लक्ष्येसो मरतनाः उक्तं चाद क्षायुर्वे दोमत्रोकः कामिनी पादघातः त्र
वो धिनेत्र उन्मीलति। निलासी वस्फुटं कुञ्जलद्दयिभिः वकुलो हिरतमागंडूषसेकेन कुसुमितो भ
वति। सुखयं त्रजलक्रीडा सदा तसीविलासिनी। या सा मुरवी वसरो सा इडैः प्रतिक्रीडति। केशव
इति। अस्तकाले मडमानर्वशागीतमेदः। रसनांस जनानामुपरि अरसः। सन्यः। पद्या। अवि घ
मानोऽवस्वरन्त्राअस्येति अस्वरः। सो विद्यु योगमकर्णासमासः। पद्देसहता मरसेनपदेन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

९५
वर्ग

व नं ते आतः पुंसि नमना आपीत मालोहितं एव भ्रव पलाशानां सभेदानां पलाशो आपृतं
नं । नेन से वि ते एकः । पक्षे आमं नालोरे का पीतम घर सकलं तेलोहितं रक्तयेन । पलैमाह समस्रला नीति ।
पलाशो राक्षसः । पा चा तं चंन वे आपीतं लोहितं मिलितं पलाश श ते शोभे नो गंध वद्दीवा नो पत्र प
लेशु गे धं कर्तूरि कादिसन्त तहज सा करः । सुरोडोवेति । न पज ना दिति पेषाणा त्र दे च । कुरल
यं तड । ड स्वाधं कुवल यालाभावानुकाना नवोधः । कुवलयमुस लेः । पक्षे । कोः पृथि व्याौ वयमि । नौ
वलयं मंड नं । न सम इ यस्या वा स्ति विको वा स्तूपातः । सुरवाच्या सुख नहौ । पक्षेसु खेन स्वाप्त
हिलिसुरवा नाराज । भि पुः । लो हसः इति ख्यौ । इः । आसम ता ह ईलु हि नं हिमं येन । पक्षेः अयं द्वार हिता
लः हि नरा द्वा वपु नर र्थ हेलु । नि षेध वाचि नो य दुहु ल्यौति भौवः । पाद पूरणार्थ केवलं । अनुव
ध्यत स्वनि दो वा हन्ति । नस्या तुव चो देथ्यौ । दे थ्यौ अस्य × दि × व । ई । उ के च । देथ्यै स्यादनु वंध्यापधि
तेष्वा नि वर्तन इति येन र हितमु क्तावकृ । ये वंभु व पेच नि । व इ कंता राजीव पवाड सलेकुव
लयानु सु सा मिसर्व हल्लाः सज नरुः । अस्य पुव्यं अतः । पु ष्प कलक्षुव कुल मिति सुकू । पक्षे ।
राजी वो मत्स्य भेदः । को वि सु हरिरवा नः । ह सत्को मत्स्य भेदः । साला दं सस कः । स । नः स्वालेपु
मूल
सानूर न नसो भीति । दंडौ चार्ध्याम । सकुपक्षे अत्कुमु कमा न नंवा पांः एत दी प द्यथ्यां नसो
पी सैंद सन्का सः । सालः सालेपं अमरनामको भोनु । नाक व्यादिः । राजलो गर हधा पं नरदू
नि सिवाला ला ला लोधा धोधी वर एव द्वाहूति सु रुपांत यस्मा ल व मा हा स त भे दा त र ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

९२

रत्न
१-२

ौ ... ध्यायं तत्र हिते। न हिते रोएव हि। नानियमः। रूपेतु दंशाद
वहान्सारि विमर्शा कल्ला आदिः। ... धायं तत्र हिते। न हिते रोएव हि ... आसोरः। सोरः।
रपाति। शाले हल्ले उसं पस्प भेदे च रा कपाद व इति। विरव। ससकौ ना नाप कुलाघुपेतः। असोरः सोरः।
राव्दनिय माथ्यं। पढ्दे संहातः ससबक पुष्प भेदः। पढ्दे मरुदेशा सवकः। सहिमद्रु कः। वीन चरा निसार्थे
निघते ऐत्रव येला इद्राली। सिंदुवारः। उक्तं च। पर्यायेरत्नमालायां इद्राली नेन्दुसुह मालिनी। सिंदुवारक
७ इति। तथा रुचितो दीपः। पस्ते इद्राली। ... तस्येव रुचिते। भिले षितः। तत्स्यां रुचितः प्रिय इति वा। यद्दे
व रुचे स्वि मे भय इति माधः। तत्र रुचिते भयः। प्रियेभ्य इत्यर्थः। अचरीकृतो दमनक पुष्पभेदो येन वस
ती हद मनकमरुवकौ मात्। तो दमयंतीति दमनकः। स्त्रीपुः। अम्लानः पुष्पभेदः। तेन सुभगो मनोहरो
ऽपि यहा वस्तः म्लानेनात्। मलिहे नव स्थादिना वर्ण्युदेन मधुर्वसंतो मासः। मधुश्च। अतिमुक्तोऽति
नाम सिद्धुरुसवः। पुष्पभेदश्च। अभंगा इति रव्यातः। सुलिघती। वंगासे न हुम श्यामपत्र लेख श्यापत्र
रनानां। वा। नानाय जिरणा परिकीर्तितेद्रसकतेरनेत्रः। विचकिलः पुष्पभेदः। विरवरिंद्र इतिरव्या
तः। प्रावक मल कं पल्लवितं नव पल्लवितं। तेन रव दिलो ना तिमात विनं। असाजत इति सुभा भ्यासं
धा। किर्मीरः शवलः। कुं केलि ... कः। गुच्छ स्तवक श्च। आदेशाल्लाल्लभ्य श्चे ति सः। लवकितः। गु
च्छो हार भेदे स्तवक कलापे स्तवकम तइति। सातेऽजेयः। गुच्छः स्तवकः। हार भेदः। ... पर्णः सुवर्ण
क इति विरवः। गुच्छ स्तवक गुच्छे हार भेदकलाप योरिति विश्वः। गुच्छस्य स्तवके रैहो भेदे च
इत्यत इति क्वाते घराल। प्रापोदरादित्वा ... वं। पत्नीशोर्न सविरचितमस्ये चत्रोपालयः। रूध
पल्लव इति रव्यातः। पल्लवः पंचवाग्ये न इति ... कोनाग्। कंदर्प सादि। मल्लया तिलो न वाथि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रा०
१-१

समेनयोगः। नाडीनाटदेशस्थी। धमिल्लसंज्ञा तकेशपाशाः। श्रीगौरीदेशभेदः। कुसुम्भरंगकुकुमेष्वप
रसकृतानि यथासनादि बंध विशेषः। कुंतली कुंतलदेशस्त्री। कुंतलाः केशाः। केरली केरलदेशस्त्री।
कर्णभित्तिः पालिर्वंचकिदेशापोरिति ज्ञातव्याः। मालवी मालवदेशस्त्री। सैवाहनं वनिमलनानि दाघो
ष्मर्दनं ज्ञानि दाघोग्री पमकाले समुत्थरवेदं तु नोर पीतिति विरवप्रकाशाः। तनेहति मंच मधुरोह
कासवदनेसनेनयोगः। गुमगु मेति धारन भेदः। नंदिरानंदः कौमार्जः सुहृदोऽजपस्थानं नंदिरा
नंदउच्यतइत्सकसलिनी। प्रकाष्ठो घोषो नंदिघोषः। तेनापस्ते नंदिघोषोऽर्जुनरथः। जयाचामदसु
भागः। गाण्डीव धनुः कुरवनस्पक्षमालाद्भुतिमपत्र नंदिघोषो श्रीस्वदेवदनोऽराजनिशमनेसौघक
स्थितारानपुत्राइत्सनेनयोगः। कलीकुलेमूलदेवः। कलीसुतेमूलभद्रोमूलदेवः। कलीकुरइति हारा
वली। नागरस्य मंडनं भूषणं। नगरमंडना नाम वेश्या। सहि पाटलिपुत्रनिवासिनी। नकुःपष्टिकला
कोविदा। कलाकौशलेन मूलदेवेनानेर्जितेति वानी। दिव्यचक्षुः सुगंधिद्रव्यं। दिव्यचक्षुस्तूय
नाशतातवृक्षुगंधकमितिं। दिव्यं अलकं। दिशिकेशा नानाचे समरः। चक्षुरकमपमितिवार्द्ध
गुरुः। कालागरुः। तयोः परिमलो मनोहरः। गंधइति। संज्ञातो येषां। तारकादिसादितचूः। दिव्यच
क्षुयोगं निमिषनेत्राः वा सयदजो वलोकनादिसर्वः। ततः कर्मधारयः। वस्तेव्य चक्षुर्द्धतस्रा
पूः। उत्कं च। दिव्यचक्षुर्दयंभोक्तं अथो पथ्यसुलोचनेनः। सगंध एवकचक्षुः द्रोपदी तस्या गुरुः पंचालः।
उक्तं च। निषिकादीनेकर्मालिपः कैरोंगतिविधा नतः। संभावयति चार्थेन सविभो गुरुरुच्यते अत्र
विमर्दस्कुफल शरणं आभ्या परिमिलितानासंबंधिनीताः। परिमलं संबंध उक्तं नृविदुः परिमलं
गंधे संबंध व्यथ्य दृश्यते। गुरुर्होलोविदुर्धेर्यर्द्धः। गतागमसाक्षाद्दिश्य चो मनो अनंता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥·३१

क्षो। न दर्शिनः। न कोऽपि लाः। पक्षे सत्वल्कस्यासेवं अनुत्तादो देवमाकृतिः न ददाति। तेहि अ सन्त्यद्भ्रमा
र्थिनो भवंति। चाकुनं चाकुनं यात्रायां दृष्ट्वा मांदिकं ऽकोदर्चिपक्वले कुमुमेषा वक्र दीयमानमिति।
पक्षे चाकुनः पक्षिभेदः। रूपं सौर्यं वसुधायां यस्या वर्तते रूपं। स्वभावं स्वलोकयाः पाशाविति॥
देवः। जैमिनिमतं मीमांसाशास्त्रं। तच्छास्त्रिणो मीमांसकाः। तथा तेन प्रकारेणागतमागमनं स्व
२८ यं यतद्धुस्तिनः। कोऽपि सिद्धमपश्यंति। अर्थान् मननं विकंततीति भावः। पक्षे तथागतो बुद्धः। सं वत्स
रं दृष्टीं ते सांवत्सरिकाः ज्योतिषिकाः। तद्धीति सप्तू तेषु फलं धनादि दर्शयितुं शीलाः। सु
भाकमस्याकंबह्नललदृव्यमस्माकं वा सवदनो अयपलं कुरुत। निवदंतो सर्वथाः। पक्षे भव
सत्यः। वकंनिताः रंवनरीदाः। तेषु देन्यविशेषेषु प्रपथमं दृष्टाः। सांवत्सरिकनुभाद्युमफलं × तत्र ×
सूचयंति ऽर्कं। अजे सुगोसुगज वाजि महोरगमुराऽपप्रदः। सूच्चील दः सुः। वित्राऽ तेषु। मस्मा
त्रियकासुनरदरोमनुव्यघुद्घोदुः रंवदेवा निवकुन्ताः रवन्तु रवं नरीटः। कीर्तंस्यूर्द स्वर्णप्रकृतं
येषु ते कार्तस्वरमयाः। ननु अकृतकवचनेमयद्। कृतस्वर्णक कारात् सत्यः। यदा कं सुखं।
कार्तीतंयः स्वर्णस्तम्भयः। पक्षे विकारे मयद्। सुमेरु हेमविकारः इत्सागमः। भास्वद्दलंका
रः। दीपेन दर्शने न मीलिताः। संकुचिताः। पद्मा भास्वद्दर्शनानां सुंदरदर्शनेन। सुंदरद
दनानां मीलनं भवति। कमुदाकरोत्कर्षः। भास्वानादित्यः। तद्दर्शने न संकुचंतीति शेषक
प्रसिद्धं। विरोधो समर्थं वां। रूपमाकारं। तस्या लोकनेनाञ्जा। नीतानीकप्रसप्पा। पक्षे विशे
२८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१·२१

तं निबंधकः। गुणाढ्यो नाम कविः भूतभाषाकविः वर्षो गुणाढ्यापि कीर्तितः स्यन्तरमंत्रः। गुणाढ्यो नत्रि
याउपमितसंस्कारान्ति वर्ततीति वा तिर्यग्गत यः। सुगंधवाहाः शोभनगंधधारिणः। पक्षे। गंधवाहैर्वा नत्रः।
स च तिर्यग्गतिः। वायोस्तिर्यग्गमनमिति। वैनाशिकः। अपि वायोस्त्र तिर्यग्गायत योगादयः। कथं वा
ताः द्रोणः काकः। तस्मिन् आचारात्र साक्षात्। अस्माभिः शुभसूचकश्च निरूपलब्ध इति ब्रुवंती सर्थः। प
क्षे। द्रोणोऽश्वत्थामजनकः। कौरवसेनापतिः। ते गौशाविपर्यासे। [illegible] ते तथ्यमिति सूचयंति। द्रोणोऽ
र्जुनयुद्धे मानभेदः स्यात् [illegible] सोपि चेति [illegible] देवः। स्फुरः सुभटः। सूर्यः सूरः समर्थ [illegible] इति पुंबोध भात।
सूरोऽस्य पदस्य स्येति कीचकात्। सुभटेताल [illegible] कारः। न ह च नास्त्र यैवित्। तथा चान्यद विद्यस्य तेजस्वरो
पितद्रोणगुरिः। स कलसंताडितभ्रमंडले। ना पि च कश्च [illegible] तानि यद्यति सूर्योदं स सकारः। तथा च दंडी। सौ
रभासोरभास्वनंदं निति [illegible] सोरभासौरभनासौरभास्यदं [illegible] स्यानमिसर्थः। कर्णीरथः कीड
२ रथः। कश्चिन्न कर्णीवंशादिति पाठः। अजकर्णीवं शोभवेन्मंच इति हारावली। अयमेव पाठो युक्तः
प्रोत्फनमंत्रारोहणात्॥ अथ [illegible] सादिशुवानंददर्शोति योगः। अंगदं बाहुभूषा। वालिपुत्रश्चांगदः
कुमुदाकरावेति। पुनरुक्तिदोषः। पूर्वं ने हाकु कापुरुषः। कोकिलः। वनाश्रयः। परपुष्टः। कलकंठः।
कुहूमुखइति विंध्यवासिनी। हारिकंठो मनोहरस्वरः। शोभनगानश्च। [illegible] सारथ्या। कन
कमगोमारीविः। मस्करंतकः। रामास्त्री वा सुदेवश्च रामः। आरूढ़ि राकर्षेणं तं [illegible] पिसे [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२८

ग
पा·३१ ह वेरूपस्य दर्शनेन पार्थस्य हेतुर्न सम्भाव्यते ॥ वासुदेवोऽपि हि पाण्डवपक्षपाती तस्मात् पाण्डवानां पक्षे न चापल्यम्
वा स्थिरत्वं ततः कौरवराणां गतिः तत्र सैव तु अश्वत्थामादिस्वरूपमकरोदिति सर्वः ॥ अत्राभिप्रायः सर्वाः सन्देह
नेत्र स्थितो यस्य ह भवेद् रथेऽनन्ततां वसुदेवस्य रथात् तेनिश्चयो अर्जुनो निवारणं तत्र तद्गमनं तथापि सुबाहुः ॥
बाहुर्वा होपि देवदत्ती तिस्राश्च मे देवि स्वयं प्रकाशाः ॥ यद्वा आत्मानि हस्तायुधा वल्कवंतः ॥ सुभुजाः विरोधि
हस्तिकुञ्जपः कथं शोभनानि वा स्वस्तं इति पाठः ॥ यद्वा आयुनिवारणाबुध्या तत्रैतेऽपि तत्कथं सुबाहुः ॥ ४
पाणिग्रहणं विवाहश्च अर्जुनकर्मण्यभावात् न तु नभेमन्यन्ते ॥ विरोधे तु ॥ येपाणि हस्ताग्रह लार्थिनः
तेन कथं न सुकरं शोभनं हस्तं मन्यन्ते ॥ अधरीकृताः हीनाः कृताः ॥ स्थिरा स्थैर्यवन्तः ॥ विरोधे तु धराभूः
अधरीकृताः अभूमीकृताः अधरीकृताः ॥ स्थिरा भूमयश्च ॥ अधरं पातालं तत्र कृताः ॥ आस्थिरभूमय
इत्यर्थः ॥ यद्वा धरतीति धरा धाता तावि घमानोऽधरो येषां तेऽधराः ॥ तत्क्रियाऽवमापादिताः अस्थिरा
राः स्थैर्यवन्तः ॥ अभूत्वा अधरीकृताः ॥ अपवर्तीकृताः ॥ कथं स्थिराः पर्वताः ॥ अक्षहृदये इन्द्रियमनसो
६ पदस्थानं ॥ तेन कृता सन्धाभूमिक्षान्तियैः ॥ ह्यानेन द्विधा वा ह्युत्सर्पं ॥ रंचा एतत्र भीमभूर्वा ताः सन्धा मा
मलभूमयः ॥ अतएवैचव भीमपतदर्शनाद्योऽयं समृद्धतः ॥ पक्षे सं पातालं तत्र हृदये यद्य
नं तद्वदना भावः ॥ तेन हृताः पर सान्द्रा हृताक्षमाप्य धीयेनाक्षपात्राके त्वास्पतद्वेसोवद्
नेद्रियो रिति विश्वप्रकाशः ॥ वहलकथाऽवंतिनोनरपतेस्तत्कथा कारिताः ॥ गुरुलाद्या
। उसो सुगंधवाहाः ॥ पक्षे वहलकथाभूत भावाभवीव राहकथेति ग्रासि स्थानं दनुवंशी .६
नरा ॥ ॥ ७२ ॥ २८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सलीजितः कथामुर्दुरस्तं पाणिः मन्नाशीकृता। करगमाइंद्रियपटनांतथावोनंभरणं कायर्दृ द्विपे। नसंतत्र ग्रामस्य बहु। पा
टवंव्यनक्ति ग्रामः संक्रम घेसैपीवर्दे द्वाव्द। देप्रवकः। तथा वंकरलाभ्यंतः पाटवेनाविदत्त्वपतइति विधयाली
लस्मरमध्ये स्यादिना। पाताल्ले गुह पर्यंते नवदृन्यतारूपकुरल ग्रामे सादिना वा। ऊर्मस्यजुन्पावस्याग्नि
पादिना। तथा वा कौ। नदसातिहृदयंदहते अनशिरस्त्राश्चवेदनानीत्री नचेभ्य हीतमहाभूतले भन्नो श्रोवितम
स्वेच्यते प्रसूतमारोवितं। किलितं नास्त्यामंघोटितं निवद्धं श्लोकितं पालितं माभिनं स्वरसितं। भिन्नीकृतं म्रातपरीतं।
प्रालेरवस्थितं। अंतरात्मानमविष्टितं। अंतरात्मनि स्थितं। अचिंत्वीकृत्य स्यात्मानिकर्मसु। पलंकं मांसं सविम
त्रैः अपवारिता व्याकुली कृता। उन्मत्ते सादिनाऽ यहृत जीवितेवे तिपर्यंते नोवस्थाद कोता। नवमेऽडतां। जोकोच्चा
मेमरत्वं भवेदिति दृश्य भवनः जडतां पांसवंभिदं मनोगतेसंभावयंते। रविकिताति लोको किः। विनरपालिव
धूवं अपध करपटं हृयंस्तु। हिलादाविलम्नमितिभावः। अग्रेव्यामुग्धमनोहरे वा सरलेदक्षिणे तरले
चं चलो क्षयेवा वामेषु मनोहरे। गृहहारीले वा। शीलं यति। नव स्यपुत्का। राणितवा कोपवती। अ
तुरागवृत्केवा। सुकांते ग्रामनेवा। मदनमंजरी कादीनि नामानि। वाच्यार्थ हि स्फुटना भ्रू
उत्तं। भवते वाच्यो मैनाय। खः। पूर्वा स्थासो जायते त्रिधा। निमित्तत्रयं संसगदिानंदे
खर्णा। दिसंभवे। तत्र वाच्यविंदूनि भवतेवरचनेन। विंदुशब्दोपादानेनकीर्णनोदनमती
क्षां उत्कंभारते। अनंदेपट। विव्यपितं भवतिकुर्यपादेरयमंगः। आनंक "वैरीनोवहन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न.टी

दितः इंद्रसुतः। ... ओभद्रं दः। भवः करोति कश्यपसां निदितं यमेति समासः। कच्छो विष्णुः कथं ... मिपुरुषं संकल्पं
वा र्थियुक्तं। अपि सर्वानेव हर्षयुक्तान् करोतीति सर्पः। पक्षे कंसोसुरः। तस्य हर्षं न कुर्वत इति रपु ... विक ... त्को
वृ: नमानः करोत्। तस्याः पक्षे करको वर्षोपलः वारिवाहः। किलायां तु करकः करका पिचेति तिरंतिदेवः। आदिकं दंश
सं चामरकं लोहलं गिरिवैरीं तोहलगिरिः। यथा गोरवाहिकः प्रभनगिरिरुसनिः। पर्वतो गिरिः सर्वनद्यः प्रभ
तृ॥
४. वंतीतिवानी। सुरभिमानं। चैत्रं। सहकार मुकुलमत्र योज्यं। आदर्शो दर्पणः। स्पर्द्धागृहमिति। अन्योन्यस्य ऊ
यांनिवसत इ सर्पः। कोशो भांडागारः। विलोभयतीति विलोभनीया। एवंभूता आकृतिर्यस्याः। अहोः प्रजापते
रूपनिर्माणे ... आदिभिर्गुणकीर्तनैः अनंतरं रुद्रको नाम राजा ... पर्यटन् दमयंतीं ददर्श।
ततः प्रविपिनं अटनीभिः तो महाभाग ... महाभाग इति। कं के दर्वे ... मद्रे काल ... किमर्थ
५. मटकरी मटसि। ततोसौ स ... दमयंती आह। इस ... केन ... प्रतिपादितवती। ततो सौ ... गर
हमानयतु। ... तया दमयंती पतिपरिच या
६ र्थं सकलराज्ञां संगतं कुर्वाणेन भीमेन ऋतुपर्णो नयनार्थं ... प्रहितः। ... एकेन दिवसेन ... सह
संयोजना ... गंतुं समर्थो बहुतर खेदमकरोत्। आस्थानस्थितो नलो राजानं तमुवाच। देव यदि ... रगसंगा ते
भवति तदा ... सारथिं विना समर्थो सीति। ... सारथि ...
ततो दमयंती सकलमिति तिन सकल राज्ञां कुले ... कथा। ... मती कन्या ... हिषी ...
मिवेका। महिषस्त्री च अजो राजा दशरथपिता। ... महिषी ... अधरस्या
याः सकुंतलः ... दुः ... विर ... ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१०-३१

दितः इंद्रस्तुतः। [illegible] नाभेद्रं इंद्रः। भवः कुतोपि [illegible] वसां निदितं यनेनेति समासः। [illegible] विभुः कथं [illegible] पुरुषं संकल्पितं

वा [illegible] पुरुषं। अपि सर्वान्येव हर्षयुक्तान् करोतीति सर्वदः। पदो [illegible] सौसुरः। न स्पृहते न कुरुत इति रिपु [illegible] विकल [illegible]

मानः कुतोपरस्य। परस्य करको न वर्धापत्तः। वारिवाहः। [illegible] यानुकरकः। करका पिचोनिरंतनि देवः। आदिकं दंभ

धानमूलं रोहलमिति रिवेरि रोहलमिति। यथा गौरवाहिकः। प्रभवं गिरिस्रुतिः। पर्वतो गिरिः। सर्वगंधः प्रभ

वंती निवानी। सुरभिमानं। चैत्रं। सहकार मुकुलमत्र योज्यं। आदर्शोदर्पणः। स्पर्धा गर्हणमिति। अन्योन्यस्य स्पृ

धा निवसत इत्यर्थः। कोरो भांडागारः। विलोभयतीति विलोभनी। जायते वंशः ता आकृतिर्यस्याः। अहोः प्रजापते

रूपाणि मरीचेरादिभिर्गुणकीर्तनैः अनंतरं इंद्रको नाम राजा मृगयायां तामटवीं पर्यटन् दमयंतीं ददर्श।

ततः प्रविविनं अटवीमितो महाभागमहाभाग इति। कं केदवेलीनमयद [illegible] मद्रे कोत्वं कस्य वा। किमर्थ

मटव्यामटसि। ततो सो सर्वं दृष्ट्वा दमयंती आहाइम [illegible] केन तव वंशादिकं प्रतिपादितवती। ततो सौ रुद्रको तं स्वगृ

हमानयत्। ततः अनंतरं चिंतामीमनामभर्तृस्त्वं त्वं टहनैषीत्। ततो दमयंती पतिपरिचया

र्थं सिकलराज्ञां संगतं कुर्वाणेन भीमेन ऋतुपर्णान यनार्थं देवा रेवहः प्रहितः। ऋतुपर्णश्च एकेन दिवसेन द्वात्रिंशत्स

योजनान्यगंतुं समर्थो बहुतर खेदम करोत्। आस्थानस्थितो नलो राजानं तमुवाच। देवयदि सम मातुरगसं गा ते

भवति तदा वै समर्था सारथिना समर्थो सीति। सनाहत्वा मन्दवतुरगं। सारथित्वेनि योज्य भीमोपकं ठमगात्

ततो दमयंती सकलमिलितं सकलराजाकुले तं स्त्रीचकारेति कथा। सुधा वर्या इंदुमती कन्या महिषी कृता

भिषेका। महिषस्त्रीच यो जोराजा दशरथपिता। अजगम्याजः। महिषीत्वा गानुरागि तीर्थविदो अपरस्या

याः सर्कुतर्कनाहुः इंतांतगतं मानस [illegible] ते [illegible] वती तेन रामाबहुतर मासिसल्दाविस ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

११-३१

पूर्वेरजो विलुंठितं पश्चाद्दुःस्थितं कुलायः पक्षिनीडः । तद्दर्व्यां कुलायो वा विहंगमानां स्थानमात्र निवेशे
स्यादिति यवादेरं तिदेवः । परस्परकलहेनाविकलं यत्र कुले । ग्राममात्रैकसमूहः । तस्य पः कलकलः ।
तेन यद्वीतं ली तार विप्रुस्वरी हृता निद्रा स्वरा लिये षां वसति वासः । ध्वांक्षः काकः । निद्रा काले पोतानां
पक्षीत पूर्वकं ताडनं तदा त्यौलिका । त्रिरात्रि यमाले त्राणि न मिद्धो त्रि तुर्वा बालकः । कंदर्पमुद्राप्र
साचनं दुष्टचेष्टा सरघा घंटकारिका । भक्षितस्य पुनरुद्गीर्य पद्धर्वणं सरोमंथः । प्रदिष्टमदुग्धं तरा ।
गोष्ठीनं स्थानं गोष्ठं । गोष्ठा स्वंजनं तत्पर्वे पूर्व वक्राः पक्षमनुभावः । द्रोणः काकः । कलिनं त्रायिनं कुला
यः । पक्षिवासः । कापेयं कपित्वं कपितान्योके यथा एक दप्पस्य कापेयं यदर्कस्तु पतिष्ठतीति भट्टः ।
कौशिकः पेचकः । करस्थारवां तु त्यष्टः । करत्रारवास्तु । रोमुषी बुद्धिः । आकल्पो नेपथ्यं । संभली
कुट्टनी । उक्तं च । संभली कुट्टनी प्रोक्ता तयाऽपभाषितं यद्वनं अयमप्येत प्रायो वर्तते । कांतइसे
वमादिलक्षणं गोतं भाजितत्कर लीला यो भुजिष्याउसेष्या । उक्तं । निपोऽस्याः किंकरप्रेष्या भुजिष्या
परिचारिका । इति । प्रेष्यस्यात्र कुलधीनेव भुजिष्यो वाच्यलिंग इति रंतिदेवः । इह तु तस्मै भरव्या
गेयादिदारिदि षिसी चष्टव्या । ग्रहवादिनी स्वतंत्रा । शिल्पविज्ञा सैरंध्री । परवेश्मस्था भव न्नरा
शिल्पकारिका । तथा वध्यमाना यां काचीरसनात याजल्पकं तु स्वरं जघनं कटिभागो येषां जनि
तुवधष्टु । उक्तं । नाजनीवधर [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] यनं । नि हतेति यावत् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग·२१ सं।सुखे सादमगवां ... रमार्गवेपयस्मिन्मञ्जीरसादिनायोग... कासरो दिवसः स एव ... तस्य ...
नकं मस्तकोपरिस्थितभास्करकारसमतः। चक्रवाकः पक्षी तस्य चक्रसमूहः तस्मिन्नूं चक्रमितुं। उपरंडे हि
तेषां वियोगान्महासंतापो भवति। सूर्यश्च मंदः तत्रस्फोयामिव शब्दः। आहत स्त्राडिमः। सुरगजऐरावत
केचित्तु सुरराजकुंभीन पाठः। तत्र सुरराजा शक्रः। तस्य कुंभी हस्ती ऐरावणः। कुंभी शब्दो हस्तिनि गर्जने।
महामगः। पुष्कर दीर्घमारुतो विलोलजिह्वोजन कौशल्य कुवो — चिधा यि दर्पश्रमितिकुंभी सामजाम
हा मदः। पेचकी पक्षे वई इति हस्तवलो। कुंभो मस्तकं। ताडनं धूर्जटेः। शिवस्य सिंधूरपकारकः। बंधु
कारित्वात्। यद्वा बंधूनीति बंधुः। किं पापं रवं धस्य बंधुः। बंधुं बध्नाती सर्थः। बंधेरै लादिकः। प्रसय
यथा गंधः। भोगशारीरं। विकारः फलामंडलो वा। तस्य फालि बंधः। न केतांड कः कर्लिम पश्यो सोका
शिलकं। नत्ल नाभिः। न संबुद्धः तंतु यत्लामंड. नेशारीरविंबं यस्य। अस्ये नाभिशब्द न शारीरमाहुः। तांड
कत्र्यं कागतातांडक तुल्यं। नाभिमंडलं नं पश्येति व्याचक्षते। अत्र पक्षे चां काशब्दो यं नाभिशब्द
वं न तु सुनाभिः। नीलव्यंजकारः। संध्यासांचिनी वा। रवौकृतो मोशिवतुर्विलीवेतिपावतः। संधि
नकालकुंध्यागोर्वं घाको नाव संधिनीमनुवर्तते। यावत्कपटैः। इलकनकपटैः गुंभीं दृष्ट्या हि गो
मरतके अलकनकपटैः दीपतदृतिपूर्वव्यवहारः। कालः। ... कपाली शिवः। कालकपालो महा
कालः। कलिः संध्यासमच्चयः। स एव कपाली महाकालेन गणनाचो क इति तु कोपमाय यथा
सिंतामणिः। — — कथं हव्यमानि तिक्रमेणो सादीप्यसूलु संध्याह्वयत इत्यनेन योगः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कीर्तनेन ३ त्र अवस्था। अङ्को चतुर्थे गुणकीर्तनमिति। प्रथमे स्मिलाषः स्यात् द्वितीये चिंतनं भवेत्। अनुस्मृतिस्तृती
ये च चतुर्थे गुणकीर्तनं। उद्वेगः पंचमे प्रोक्तो विलापः षष्ठ उच्यते। उन्मादः सप्तमे ज्ञेयो भवेद्व्याधिस्तथाष्टमे। न
वमे जडता प्रोक्ता दशमे मरणं भवेत्। एषु लिखिताभिलाषादिनात्तीयावस्था। उक्तं च। चक्षुःप्रीतिर्मनः संगमि
लादि। अभूतान्यपि संकल्पैर्यन्न लोकेऽपि। उक्तं च। कामस्तोकमयो न्मादश्चोरसर्पादिषु पदवात्। अभूतान्यपि
रूपं तिपुरतो वास्थितानि चेति। अत्र चावस्थान्यतिरेकमेति यः। पनोवस्था पुनः संजायते। ततश्च वर्तते।
उक्तं च। पुनः पुनर्निवर्तते पुनः पुनः। अवस्था विरहे सततं। ततश्च चिरजीवितः। अत एवोक्तं। सत्यमंग
जग सर्वमिति त्यं पुनर्वचः। अन्यथा हरिणाक्षी लोकं सहे द्विरह व्यथां कंदर्पको मोर्मीवमाक्रान्त
पितृ प्रस्थापिताद्यसनेना निहत्य मानस्तीयामिति दर्शयति। स्त्रीपुंसयोरापत्के य मादधानापंचकाये
प्रतिपादयं नीष्टो स्नेति ताला पेव दार यो गे प्रतिनियो अपवत् यापुधीतिः। अह चेन्नेदनागः। नायकस्य
नायकायाश्च तथा मनी चितम लेपक कार्यं बुध्या कार्यं समनुपादानाविसृष्टाभ्येति। पत्रीहरणात्
पत्रहारी चेयं तथा च समे वाहाया दृष्टा स्वपरस्य रयोः संदेशमात्रं प्रापयति। सा पत्रहारीति। अत्र भ्रा
प्रेद पुंसरस्पर तां प्रविचल दर्शनतां पुनर्दर्शनाभावादध्यासि ष्ठतीति। व्याकुलं हृदयं भवति। प्रत्तानुप्र
तो भावो यथा। नोकिंचावस्य। कामदसत्तारितं वं दयने साक्षस्पयं जायति। अत एव कामिनीसृष्टा। अहं
कामयुक्ता तनिष्ठा सद्भृतिभावः। यच्चाप्रसक्तदृष्टभावापिम यपमनुरक्तोनवेत्ति। अस्थिर मनाभव
ति। स्वप्रानुभूतभावा स्मयसाम रक्तः इति न वेत्ति। कामिनी सादि। अनुयोग्यतामाह एदनमया
नाहयान्ति। एतेनाभिसारिकायाः दिवामारतः र मयोगमनेनासीति रात्रौ गमनं प्रयुक्तं। मे धमस्तोकं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

७६

संकुचितं संकोचं ततेनोदंचनीं तुं कुर्वंतः। यत्केचारकोटिः किंतत्र्केकोसायासंकोचा। यत्कुर्वीत्रायं पद्मोऽतस्यपः को
टः सएव कुटी। अन्याकुटी तत्रैवशाखिनी त्रायनत्रीलेपटचरल चक्रेष्वंग चारिवसर्व आनंतरोक्तंस्वभावुस्या नम
लं कयति। नामवस्थंपदार्था नां स्वसोषाद्विवल्पनी। स्वभावो किश्च जातिश्चे त्राधारालेक्यातियंति चेदंडी।
सर्वपद्मनये: सर्वपद्मनयस्मत्रकोखिरैमें शिकुद्दिमानिविवविर चितापद्मसंजरनीललोहितादिके।
मरत्नपङ्क्तेयत्रनू ता। के चित्तु सप्त सप्तम यीरसनकुट्टिमानीति पाठः। नत्ररसनकुट्टिमे पत्त्रो घ्यादनमास्त्रव
कं च स्त्र कुट्टिम कव यः तत्र नितु फ़ंबा। सोनि स्थगलितंनिः वोलिंचाद्भुतिहारावली। तस्या निर्वहलेन भग
वता भावुनागंतव्यमितिसप्तपद्मयीसप्तखंडविकारासप्तपद्मयीतिसप्तभिरेववसनेः क्रियतेतथा
सापनवधवागमनेसप्तमंडलिकानुरक्तपद्मादीयते। प्रायेण सप्त संख्यावद्व्यं दीयतइत्यर्थः। सप्तम
न्वानावरं श्रेष्ठं गृहीतस्त्रीरुतं पीतांबरं लोहितमाकीत्रामयाः। पट्टे स्वयंगृरतेनगृहीतः पीतांबरोचा
कुदेवोपयालक्ष्म्याहि समनुद्रोच्छितयास्वयंगृहीतो विष्णुरिति प्रसिद्धोवादः। भिस्तु कीभिष्णुकिर्यी
मारानवस्त्रं तदस्त्र रागादृक्ता। लोहितमंबरमंबराकानोतं न लरिताः। पक्षो। नारदू श्याम च देवता। तद
नुरागाद्भ्रमः। किंमोरक्तांबरधारिणी। लोहितांपद्मराकरधारिणी। तत्र यारत्त्व नोवेदत्र्याः।
निर्मलांचा। तया चनुरानुसंध्यावनुरा--- संध्यायारागरत्नं नामबलोक्य पेक्षा। अधिरागरत
नामेगरामाधिकं च कुर्वतीति। कि ब्यालांतुलारासिभेदः आधारोयस्यसत्पर्यस्पसतथा सं राधृटमा
नोलग्नोदलपद्मः। पत्र संहातो © Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri चपद्मः। सुभोगः। नालके नी।

रा.म
बा.टि

पुटकिनी। विशिनी। पद्मिनी। लताः पद्मादेः। पद्मराजं। स्यान्नलिनं तथेति। प्रदेतु लाधारो वस्तु। पार
मालकारी राजपुरुषः। तेन तु न्यायात् पत्रवीथी विक्रेय द्रव्य स्थानं तस्य राजादाना पहारादिपा
अमवरावनं। घटमाना। आग्रिममानो दलपुटः। पत्रपुटो मनरन्यादिना पोटनिकास्यइति। घ
नेटपुटे नेति वा। पुटकिनी पोटनीसंहतिः। पुटकिनी ...। कारा निमिरस्यादं ऽन्य वदूहतेवग
३३ हः। समया ता मधुकराजनिहारः हरञति। नेयोगकादवा। कुररि कुररः। पक्षिभेदः। मायाविकल
त्वे पिकारस्य मनुं पपन्नं। कुररीभरी सन्मे। नक्षत्रता रका आदि सप्तगणको ऽयो तिषिकः। प्रद्यो बो
रजनीमुखं। कालिमा ...। सनाभितुल्यं नारानक्षत्रं। देसमे वासमतारको यः। कोनिके यो विन्या
स्वः। उलूकः। पेचकः। कौरवयोधः। घटपुम्नः पांडवयोधः। द्रोणः अर्जुनगुरुः। काकध्वा। कोशि
कः। उलूकः चक्रध्वा कौशिको गुग्गुलुः प्रोक्तो व्यालग्राहेच कौशिकः। इंद्रेमुनौ च गोयंचि नदी
मेदेच कौशिकी निरंति देवः। ... व र्माऽस्तिः। काष्ठादकुदाऽऽच का ...। कीला। वि
रोचः। मकचे स्यप्रस्ता कोऽन्तु मृतभागः। आस्वां तम्भं कलं वा। तमौ ... लिघोनिरिंगलः।
ध्वांतो मे वघ्न स्वद्योतधोनिरंगलः। मार्गगो तमो मलिनि मेघ च्छुतन्ध्वां तच्छिद्रः। परा
वदहलिति ध्वना क्षिनीं मेच किंतरुघाडीक्तं। पेचको हस्ति ... मूल ...। पेचकः स्यादि
का भीत गज लांगूले यो दिगिरंति देवः। तघोगाना पेचको हस्तीदं तीसदामदः। पद्मी पुष्क

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३३

री। अंतः रेवैदो मह्रा काये तन कारो मतं गडः इति विंध्यवासी। दान धारा विनताइ तस्ततो गतो आ नायां पक्रियस्य
तमील कानन स्य भोगी सर्वः भोगः कायः। रतन्याः पांशुलाया: असेरा: सुहृद्विकार्य साधयन्ति। ऽकंचा
नी तिन्ना स्त्रो। संगतिश्चा वेवा ह्वस्सो हृदंचन राधिपा। सहृचो रेवशं संतिनाधमें नांत चौत्त मैरिति। वैद्ध
सिद्धमेव। नो ह्र्यं रत्न वादिनः। सर्वस्व ममपंज नादितिमन्युमन्ये वादिनः। प्रभु पद्दं पते वदा हुः। सूर्या
चंद्रमसोन्योमर्× ति× नाराच कंवसुं धरा। हरिसागरः शैलाद्रिभित्तस्थे नाविभूतयद्दति। मुद्रितं मिसाद्दि।
कः इति मांसलं तमहद्दसं तान्छं दोभेदः। अत एव तिमिहमु जं अंते स्का क्रितम इति न पुनर्भक्तिः। एवं तर्ज न अर्जर
तमहैं पुनर्भक्तिः। छंदोभेदादिति केचित्। अन्ये तु पारंपर्य स्वलक्षंजर्जर त्वां भेदे नपुनरुक्तमिति सपिअक
दे× सपिन× स्तः। अभय दे चो वा। सएवं महव्यू हृ लोता। अटकीपु पर्वतगहन देशो पुरा मेंरं सा वंतं [illegible]
मं। कोडचा सु अवट वीपु। अतिरायं सुट अव्यक्तं। यस्या टवां पटुत्ते ते नो कुत मुकुटं। अव्यक्तं विद्या कटं।
महद्वापकं। विटवंकृद्धत डो कटं यथा भवति तथा विना टिताव घटा भ्रम रवं क्रिया सु। घनं
सांद्रं विविधतया नकं घे स्म रो भक्षलान्नालं। तर्ज नं भर्त्सनं रूढउ तन्या पोल्ह पाभर्त्सयति।
निन्नाकरारंभ समय इति सक्संपन्नं। सान म तिप्रल मति मतितमी रात्रि सस्या। सा मिरे ऽध
कारे। सलेन वेसादि। तीरा व्याजं तइस नेन पोगः। महानटः। चोर ग्रीव रोअं वुकलः। अ
तिदवीयो अतिदूरतरं। विसरः समूहः। विवर्तं कौकं। गलयतः कलयतो वे धसः। चारी
चुलुकात्। कहि नीरखंडन मः व्वछउ जात्। मणीवत्। अजिनं चर्म। गजा। असतांऽकंचर।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राम
वाणी

अ.

लाजाप्रभृ मिचाद्युतमिति। राजा भक्षद्रव्यमिति यावत् प्रदीपः। गुलिकास्त्रं गुलिवर्तइति ख्याता। अ
३४ पतर्वलमालेपने व्योमलक्ष्म्याः आकाशाकमलापाः मुक्तानि करामुक्तापुंजा। नासावानम
डलिका। कामः स्मरः तस्य कीकसस्तंभाः। तिमिरस्वेदतैमिरं। अनासानुक्रमनुवेति। तेमिरोह
34 मः स एव बद्धमस्तलानीनिचय। कीतिकप्रसयः। धूमलंक्ष लोहितमिसर्थः। ततः संध्यानल
दरित। गगनं। महास्थानीकपालशब्देन कर्मधारयः। गगनमहास्थानीकपालमिति। रूपं
रूपकं। सुरवपंकजरूपेमिति कुल दानतकी भरलीलान संकरोनीतिरम्यरूपकरूपकमिति
दंडी। महास्थान्याकपालेः। कर्चविस्तामि ... नीव। चित्रंपुर्कं। विपदाकांचां। चित्रीतिपाठः।
कुंभीवदीर्घ। महान्तडधासडयनं। अंकुलमिति पाठः। तथा संचलेव आलिंगनं। व ...
खं। अनयोर्यापि नानत्वपद्धदस्से। दीर्घो धूम आस्वका महान्त्वपरिच्छेदः। ताद्दआ
स्वादिकापरिच्छेदेवर्तनो आस्वादिका पर्रिछेदे भास्वा सोधूम्र सकने परस्कोरतंत्रः।
संश्लेषपरिश्लेष्यानेपुरयविशेषणः। ... माग्निश्चोचि ... पश्यापाद ... रोज ... विलेमा
लती मालालोलालिकलिलाययेति दंडी। ... पः का ... कारश्लिष्टः। श्लिष्टमनेक
रूपाश्चितंवचः। न दर्भिं नपदंभिं नपदद्धिविधेति दंडी। वक्रं विषमं। ... भेदः। तथा च ...
... धरः ... चपरनोल ... कारपरतोपदा। आपतेचतदाभेदे ... न वक्रमिति स्पष्टता। ...
... © Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri ... मिति। अनेषमितुरीयपुच्छे
३४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दुर्घुगकपदे कुन्नघामवज्रथमर्मगु स्वाकं पं विंदन्तिरा। वाकुराद्दीर्घो ह्वाद्दकारनकारोकर्दमोऽअं नगुरू: मि
कं। हाकार:। सर्वत्र लघुत्रिकं नकार:। अस्त्रधेश्वगुबात्। अन्दाराम्नापरपकारो। विधि:। आद्दिलघुत्रिकं
पकार:। नथा चघंदोविचितिसूत्रा। अंतगुरूरोषलघु। यदिलछिविति। अनघुङु मल्लो। ध्वि कोदाहरणं
यद्यासमानानाभिधेयत्वेन। न लकरा ह्वे नमुख्या मुख्या:। काव्यसंधिरूच्यते। मुखमारंभगतोव
चनाभिर्वाहमिष्ठसिद्धिरिति:। काव्यसंधित्रयसर्गो सर्गान्वितं भवतीति कालपाशेन कृष्ट
बद्धो। यत्ता कालपाशेन यमबंधेन चक्रनाक यो निहत हृदयत्वात्। स्फुटितहृदयत्वं ह्वयेन नु
ल्पलं कुमुदिन्या पाशांसंचरतीतत्र भ्रमरमाला। हिमकरदयिता। तस्य दूतीवाल्लक्ष्यतइति। वि
भज्य योजनीयं कुमोदिन्या:। यरोदन्विति। तन्नाप्यदरोदिनं विवक्षितं। तानकासू नं त्या ह्यात्स्य
विहूलां डकंचा। अनंगो स्फुरावस्वचिनां रतीसादिना कमर्मुरस्कमाग्नि:। भक्तिर्वेदः। दशानंराजप
टेवाकाल्लूटवटइति त्रसिद्धि:। सार्वरीसंभवं। स्य लोनरजनीपतिरूदयमासमाद इतियोज नाकंठ
कोगेडक:। राजकन्यावक्षोक न्याउ कंचाराजचंद्रेवपक्षेचराजा स्पाङ्गगतीपती। वालखेनमहा
तुस्पति। लोहितं तन्वघ्व नि:। मंदार:। पारिभद्रतरूयतकुकसमरेथ परिभद्रे निंबतरू र्यो दारू:
पारियजातक:। दिव्यवध्वा: समाधिका:। दिव्यवधूअसाधिकेति। कातंस्वरं स्वर्ण त्व
णं वालधि:। जवानतरूरीक्ष:। कांतितस्कर:। कांतितस्कर:। पाकरोले:। पूर्वपर्वतं:सन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

राम वाटी ३५

भारस्तनाभोगः। अर्कं चास्तनभारस्तनाभोग इति। अत्र वर्णनायांत देवस्याद्वो नास्ति तत्रापीवरास्य। तु
भूतो द्रष्टव्यः। क्षणदाराजकन्या दोरूपको द्रष्टव्यः। उपमैव तिरोभूतभेदा रूपकमिष्यत इति। ध्रुवा।
वा। हुल्लनावरल्लामं दरस्मितिस्थीलतां जगाम ह्लादनुरोस्मगइ तिस ल्लाह्लादकृतं भा अनुन्यपादितो
ज्ञापितो अटपलाननविसस्पष्टरूपं। अनंतरं ग्रहपतिरुज्जा भामेषु वेदिन्यां। जिन देवकुलेषु संं। चै
स्थाने पादपः स्मृतः। देवकुलपदुत्तवै समुच्यते मग्नरंगः। सोऽत्र वह लक्ष्म्युपलक्ष्यते। अनंतरे सा
35 दीकोमपीति ज्ञापायुवतिः कांतार्थिनी संकेतं गच्छतीति सामिसारिकेति तदुक्तं समये कांतार्थि
नीया याति संकेतं सा अभिसारिकेति दूतीनां विपतमानजातिवादावभूवुः। किंचिन्निशिष्टाः
प्रवादाः केचिदंदर्थाः केचित्सज्जपंचाः। केचिद्विचारभंगुराः। विचारकुटिलाः। वक्रोक्तपद
निपावतन। सेन भवति। परस्परं तिर्यगर्थस्पष्टमपसीसादि। मनेत्रां तिसंवंध्या यावत्।
तथा इत्यादिनानेत्रदीर्घादीन्द्रप्रवादानदर्शयति। अवस्त्रीकृतमित्यादिना। काचिद्दूती आह।
हे कांत कमनीयकावस्त्रीकृत्य मन्थानं महिला न्वमापादितं। तत्र भावं स्त्रीभ्यामिकपाआ।
भवरक्षणं नवनः। किं कि ×भूत× नुत नदु ध्वसे। तस्मादेक्षरपसे अवस्त्रीकृतं नस्मरद्रूत्वा
गृहीतकटिपटे मन्थानं नाकलयसि। विरस्यौलन नेत्रावद्दः। तथापि तत्त्वतः। पुनः किमेप
रे सापेक्षापातः। हे कांत प्रस्ताव हेव हूरोसि स्वचवागलिंगः कूरोभयं कुत्र इति रंति देवः। संहु

३५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्रूरः क्रूराशयः कठिनाभ्यन्तरोपादेयं बध्वाऽसेन्यपि सहतानुरक्तमस्त्रवीजनमुपेक्षसे । न च स्वप्रकृ
तोपि श्रान्तः अन्यत्र वा इदितु प्रसिद्धं प्रस्तावभेदेषु मध्ये एकोप्यसि पुनरासि परोपदक्षे आकर्षकः कामि
नीहृदयग्राही कामुकः । द्रवकः । युगपत् सांगत्यकारी चुंबकः । पुनः रुचिरनारीसंगमाल्लुकः भ्राम
को विभिथ्यासंमोहकारी । धर्माधर्मोन्यत्रयुक्तौ स्याद्दि । धर्माधर्मोन्यत्रयुक्तः । पश्चात्क्षेपलीकः ।
शब्देन कर्मधारयः । क्षेपणिको मारिकः । सुधांलिः फलंतो नाहितं भवाधी नाविधयेन सख्या ।
यद्वारादिहितं भरं वारियेन सतथा । अन्यस्येव धर्म इति भावः । भरवानिरवेगः तच्चाह नेत्यर्थः ।
अस्मात् स्वामिन् न निराकरोषि । यतः । सखे । दासि वेति । इवन्द्वादेशिनं क्रमः । यथासखे
दं भवति । तथासादादिषु रतिजनं मनसाऽऽदृढमस्मि तिनिं नयसि । अयुक्तमुन्नाव यं तुच्छालं
भा एव । यद्वाऽवसादादिषु रतिविहायदुर्लभं । दं भां कामयिवित्वं तपःशीनलक्ष्यसे कथमन्
यथा ताहृशोसि । कार्यं तु हे सखे इदमिव भार्येव लं भमनसा चिंतयसि । इदं भरस्त
भार्या हि दुर्लभपदाथोस्त्यामिनास्तु समाचरति । तथा च मेवा । एतेन बंधुत्वं संभवति ।
उक्तवान् सले सारेति । संसारं । सांघिकतायाप्रधानं । वरितं पदस्य सर्वं विधो भवति ।
सरिपुमंडलागतो रिपुसंमुखाय तेः । निर्वतिः । स्वस्थिति । उससंघमाप्यतिष्ठति । रिपु
तो भयं न करोतीत्यर्थः । कार्यं तु पुनरर्थे आसारं अन्यत्र स्वैरं चरितं यस्येति स तथा
रिपुमंडलागतः । रिपुरवद्रुतः । © Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri सदामासानुकतया वारिष्य 3

6

राम
वा·टी
३६

भिमार्वतइतिभावः। मंडलाग्रस्साद्धः खड्गे वर्त्तते। तथाचामरः। कौक्षेयको मंडलाग्रः। करवालः कृपा
णवदिति। अनस्यम न्यांद्धिद्धते। विश्रस्ता तां वामागाः। सखलु वीर इति खलु शब्दो निश्चिते सनि
श्चितं। वीरः सुभटः। यः प्रतिपक्षस्य प्रहारनोऽन्वितः कुर्वर। अपि यति। इत्सनो न मयति। धृतो
धारितः। स्मरनिरतमर्यादा विगतभयः पर्वः। अत्र पक्षे पृथ्वि व्यां नाखि प्रालाये मदिरायानिरामते
ति। विगतहृत्वा यससिरिरः। विगतपृथ्वीक इत्सर्थः। प्रतिपक्षस्य प्रहारकः। प्रहरलानूः। नां
36 पर्थ्वीराजमन्नयति। दुर्गादीनां जीर्दानामापादयति। नारी रिइति योऽर्थः। धृतनन रूकरवालो
नां संस्पर्शो यस्य सतथा नरूचा द्वोजीवोपवर्त्तते। करोहस्तः वीलः केशाप्रवंअकांड एव।
अप्रभावस्त्वा। संपतनधर्ममहापदं विग्रहेलच्चारी रेललभ्यते। एतेनगच्चाच्चरस्न्यः।
रानुनिमार्यते। अतस्त्वमसान्निको माभूरितिदर्शयति। अधुनाबलचौर्यक्रिं विहायसप्र
पंचविकारभंगुरः। कापिद्भुतीप्राह। राजसे नेति। नचोभसे। अतएव हितः। पद्याउअ
सेनगुलेनरहितः। अतएव नरहितः। मनुष्यहितः। सनराजसे तेकस्यमिदंद्दतनाप्र
यकः। रतीनायकं। स्वसरवीप्रतिपादयति। विशारदेति। हेसमातिलकधीरता मनसि
चिंतेनतरे इत्सर्थः। किंविशिष्टाधीरता। धीतुद्धिस्तयारताधीरता। अनुगतापुनः किं
भूता। विशारदा। विचक्षणा। विशिष्टं चनतस्त्वारदस्तपंचेति। विशारदाभंगुरदि
भवं शारदं तदभंचेति शारदभंगुरसैरनु...ति। ~ ~ ~ लाशुचीअङ्के। रुक
३६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रा४

पुनः किंभूता । विशारदा इति । संख्येसाशेनेयं वासिद्धिः । दीर्घभामावोवहुरुचगृहलाभः । अविद्यमाने

विवादो विशिष्टज्ञानं यस्य स तथा । अन्ते नेहतमानमीनः । अन्यन विवदनेसादिनास्वच्छप्रसयः

अविवादअन्वनीनोमहिमायस्याः सा तथा । पुनः किंभूता महिमामानरक्षकोक्षमा । महनेजस

घो गा म्नमहीपुरुषः तस्य मानरक्षलोक्षमा । तवेवच सिंभूतता । अन्नापि भवेसर्थः । न्वे भवतो । किंवि

शिष्टा । भवप्रधानस्यांततावि सालीला । विस्तृतानायकमुखवर्णनं दर्शयन्तो । सा हासेन । तो । पाकम

लांतरमीः सा हसेन इव हासेन पराजिता । किं [illegible] तापुनः किंभूता कंमुखमनमोत्रेपाठां

चा । मासूरवीन्वदर्शनानाम्वपर्यनपस्याः सा तथा । न्वार्थवाचाने समर्पयतीति भावः । कथमेवभूतासा

दर्पणं कांतिमत्वाशयात्पतः हेतुगर्भमिदं विशेषणं । दर्पणसहशं हृदयं यस्याः । पुनः किं विस्पष्टा

रजनिजितकिचालया । शायो हस्तः । मलयारयमिवचापार्श्वतेन निर्जितं किं रालपं यया । सलयद्गु

लिविभ्रमेला । सहलयेन मपेवनवर्तनइत्यिशाल्याय वंभूतां यांगुलिस्तलस्त्री कथंविभ्रमेणवि

लासेन सलंपांगुलि । वभ्रमेलेति पाठः । शालपांगुलिविभ्रमेण शाखारुनिर्जिता । कस्याः लपेति संव

न्धः । किं विशिष्टा वृद्धिनी निवृत्तिभ्रमं लंभमः । दिनशोभमः । विभ्रमः । तेन विभ्रमो विशिष्टग

मनेन । लीलामंदगामिनीत्वात्स्याः । त्यमा विनास्वयमागतो यमाणतद्दृइति । विभ्रमे कांभासावगा

तभ्रमेलासंपतनयावा । गवाक्षवालाकाविवरं । जाले कंचा लाकाचि कृतानि लदमी हघविलोक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३६

पंनीप रसं॰ ॥ लोक पांनी । गोभ मीना । लोक्य रो दौ द्दि कोप्रु मा पू॰ । अप हा॰ द्रिद्मी॰ तस्या॰ नमो कोरानं कुं दांति तक्षरो
तीति । विवालक्ष्मी विरसे सर्थः । तदुक्तं ॰ रस्कलक्ष्मी ॰ सामाम्स दिअलधिनुं प्रिवं मिहारावली । तथा विना तामंत
देलायघ विस्मरति पूर्वं प्रतिपादितं । तथा विरस्याः कटाक्ष प्रतिपाद यितुं पुनरपि द्दक्षकं । कीदृशी नरपया । अ
ह्विनार हस्केन । अवरद्दलो सर्वधातुभ्यो … तिनिः । अपर्यं अवि॰ । हृलं धौ ह्दि ध्यः । अप्यो सहवर्तते साविः । ततः
तनीयेतिवा । सा कीदृशी । सार्थसं॰ आका लेदुःखका मयमनुभ वेत्ति । यद्वा स्रोमस्सखी । इनाकामेनदुः
खमनुभवतीति यो न्यां । किमर्थं पुनः मस्करामप्रणासनी सतीनामर्थं दत्तिष्ठती सतआह । हे जीवनायका ।
प्राणनाथ जीवनायजीवनार्थं कारणमन्यं हेतुं विना अप्यति । अपितु सर्वा एव सरपं त्वां शुभगामा
श्रयंतीत्यर्थः । अतएवेनार्थं पुरो दर्शिद्दिष्वा । तते न रविनु माह । अन्या इत्यादि । अन्याः स्त्रियः तावत्
संतां तिष्ठतु । मयि अतो ह्मेव दासतां वा दासत्वं पुरमो इग्रतो भजामि । अतः कारणात् । मेऽ
अंबमदाश्रयेण अस्माकमपदेशतः । किमुद्दैय भवतीति । नापवक्तव्य वनमासख्या तु । अंबः
सर्वैपदिरतो सि । अतएव कौसि । सारतः ॥ … तः ॥ किं त्वद्दौ मिन विकृमेप्र…चाके कंदर्पमद
ने सहचा तदा कंदुखकः । यद्दुखवाची कि विशेष ककंदर्पकं । कंदर्पं कामय्यवास्थितमेव ।
पद्ध अंबसोन रक्षः सन् । किमपि कंदर्पकंकामं तनोषि । तदा कस्मादेवधिको बाधविशेषतः स्थि
तमेवमरणं । अपराद्दू तीति । दापूर्वकमनु पलंभं दर्शयं ती नायकं प्रसेवमाह । हे सः हे धर्त पिपां
सो धनतु ह्ली नां कस्याः कीदृशी भवति । कुंकुरति…शासा । पयोधनमयसो मात्र विभव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रा॰

इवैरूपालं भसंबोधनमेव। कामकः कामविशेषार्थः। सामहदीर्घे महार्यामक्तेवेवहरणां। हेतुचावपाते

नद्रव्यादिना। यस्मान्महाहार्यामिह स्वामि। नीईत्वपलीसर्थः। यस्मान्महार्यामहे त्वरे। किं विम

नस्याध्यायाह। समाहसादि। समापितुल्यापि परिजनाः। अविद्याद्दोऽध्याहार्यः। तदा नस्मिन्नूप्रयोन्तु

नसमये। भस्याः कदासौ रघुांगविलोकिते चापि भूतदास्याः। प्रकटितभूतदासत्ताः। किं विशिष्टे

नकटाक्षैः। अबलोव्यवहारैः। उद्भूतव्यवहारे रस्याः। कटाक्षे देवसकलव्यवहाराभिसानभवंता

सर्थः। अथवा समाः समस्तीकाः। परितः सर्वतो भावेन जनाः परिजनाः भवा त्वअरिस्त्रीणां परमेदि

तनकरोति मत्सरव्यादीनांनुकरोत्येवेति दाह। कमलीकृतीसादि। भवतां कमलीकृतिना कमलस्य

वाऽकृतिना कमलस्येवाकृतिः। सौंदर्यादिर्यस्य सतथा। अरीणां शत्रूणां नारीणां स्त्रीणां मुखं स

रसनं। किंभूतं कमलीकृतिः। कमलाकारं। कमलीकृतं येोले ह्मीः। समानायासासा मित्रवामलिनितं।

मलिलितांनीतं। यद्वा अरीणां कमलाकृशीः। तया हृतिमानालिलितेतित्यकारः। समुद्वयेो। सर्वत्राधारे

लेति। किं कसौ विवस्वस्य विस्वासंस्कृतौ नचतयाकस्यव्यवस्थानवमे साहपवित्वस्य सर्थः। वि

रवस्यजगतो व्यवस्था। समसादिप्रापस्याविच्यसर्वस्त्रीणां आत्मसासकीव्यवस्था नियमः।

समासलब्धान्वयेस ध्याहार्यं। किंभूता असमासा। भयमस्य क्षितिपति। असमासो उत्तमेसर्थः।

यद्वा असमासइतिसस्नोसाधनं। नचलमयोगभृते वियोगसंभवः। कदाचित्सभवतीति समर्थं

धारयतीतिप्राह। हे समास इति सद्गुनापेक्षकः। सार्थं प्रथमं संयोगकालोत्सनं। असमासा चं। दुर्ल

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१५
ं पावनः। कं सुखं। अनेन कालकर्मणा। अनेककालमिसकं सन् तत्पेशरीरमतनुषे विस्तारयामि। अतः संरक्ष्याव
ते। सोऽहं स्नेहमसमर्थो यत्विशेषः। संगतिसंगमिति पाठे संगीतवत् भिन्नीनां। अलं गीतलेने रूसिविशुसिले
नेशारीरस्वाधीनतु शब्दो व्याप्तिः। अन्यादूती कामिनप्रोत्साहयंतीमाह। अनंगेत्यादि। हेऽनंग कंदर्पतुल्यमनं
गइकानगः कोऽस्मीन वहृदिलग्नो पुष्पेषुः कामदेवः। तस्य पुष्पेषवः पुष्पबाणाः येषां ते बाईषु रूकपी
डातपानरूसा रूदिति। अरःस्तनः। अद्यापातरसा सेवनो वसतं तर्कप्यस्याः। तथा। एवं मन्तानवहृदि
लग्नाम वनीति सर्वं यो द्रष्टुं। तथा कामवि मंदाक्ष मंदा मंदाक्षं लज्जा तद्गुमपरे। मंदाक्षं ह्रीत्रपाब्रीडा लज्जा
सापत्रपान्यतः इति। एतदेव मंदं यस्याः। स तथा विज्ञापयंती विशेषणमिति कामचारात्। मंदरागद्रस्य विचेष्ट
लेन दूर्वनिपाताभावे सर्वानि चतम्र संगातः। सामेव तत्वहृदयं संयोगात्। लग्नादिना शोभतीति भावः। पद्या
तव रूपादिकं अपलभ्य सर्वासां लग्ना भवति। कापि दृष्टलोमन्ती मे तवहृदि लग्नापि तवद्वियोगमनवसंपती
मुह्यतीयद्वा मूर्छति संगमात्। मुह्यति मुग्धा भवति। कोऽयं काहं। किं करोमीत्यादि। न जानाति। कापि किं
विचित्रा। मुखेनैव चंद्रे[…]ललस्थिता। किंविशिष्टेन मधुराधरेण मधुरोऽधरो यत्र स मधुराधरः। पुनः
किंविशिष्टेन ×चंद्रेण। कामधुराधरेण कामतो वृद्धिं भरितः। कामधुरातां धरतीति हि चूतसदृशः। स
त्रवतीति। कामधुराधरः। लज्जारजोरजो राजः। पुनः कामभ्रमसमूहस्याविशेषकं तिलकं। यस्मिन् तथा। पुनः
किंभूतेन विशेषकेन। पयोधरेणस्तनेन कीदृशेन स्वेदविचित्ररूपाल्पियया सितन्वने। वक्षस्तनकं
चनेन। पूर्णकुंभवत्फलनसंगाचनेन पूर्णानेन। व्रितनाविलकांचनेन जितमनाविलं कांचनेन येन। अपरा
दूती नायकं प्राह। कामचारु कामदारुणेत्यादि। कामेन दारुणेन आहिता यता मदः। प्रसन्ना।

चू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऽऽहितं नेत्रं नयनं यस्याः। परमनिन्दायमकं दुःखमिति। मामानं अहं श्रीकृष्णं। परम कमितारं कांतं त्वां द्रष्टुं छलति। किं भूतम
कं धीं वा। स्मरमयं। कामविकारं परमकमितारं। परमकामितारं पाठः। परमसुरूपं। कामितारं। कमुकं त्वां परमस
र्वं केवलं त्वां अंककीऽमिताग नासती अहं श्रीघ्रं वां छली सर्थः। कीदृशी तेऽदयविरह स्मरं तं त्वाम द्दयं तीद्दर्वयं तो
मनो त्वनीनं सुरूपत इति भावः। पुनः कीदृशीत्वनकुं मेननि क्षिता। कीदृशा हरिणा हरसुकेन। तथा हरिणा नन्दय
योहरजितेन मनोहरेणेत्यर्थः। यद्वा आहार्येऽनरः। नीलसुकेन। तथा च श्रुयाम क्षिता। कीदृशा हरिणाक्षि
हरिहरिणी। हरिणस्येदं हारिणं हरिणंचन दाक्षि चेति हारिणाक्षिता स्यद्वा रुचि दीपिसत्व हरिणात थाआ
हारिणा आकर्षकेन। यो न संतसुकेन। वारिणा सरसामुग्ध्यान्वयं वी वनयनमिति भावः। अन्यस्याहा
राधाश्चर्ति। हरिणाकेनदुःखाद्धः। तस्यारिकामः। यद्वा कूणनो निनिः। त्वनन्यो कामाहा श्रीवंगन्छतीति हरिन
वा सकृतेन। अन्यस्या हा सर्वमेतद्विरह। घदसादि। एकस्याए वहूसाकाव्यं। तथा हि यथांत्तः। सामुख्य
८ ति। तथा किंकर्तव्य मित्याह। काप्रेत्साहि। केयुद्दीपो नामनं चंद्रमुखनं तंगाद्दिचवस्वमुदमुद्दितं। कूमलो
सादि। स्वरातिनमस्वतीसनेन योगः। यद्मानः। पुलिंदमेघयात्तोमय इत्तदेशभेदः। सायंतनेविगत
कालभावेतनी यक्षीतनमवे निशानिरता सत्संनिभे। तनी विश्वावसे द्वन्मआति वादेस्य यासीनगतहे।
अथे सादि। यासवदनाभवनं कंदर्पकेतुर्ददृशे नेन योगः। यद्वा गते सादि। वाहिनी विशेषणं। प्र
स्टतास्थितिति। तत्रैव आनीत। कमुष्णोत्योगं धः। तत्सेधानमुदकं। गंधोदकं नमुमन्य यम्यनासांसी
गंधमस्तकं एव वात्सकं। ऽदकंकथितं तैव गंधोदकं मिहोच्यते। इति पारिभाषिकं। गंधोदकं। तस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ः प्र
का० टी

त्रासंभवात्। परिमलवाहिनीभिर्वासोदरैर्नदीलाभिः। वाहिनीभिर्नदीभिः। अस्य योरुणोरस्यनेन योगः। स्फा
टिकतटैः। स्फाटिकतीरं। निम्नायकानः। तटविटपकुसुमं अथ तत्संनिहितानां मधुपानां। मदनमधानप्रव
३६ त्तिर्मदयुवतिः। वेदीस्तीररजपहद्दिघटितः। पूरः समूहः। नितदः रादः। तेनानुमीयमानानामिति। च्युक्रत्वात्पुलि
नं हंसयोरवयवविभागाभावात्। अनेन नानाधुमानं हंसानां क्रियत इति। कर्पूरः निरन्तिलोन विभूतिरवकत
दंतो नामालंकारः सूचितः। अत्रायस्य विभूतेः वापत्य महत्त्वमनुभवं। तदानुनामतंत्राहरलंकारमनीबि
३७ दाहृतिर्दंडी। अन्ये तु हंसमितिरेवापमाहुः। अतस्य पुलिनस्य भावात्। तथा पुंकेदंडिनोक्तान्यनिर्मितं तमाकारा
मनाचेव धसा। इदमेव विधत्ताविभव सासामस्मितमित्ति। विकल्प। चेतं विकासितं। अकांडे। समयः। लो
भनं पतत्पयः पानीयं नद्यादिभिः पक्षे सुपमिति उन्नतहारिपयोधरेति पाठे। उन्नतं प्रचुरं तुंगं चारु हा
रिमनोहारिहारयुक्तं च। कीलालं पानीयं उक्तं च। कुंभस्य घटस्य कलशमुखाग्रहिमीगः। पक्षे कुंभकलो
रावलाबुजेः। सुंदरीशोभनस्त्रीनस्याः पयः पादपतोगभ्ररलाधलिरसो नेत्रावलाभिरमा। पक्षे सुंदरीपाद
पः सुंदरीवृक्षः तस्य योरागो व्यक्तिमात्रं। तेन कपाकुल्यो तिन्नतिः। कुल्यानां कृत्रिमासरितां सायं
समयो विकालः। पतितं लोकानां लोचनं चक्षुर्यत्र। अतिसुंदरत्वात्। वेन्मसेरेदय्यपते। पक्षे लोके लोच
नं आदित्यः। तथा चैकविंशनाम्नि लोचनाह महेश्वरद्युतिः। दारेषु मामी तोलसुकितो वामवाचवोपत्र। पक्षे दारे स
ताकुः। कंदर्पकेतो उत्सुकानामा। ×क× [illegible] यो वासवदमेतिपत्र। सुरतादेवत्वात। दिमानुषैः कांक्षितः। प
क्षो सुरतं मैथुनं। निधानं भांडरागं। आ[illegible]मस्थानं [illegible] रु पयोः संभोगस्थानं। पक्षे [illegible] दक्ष

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३६

वेषः पुंसः स्त्रियां स्त्रियाः पुंसि संयोगं प्रतिपाद्य हासः शृंगार इति ख्यातः क्रीडावान्वानकारणमिति। अभेदस्यतु
प ऽ ओ वा ह्या क्वचि दुर्मल्लिनत ते। पुरा हृभरतः। संकेतस्थान विजनस्थानं भावः। संसारस्य मंद नोनंदकः।
अथवा भवनंदनः कार्त्तिकेयः। तथैव प्रभवोयस्य सतथा। त्रवसीसादिहृद्रन्योन्यप्रणयपेचूनाः प्रमदानामा
ना पकथ्यां। रहस्यवन्द कंदर्पकेतु विस्तनेनयोगः। हेनिगादितेयरिहारसेनाभिहितवासिद्धितः। केलिनिष्पनि
हेतोऽद्वः। केलिपरिहासा इतिकोत्राः। एवसि गजस्थिवपरिहासमपि न हासः। निगदितेस्वांदे[illegible]योगिकः स्त्री ला
मेवेतिकान्वितूः। अस्पाश्नाहः। एषा पुरो वर्ति नी च चपले च प ऽ नाभिधाना किमर्थं चप ऽ ओ पते। चपल मीचर
ति। तथा मुवेषेषु वेषाभिधानेन तवकर्णऽजेरकोपं। पतितः। तैयासारचिना न वे हितभावः। अन्येतुमुवेषांतर
मेकस्याभषसेमाहः। हेनिगादितेप्रवसिद्धिकेलिनिष्पसाभमसि। अतस्त्वं वाचप ऽ ओ वाच्चकाराद्रुदंन्याचायदि
त्वं नत्रोतातहा किमयं स्ताव स्तावकूर्णतः पतितः सन्नपलायते। यासररसनेसर्थः। हे मुवेषे देवे स्वह स्ता निस्त
देहविन्यासो वा। तथा हे कल्ल हे कल्लहाभिधाने लमपि मुरपा मधेनमत्तासतिसुरालां देवानां पापावनाअसा
निनातस्पासुविताोयोग्यायर्स्पा। सात्तमेवभूनासि। अत एव कल्लमव्यक्तध्वनिः। हेमकांचिदाम्नः। स्व
र्णरेखानुरणरवकल्लितैः शब्दैः स्मरदिवकामयेवाहूयासि। हे कोऽरपसि। हे मल्लपे मल्लयाभिधाने।
अरामेऽनुरागेनायसुखादिकमीप्सितं। तन्दद्वेषे वक्लभदर्शनेनैवाऽवगतासि। संज्ञा ज्ञाप्सि। मल्लयस्त्रा
दः आरामोऽनुरागे च वर्त्तते। आरामे मल्लयः पुंस्त्रिरागे पर्वत भेदयोरितिरंतिदेवः। ६ हृद्योदः सं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पद्मादित्वेपि दर्शनव्यक्तिः। हे कलिके हे मां कलिके त्वं कलविहङ्गमतां मुखरां मे रवकोऽ(?)नवस्या कलवल्लभ्या
मधुरध्वनिः वीणापाः रतं चावदनशुभः। यदि मानो कुसितदानि यदितं। कलं वल्लकीभवणाभावात्कृ
लहामविधात्साहामे खलनरलं मुखरत्वे नमे रवकोकूरानभवतीति। कीनदृसा हा हा मे देसादित्वमेव मु
खरतं वातिमुखरतं वातिमुखरतयावदनमुखरतस्मालिनी सतीरवकाकूरेस र्थः। मुखरतया वाच्ये वा
चितया च मुखरयातीव्रयातदिमनयावाचाऽरयं चा न दंति। सेनाभङ्गभने लंज्ञा मलो मामुखी सती। अत्र
कुसुमोपहारे पतेन्द्रान्यै रू। अनतएवाग्रराहि क दृढं मे केतर भवसा। कितरेः कि कितरश्चाहारे भा
वगोपनैः। अन्यं निःप्रयोजनैः। यदेवाखुरेपकमेवाभिज्ञा पंथ्यनक्ति। हे नंगवे पास्मरसाय कानां कामवारणा
नां तीव्रतानामितत्वा। पुंवं शरीरमलं संभवतीयनः कारणात्। तं कलिकाम हो स्मि। कलिकार कोमेदः वेगः।
वेमेपि नमवेद्भूमिरिति रंति देवः। यहितानि रोहितासती पिहिता ज्ञाता। सर्वेण सर्थहितानार्थाद्दिति वचनान्नू।
हिमना विसेवस्याचाम्यगाः। बहिमा गुहिरच्छोपमवाच्यो रूपसर्गयोरिस कारलोपः। दिहितापिहितायनेति
पाठः। पिहिता सती हिपतः। तापनेतव्यनेव भावयते वाहेतवहिताये नि वातथापिवदनातिधानाविस्तव
स्मिति हेवदनेवदवहित्वेना न्यायद कांतोग्रति सुंदरसारूपकुचोपांतं वा कवनरसो। अत्र श्लेके दुरविंद्रो नू
पमानयापातति। नवस्ये वेतिमन्येऽनुपभ्रारकांतः। तथा के रालकाकाव्यसतीकल्येपोपालभ्यते। संसारतं
सतीवतां। सतीव्रतमिति चव्रतस्या। सा तथा सद्य मुपमानपूर्वपदस्योत्तरपदलोपः। केकतरपदलोपी सहा
समासः। नोत कश्चितमिति। तवदृढि कोपिपरशोकसतीवित्यपतेतानस्पतत्वाच्छेदेः। तिपातिसाकु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्थिहा। हे केरलि सतथा सतत्रकारेण। नामवारसारवाक्षः। तथारोरलंतन्मामैवा कुभूता। मसा दिनी सामसी

साकुः। वस्वाचाराणतं पे स्यादिति न मेवका यं हे कुंतलि केतवापकुंतलकोगपः केशसमूहः। करलाक रकाले मेस

खंडतुल्यांला। ऽपमा याति। करकाव बेपिलः। तस्याः करस्थानं करकाकरकं चात न्ये स्तवं डाचेति। क

र्मधारयतः। किंभूतः। कुंतलकः कोपगः। ऽ दृष्टसि तो केलू। मन्विकामालेभारी। ऽ तुसित्ता रा। ऽ नानत

केचाविकसिता। पामहि कातस्यायो मालो। ह कुके स्यादि। नामानाना शब्दस्य कुंमुलामे च खंडके रा समु

हस्याकुः नीयं। करकानु महि कास्थानीया। पुरं तगरं। तस्य हारं गोपुरं। तकु कमलमधेपुरद्वारस्व

गोपुरमिति। तन्मोच्यतेतदि वपनोतध्वनीः। किमेवं कलपासि। किं विलंबकाः। सएतमापसंताभवेस

र्वः। अथकामविविरहिणीसा र्जनेन बोध्यत इति। सालेसादि। अपिश्रवलो। अपिति संबोधनं। के इत

ल्लभिलनात्रचहुलं। वचलो। चारुपल्लोलुकं। पुरुसखोजनं। भायास्यसि। अत्रापि किं शब्दः। कुर्वपादयोजनीय

एनेनाति। नायं वरहसंतापाकुमीलनमपि नाशैसीतिभावः। मस्याहवस स्वमिनः। पुनः परीक्षासमाहादयितं

नस्वामिनाविमुक्तासि विरहितासि। किं मुच्यसि। किं मोहमुपगच्छसि। किंभूतेन दयितेन। संतापा रा

वताविद। कुत्रावकुर्व। त्वलेनानाताऽनेवुऽको। पुष्पायसासिता। ऽनमिति। ऽनताऽनेयत्सोरवंलबन्धस्मरता।

किंभूतं सोरवं सुरतानोदनास्मरः कामः तेन नतापसंतापः। नस्यनोदनहारकं। मनसा हरं।।

किंभूतं सोरखं सुरतासुनोदनास्मरः कामः तेन ... रो।। पंचमी।। ऽ सवाद्या। किं विमि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विति सरवी। अनः। पुनस्तरवासमाहा ...

ना·८ नमहनः नहनः रविलोरमलाः तवकौचालंकार विरसा स्मृतवान् उद्गमहेचूतेर्लः तः
कोचालंकारजितप्रियं स्मरतिसुखहेतुकः अतो नाविमुक्ता स्याः तस्ये वहदयास्थिता सीतिभावः नम
नमोदधितइतिपाठंतरं हतो मोहतमो येनासच्चमदति हनमोहतमः पश्चात्तेन सहकर्मधारयः स्मर
दर्पंतीतिभावः नचविरोधान सरैस्वरता मिलिता दितिवं चालंनिसमं सेतिनवनिसारा नन स्वरता
नस्वरता नस्वरोऽनस्वः तथा चपुनर्भवकदहृहो नस्वोस्मीनस्वरोऽत्रियामितिा तेन योग्यः रजन्यां किंभू
४१ तांमास्मरद्रम्नां स्मरोद्दीपिकां हेगारतेंगनितं तेहं तच्चाद्धः अपर माधुर्मा पितानि यावत् सानुरागे पिप्रिये
निस्पृहेय मिति वृथा चक्राकादि प्रिय सदृतं किन कृतं स्म किंवृत्तं वान् अपितामह वृत्तवान् इदं वं
निविरवः सचनिर्भयं बपादनस्वत्तरणीलां स्मरति कोचनीभाभिताहे मानिनि मदनकामप्रजा का
रितिप्रियस्त्वीलाचनान्यां अत्रोपुक्तां न्यंगाहरणादेशाभ्रदः किमपि उदयति कोचनचाकोद्दनीद्वा
दश्यापीतांवरशालं कोभिपंचालवानिरायार्थे तदुक्तं चामृमिलिंदालसरां सौंबानिस्पृयोगेति त्रायमोसंसमें
विनविनक्षावोमनंतिमनुबादयनृमिक्षणादेशाभ्रदः प्रणीतार्थे नजनेक्षणादेशाः प्रीतित आप्याययेनोऽर्थ
नजनसः क्षणादेशेनपन देवो येन सतथा पुनः किंभूतः मदारुणवालवीकपोलतनसमानत्वः मधुना
मदः नारुलो को हतः यभ्रोलं मधारयः मालवीकपोलशब्देन कथं मालवीकपोलतनसमानवक्त्रमंडलत
पानसमानः नासः परस्मैवदाद्दिवालक्षानवालिकः तादासवयो वचनमुक्तिच्छुचानच्चोभिवानसः अतः
संगसागे ध्वादितवामं कुरुसंगमाय ... तस्मविरामंतिरागं कुरुवत्तुभंगद्दसर्थः तत्सनुति
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दूर्वैर्दूमाह। कृतवा सह को विन्ये वः। विं नाध्वरसंगसाहेतुभूतयाहेतौ तृतीया। निषेधविशेषणः। अधराहित्व
तुर्विधः। प्रोक्षो रायता कापांतिं वः। कृशात्वं वश्य पक्षे वसावकसंथा। लताफले विंवफलविशेषः। तस्याधरोष्ठः प्र
देशे संगतात् षष्ठी शब्दो चंद्रस्यतांऽलंक्रियवली कथ्यते। समपिलते वा अनश्चक्रिमितिनपद्मसीति भावः। लताया
त्र विंवसेवा। अभिमता। कुरंगिकेत्यादि। कश्यपनपादपत्रास्यनवह लां। ततनपविस्तारयशासयक्षरस्यसंवारकरोती
मितनकरोती मितनदारदलिकन्यात वलपुच्छ इति। अवतयोहेतु मंडिचर्मीयं जीवपस्तिविशेषः। पक्षेवचि स्तारसंलोलय
नर्तिवमसूरकिशोरं मयूरप्रधानं वानरपुंगव इति वत्। पारमलयसुगंधिं कुरु वर्द्धामलयजरसेनचंदनरसेन वेष्ठा
त नेत्रेतिवाद्वः संस्थाइति। धानुप्रदीपप्रख्यातावूपयोनापद्मति भागुरिकोशः। विकिरविक्षेपयः। कुंनतं स्वर्णमयं वद्ध
आनिधं वद्धसाराद्मिय इति समयादिः। गाप्रेकविदपराह विशेषविषये पंचधं गदसत्रिजातहूपद्मेमतिवधिनः। मधु
छपिमवति। मंडलिकेस्वर्थिकाः प्रत्यतितोलिंगवचनान्यतिवर्तं मे संघीलविचारादात्। स्त्रीलघुस्तवलाकुं कुमः। का
वालमभिनवंप्रवालकानां। विदुमवनं। नवपल्लवप्रधानंवा पेशलंमनोहरं। आलोचोभावः। अंशिवः
सप्रलापकथा तेन वा कथा। मालवीमालवदेशस्त्री। कोमनोहराः। कांतः कमनीयः। प्रविचिन्त्यसादिनासवद
नांददर्शेस्य तेन न योगः। सरस्केनलोहितेन न वर्तते। इति सरस्कः। पादुक्यरलः। पक्षेसरसः। मित्यादि। पालिनी थे
शरज्योपलत्विपवमद्वपादान्ययः। चतुर्थपादः। सहतेन वर्तते। पर्वजंघादिपक्षे विराटपर्वादिग्रंथपरिच्छे तो
दः। सुंदरकांडः। सौंदर्यसमूहः। भावप्रधानसुंदरशब्दः। तेन चारुमनोहरः। पक्षे सुंदराभिधानं। कांडो अतः
ग्रंथपरिच्छेदः। छंदोविचितिर्धंदशास्त्रं। तनुमध्यानाम षडक्षरछंदः। तौ येन तनुमध्या इति सर्व
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri भवति। अंतिलघुत्रिकं नकारः। अति
करणानि। अस्याभिः। नकारयकारौ। मतिः

०दी दिलेशु त्रेकप्रकाराः। गतं नीवंप्रशस्त्र स्लएवर ०।कर नि रुलुव स्याः। न दत्रं व सा। यो मिः शा
४२ हस्ताभ्रवलेनक्षत्रेन चनत्रसंक्षेपे स्याद्याऽस्थितनिष्पादितं नानि प्रो लिकरं दीप्ति करं स रूपमानह
दर्पयस्याः। उद्योतगत्कतेग्रंथभेदः। सदृवस रूपमलं यस्याः। संहतिः संहतिः। अथ वासंहतिदाप्रसभाद्रसर्वः।
सर्वेगास्यर्थाद्युतिः। हं ते प्रयोगः। संहतिर्गृहिवेसन्यः। कचित्तु संहति एप रतिपाठः। आत्रापि संहतिर्ध्यानं। गृ
भेदः स्पष्टः। अलंकारधर्मकीर्तिः। श्रृंगाकागुरुसन्नाटीकाग्रंथभेदः। तेन हि धर्मकीर्तिः मतं प्रसाध्यते।
उपनिबंधत्वेषो वेदांतनानि रूपणं। आनंदहर्षी। एकं प्रचास्तं। केरल भ्रेष्ठ योरिकमितिरं दिदेन। पसे आनंद
परमब्रह्मस्वरूपं। यस्तह। आनंदब्रह्मलोरूपमित्यादि। एकमद्वितीयं। तयो तयं तीप्रकोशायंती। उक्तो वंती वा।
द्विजकुलविप्रवंचाः। तरलपादेवेदगाथाचा। उक्तं वृहवादिभाने विचरणः। प्रकीर्तितः। तिनयो गोत्र कथ्या।
नात वृहस्पतिस्त्री। गुरुकलत्रतागुरुज घ्नेन संबंधः। कोनु दित समासैः संबंधा निधानकिति वृचना। क
पक्षेगुरु कलत्रताव हस्पतिभार्या च। कलंके तस्या पत इति कलत्रं। ओ लिः स्त्री वा। अमोनु पसजे वैः
तातकोटिवर्जीः सुखोगाघं उरवा ग्रहतुराकेया मध्यो यस्याः। त्रिवंशु स्यामा। नरवाक्षेन दनमहिषीन
तस्याः सरवीप्रियदर्शीनाना मविधाधरी। सोमाभ्रनोहराचंद्रवत्प्रभाकीर्तिर्यस्याः। त न दत्तानामपाचा। उरा जा।
तस्य महिषी। सोमप्रभानामा। अविधीना उपमासाद्वयं। यस्याः साउनुपमा। पक्षे कुसुदगजस्य स्त्री।
अनुपमानामा। ते लोकपुतोर्मि। तन्नदीवा। नमालोक्ष भेदाः। नसत्रे लप्रसाधितां। शोभितां। पक्षे।
नमालपत्रंतिलकं। उक्तं च। तमालपत्रं तिलकपत्रमंतरीतिः। मदालसा। मदनमंथराभ्रस्वतरोना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अरिः। चीतुः। कपित्थं पं। अमृतो कोवृक्षभेदः। आवेयमानशोकः। सरलः सुगंधिभेदः। तु। पुंनागो वृक्ष पांडुनागः। दन्तिस्यान्तः।
पुरुषस्तु पुरुषः। धात्री आमलकी। तनदास्थिनी च। धातिपोरसांच। तु लि नीलजा। वैदेही पिप्पलीसा ता च पिप्पली
मागधी सौंठी। तु उरोदक्षिका गुल्मः। चपला। बोधनी चैव तन्कूलं हि कमनमितावि ष्वावासी। अमृता हरीतकी। गुडूची
च। अमृतं सुधा च। वैनोउमीतदस्या। अपराजिता। लताभेदः। पक्षे सुभासुतंडा। अपराजिनविजिता। हली कर्मधारयः। प
शा अपराजिता महामाया भगवती। चा हि जलेचाच्यपि निविशोसव्यं देनस्थिता एवं च ली रो दग्रहलांस मुद्रमात्रो
लस्वधूं दोऽपराजितो विष्णुर्यस्यामिति। महेश्वरादि सर्पः। इक्ष्वाकुः तिक्तालाबू। इक्ष्वाकुः कटुतुंबीस्यात्कालीवी
सुजवंतिका इन्द्रवल्लनरनंजं। वंशो वेणुः। पद्मोदस्वचसागबा। वाधु कुकं। पलाशो किंशुकं वृक्षराक्षसो। अर्जुनो वृक्षभे
दः। पांडवभूः। दारो वृक्षभेदः। चीनं च कुरुवक बासर्षकस्याः। कू वंपवेत्ववी। कूपद इति। शांतं। पक्षे रूप माकारः। सौंदर्यप
न सकं टकीपुलं चंदनमजयजाः। नलोदहं नलजातिः। कुमुदं केरवं। बालखवीरं स्वेजि। संदूरतिलको वृक्षभेदः। संदू
र चूर्णतिलको रचनचूर्णविभ्रकः। पन्नगो नवपल्लवः। पक्षे मुनिभेदः। पत्रबुकेचो वापिध राहिः। मुंडतामे
वंति। ऊर्नकः। पेचकः। द्रोणः काकः। शकुनिः। पक्षी पोधा चैव तो धानुराष्ट्रं स्वलंचजातीपुष्पभेदः। विवि
धः प्रकारे लरुरुः। रुः सगीतो वंशोपस्याः। भुग्नाजलगोसानि माला नंगारे लभूवितासाकं पं विरुद्ध
वंशोरूपकुक्षेतिविरोधः। अभया हरीतकी दर्शिता भयाकारः सा कथं विभीवलाभयादिति विरोधः।
संततं निरंतरं लिताग ताः। प्रफयथा हरीतकी पत्रा। हिमगतो। पक्षा। ततावितस्तृतो हिमागता अवगता
[illegible] पापानपासह वर्तते। गुल्मो [illegible] यं पप्पम विरुद्धं। चोभनंपसा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दीलमोदर द्विमेदः। याहि पर्व्यासि[illegible]नीलन प्रव द्वागुसमपः पदादाकुलोभामर ब्याघ्राः। द्विपदानं हस्तिमदः। तेनाकु
लाव्याघ्राः। द्विपदोऽनः प्राली। द्विपदानं इति वा। विशेषेतु या बटूपदानुगता। षट्पदाऽगुरुसाकर्थं द्विपदे नपाद
४ दयेशासिना। अनाकुलीकुला। गुरुः सर्वदा हि सा पद यमयुक्तौ षट्पदा पदेषु मध्येपदन्वस्या। तिलानः। षट्सरव्या
पद्यदवि पदेशाकपार्थे नाद्या। अहि कुलं पक्षि समूहः। अकुलीनोन पृथिव्यां। नोवंशो वेलुयस्या। असून्वपृथ्वी
संलग्नः। पक्षेऽजंगलं। ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यगोत्रं ब्राह्मणोद्विवर्णितयो द्विजव्यवहारात्। तेनन्भूषितः। सं-धतानीतः।
यहान्त्रिजन्मनस्य विप्रादि गोत्र सान्भरसजिस्थानभूतत्रभूषितः। स्थितोभूतस्सर्थः। एवमसंभूतः सनाकुलीनवंशः। किंतु
कुलीनएवसः। वंशोगोत्रं। क्रमेणे आदि। एषुमल्लिकेदर्पकेतुः। स्वसावस्येनन योगः। कालः संध्यासमयः सएव देवतः
तमिश्रारात्रिः। सेवनायोजातं। रूपकेद्वयं। रक्षोरोहितापह्रीएकपदनासपद्यापत्र। भिक्षुकेकुत्तुकंबुक्रकूबरोस्या। आ
त्रमात्रोनरीयबोरितिरंतिदेनः। विषमगुरुपदेन्यस्याजातए तेनपत्रेकसाम्यंभवति। विघलतानालललाः। सरपत्रकः।
सरंनद्दतिरव्यातः। सतयत्रीएपस्यातिपुस्तकमपित्रानपत्रं। मुंचुरोभनं। विकचविकसितोभिक्षुपक्षेतु। विकचा विताके
शाकमलाकरः। पद्मसमूहः। सएवभिक्षुभेदेरूपकं। कमलाकरोभिक्षुनामचा। तिमिरवीजोद्दराजकारोयेतिकारतो
न्विवा। उप्तेत्यायामिव। दलसमूहः। पत्रसमूहः। स्वेतंपत्रादिषु। मांसान्तंनखोक्यतेददंतसंगीति। चित्रपटम
रिक्षेधरंतएव। मुर्मुरस्तुषाग्निः। पटसः। समूहः। किरणमालीसूर्यः। स्वंभुनादृतिस्यांतंनरो। मुरा
लप्रहारस्तागशाकासेच। केतुग्रहतुल्यं। कं कः। संध्यारवतात्सुमुखंरक्तमुखंयस्याः। वासरादिवसः।
सएववानरः। प्रसूनंपुष्पं। इंदुमंडलंचंद्रवीरं। तदेवकलं। तस्मिन्नभोगतामाकाशेलंवरं। पतिते ४५
सतिस्फुरदुत्तालोममकीवध्येकिरणः। सएवतरूणचूडामणमल्लभांतशिरव्यात×च×याचारुवदनं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

म नागराजः। नेत्रा सपुत्रौ तौ। भुजगस्याक्रमणाम दालसा नम॥ मूर्धाभिवेगः। मूर्धाटोपः। एकव्यसंगो प्रापचेतनौ।
गरीयसीम हती विश्वासपात्रं विश्वासस्थानं। कलोचतुः षष्टिः कलागतपुत्रका कलावती मुदितनामेत तू। आ
र्यपुत्रा। हे स्वामिपुत्र। दीर्घा दिदृक्षा पाठे तु भ्रोक्षपुत्रं दस्य र्थः। अवसरः समयः। प्रजापतेपत्र्य समाचरति। मेनं दोषमलिना
न्तः। मेनं दानुवाहुलोच कर्णकुपी। मेनांसुवंसी। विकर्णिकोत्कसलिनी। मेनं दानु राज्ञी चारइति। भागुरिकोत्राः
प्रलोयते। प्रहा एमाचरति। दीर्घायुस्मात्। वृहवाहुन्रू। वहा। लिपिकरोल्लेखः। भुजगपति वासुकिः। पाठकः। शेषो
हि। समहत्त्व कर्णलात्। कथयति। अनेकैर्युगसहस्रैरिरुन्धिः। यौवनेनातिक्रान्तिः। कन्ये त्रं सहस्तेन दोषः। प्रहा
यौवनं स्मातिक्रान्तिवन्मरणा। तेन दोषः। अनवनात्। विद्याधरचक्रवर्तीति घाघरभ्रष्टः। पाणिग्रहणं
वाहः। कंजनमिति। यौवनीयमविष्णा स्वामित्वात्। बाला मागहणं। कुतववहोऽग्निः राज्ञ स्वराघः राप नीय
तत्र राधितव्यं। प्रवेष्टव्यं॥ अथेसाद्विनगराद्विमादिसनेन योगः। भीतभीतद्वयप्रकारेगुरुवचनस्येति। दिवं
प्रयोकुरारा धेवेतिवासदा सर्वदागस्वामिमुखेन गतिचतुरेण। पक्षसंदा गतिवतिः। तदभिमुखेन। नातमंक्ष्णा
लात्सर्वस्याक्रमेलसाद्। चमश्यानवाटेनगाले सनेन योगः। जंगनमा सूं। कुक्कुटः पक्षी। चिताचकंदं दसम्रहः।
तत्र सिमाक्षिमायमानः। एवहत्रं तेराद्धं कुर्वीत। ताजं तात्कायू। तमोऽऽ। दग्धरादेन कर्मधारयः। विकटः। त्क
कोभयंकरोवा। कटःशरः। शावेश्मामो। कलिवेचा। गन्धांडेत लोकदृतिज्ञात्वतः। कटपूतनो। मनुष्यामेदः। त
धाउत्तानततकटः। ऊर्ध्वं च। हदेरुतानष्टुलकृदेहसापिवेतालो मनुष्यभेदः। चरलः। काष्ठविकारः। शक्तिनवस्था।
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri ...र्तितदस्कन्तरतंत्रं। कर्णनासिकच्छि।
नासणाद्योऽनेनेति। शंकितवर्णश्चोरः। चौरश्चौकितवर्णोत्प... दस्तं।

९५

उत्पन्नं गले नैकलान्न पुसकं।कपटनः समकृ।भाक्षयो भागिस्पत्र कास्य दः न पुत्रभा कं। विभाजितितरां करो तातिलानितेः
मंभ कालीमक्षिका।उकं मत्सराम क्षिका श्री।का मंभ राल्गीव सामता।मं भारः समकृ हः।विभक्तं सं वि क्ते तं।क लानिक्षवा
निः।चतुर्भिः वटदिसव्य कान्ने करणेन्त्रा व्यापस्यन्न कटोटिः त्रि रोस्थितस्यटं कारः।इ सव्य कानु करणेष्व निः।नर
लपालिभैरवमूर्तिः।शिवा न्तगालीपक्षे मोरीरूलान्ये वरम स्थानस्य त्याज्जस्यतस्या।त्रि कि तानि।नैरेन तु
नलजादतोऽग्निः।भक्तोदेवयोनिः।सर्वभैरवे व्यस्ता।नदूवतिवान स्य।उमंच।रमस्था नेषा कीडा स्मर हपि चा
चाः सहचर इत्यादि।पद्मा भक्तप्राप्तो भक्तभुजगो।नेनेति भक्तभुजगः।न्ता वः।पत्ते व क्षिभक्तस्कंदः।अवरू
हीत्र विचय स नेनयोगः।समुत्तोमिलितोऽदितश्च।अर्कसमरोह्यादरादिसः।अर्क [illegible]ः समरह श्वा।नागराजात स्का
रादयः।अनंतोयासुकिः सर्व मत्स्य प्रधानं पक्षापक्षे।तंता न स्त्रिखानिपत्र।अनंतमत्स्योवृक्षभेदः।तद्योगलीन्न
सुधर्मा देवसभा कौशिकः।शक्रश्च श्रीफलो बिल्वः।त्रियोः क्षमकानिक्षया फलं च।श्रीदेव फलत्वान्नूपनं
म्नोवृक्षभेदः।तं योगत्वात्।पांडवमधुरः।वद।स्वरोप्रगेनो।सुरः।राचीजनकः।सह सनेत्रमूलं ओष
धिभेदः।इंद्रश्च इंद्राली कानिंद्रः।खुरा चीच सना नावे स्थानां पालयती तिरलापाल।मुखात इति इ गतः।ग
लिकारिका वृक्षभेदः।पक्षेग त्यं प्रतेरां रूपते सर्व वेश्याक्षिति।त्यंतादचू इति द्विः।गतिप्रधानस्योऽत एवरा का
कलिक्ष तिगलि केति प्रदेशापोगः।फलिता।वेस्य नागलेद्विकारिकाय चान्न जारोपस्या।उक्तं।कारिकाः
पाचानामत्व्योपद्रवा।अकारिया चान्नव्यापारोपद्रु पर्यायगमनं।मतेः पयायद्द इत्यादि ना बुद्धा कलिता न ते
लिका वा अपि कायस्यास हि पर्या[illegible]दि[illegible] पाठः।दालितं हिं सितं च।गलि कायां तं। ४५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यस्याः सकवाकः। कुक्कुटः। कं वारुणी। प्रतीचि मदिरा च। अखण्डलककुभ्मते प्राच्यां। दिनकर इत्यादि। भास्कर समुदाय। रो
हलीसमेनयोगः। ए मिरे भिविरच मंडले। करार विमि हस्तध्य। पद्मरागो मणि भेदः। कूट कोटि क्षिर रत्नराग। गुणगुण
ते सत्त्वा मिदिता मि सतः। नारिकथो लः। स्यात्। अतो गुंफ नगुंफः। तनू। तारका दिखादि नचु। गुच्छ गुच्छो। चोरादितो। मे
दो पादानां तं प्रतनुना। क्षिकलो पाभावः। कुचिदिति वारुणीयमः। फलाम लिः। गमन भिन्न नील मणिस्तस्य स्यात् चामरः। घा
तीनः। कौशेते स्पकन कं नः। न तोन भोग रे लास सीमीसमासः। सनः प्रकारः। दीने भ्योदी [illegible] दीनोरः। दीनरचा। कृदन्तिदी नाचपेय
नद्युतिरख्या। दीनारः। होमं जिष्ठः। सुर सरा सरंचकासुरः। पनवो विस्तारः। विस्तो [illegible] टपे पुंसि नस्त्रीखवदे पुष्पल्लु वहतिरं
रेति। ...। अरुणोरुकः। पमनि कापटो अंतः। पटः। लोने सादि। रश्मि सचये उ पितृ मान माभ्र पती सर्पः। तेन योगः
दहन संवं दुप्रवेश्यादि। सूर्य रत्न योषाक्ष वह्नि मा भिस्रति सती साग मः। दिवाकी तोपलः। सूर्यमणि परवश्रो। न्याय तः
निद्रा वत्र्याइ सर्पः। हुस्व रोध्वनिः। ध्वनि विशेषः। नकाल सुलमयेति। कोष्ठागार एगादिति योगात्। निद्य दकरणात्
मो निध्ये ष्टे द्विय समह। ३ कंचाकर लं कायेंद्रिये। कालजीव साधुस्याध्यायिकेद्य नप्रसरितं। प्रसंगीकृतः। अंवर भाकारां
व स्कंचाकाष्ठादिकं। काष्ठं दारुआ दपिनि। कोआ मिकेशोपि के चापतंगः। सूर्यः। दिनस्य मध्यं मध्यं मध्याह्नः। ए पो दरादित्वा
त्। परनिपातः। दर्पदा ... लोरा जदं तादि पाठात् पुषं तुमस्य स्थानेति नेत्ये पाद सत्वं। विना कृतं विकल्पेते।
सत्ल विटपे साद्दिनाद्दह्य मानां गदमा सोनाम स्व वस्था प्रदि पादिता। ३ कंचा। मुहु तिहदय मिसादि।
प्रियेना सवदते दे कृमे स्त्रीनामि सादि मिर्विज्ञापेः। चस्व वस्था प्रति पादिता। ३ कंचा। वितर्प वषष्ठ उच्यते।
अवदातं तं निर्मलं। विपत्ति दिष्टे यं दुर्लभ ... दिति। गोचरे विषमः। भावित व्यम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

८३ नैनैव
भावैर्नू निवाविपानिगतेसाधिमहासागरक पातेनकृतिवयपदानिगत्वातला।निधिमपत्यादिति।संवंद्धुः।नम्र
४५ नवीनं।नलेपजनितिवानन वसुधीरंमोसीजटा।म्हानडाटकसलिनी।विपवैनरपुंकः।उक्तंच।सौमेपि छलसावुक्ते
निवुनोहिजनः।विद्धनोवेतसः।अथवेतसो।विवाप्यातपष्यविदुलश्रीसानपरंजनाद्दसमरः।सितविद्धुकरंजकः।तेट
जंपर्णश्चानोतस्यनटजमतेवइतिरव्यातिः।तरुभिदः हंसजेतिवक्षीमिंदविवादितिरव्यातः।सुंदरीवृक्षभेदः।वितनो
विस्तृतः।नैआवितनतिथातोमेत्रलतासमुहः।सएवावरलं।पदस्य।वरुलोवृक्षभेदः।कंकरोतं पक्षी।भंगरोत्रेदइतिरव्या
तः।गोत्कोंगत्नेवानरः।गोलांगलः।भ्रवंगः।कीहृद्राः स्यात्स्वामगवेलनीमधुपदनामधुनासः।वंचासारः।वंसचीर्क
रं।वपिवर्णिलं।आमारेवेचावर्षिणेप्रचारेच।सुकुंदुनइतिरंतिदेवः।पुंनागोवृक्षभेदः।कांडुनागइतिरव्याते।घनसारं
वर्णिकं।वालंकाविनवाहिप्रोदिवंकेशाभ्रनामनेसमरः।घनसारःजलमप्याभे।पुनंकठिनोसारोमज्जा...ति।घनसा
रः त्रारकक्षइति।कोविदारोवकुवारकः।अलिकांतम्हमितिभसूहानिनीनहस्कृतः।कुहद्हरमौवनिसमृ
हइस्तोपञ्चकनकः।कोविलः।नपलभ्रवचलः।अकुशलः।वाराद्विपतेः।कुहलीप्रमतः।तथाचद्वतिः।प्रभोपरि
टः।कुटुंबीतः व्याघ्रपर्णी।कुटविनइतिवेद्दप्रयोगः।द्रव्यव्याघ्रंऽ स्वामिनइतमरः।पद्मा।कुटविनीकुकुवपरि
पारजनपत्रसमाहितोमदितः।तनवकटोवहतुकारकः।निकुटव्यः।कलिकासमूहः।कुरुवकः।पुष्पभेदः।
रजोविरसः।परागसमूहः।तेनवध्यमातः।मदितस्तटइत्यमरकाशमंजुसिंचितं।वस्यकुहरितामदएवजनंते
नासेचकितः।सहूनाल्विनः।स्वच्छंदस्तत्रभेदः।अनेनैवनाम्नाख्याता।कटकोहसिमदस्यानेकुटीकृतंकुटच
मपाहितोकुटजकोरकेमन।वाचेदोवनभाषी।अनतटिवोवकुभाषितिग।उक्तंच।वाचाटोवकुभाषिस्ति ८३
वाटकेरः।चटकायाअपसंचटकायाश्चवकचारणेभोजनेचरत्रेनासमहात्मयोरितिपाठोन।चारलेन
४५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चुंचु प्रसिद्धः । तेन वित्तभ्रुप्रचदा वेणोर्भागं मध्ये दिर्घो तोयपयं अस्पतं स्कः । नामाव कृ पुर । तत्र पुलकं तुपद निभासाथा । य
पष्पा आंतिपराः पतंति सह स्वानं सुभं गांगनादं विरह प्रयोगो । चंचुं चु चरत्तन स्यानं स्यामलः । नस्तु मनोऽपि वेति
निरवश्र कारा । कोलेयं सोलऽअंस्तुगं चिन्नि रवा स कुंभ चितं । केचित् आरवमिति पाठः । सच स्तुकः । सेकाति कात रैः ।
शिफा पामल्पतर मुहिर वे । गोधारलोनसंभवता । किंतु नाफला द्धः । शालोपा --- भामे वर्तते । पथा तंगा पां पाद्से
तिर्गंगा । रादः । विकुल्ल स मापनीति वरं न्द्याति नरमितरगार्क पार्थि वा दिर्वा । गोधे यो गासां । वकुहरल भेदः । तोम स्थोय
मानइति । कर्मलोरामंथे व्युह आमासो बन्नमात्रं । अमण हारि भूतिरथ्यं । समी तः समीपं । निशादः शादः । मंदा मंदायमान
इति । भजनाः । कचप कसीता लः । फलौ ध्वनिः । सलवदु प्रतिर्यत्र दुदु भिरादो ध्वनो वर्तते । महाकलौ तालस्त्त भीप सह ताविं
रारोह रिलभे दस्समूहः । हारीत हरिद्रः । कुहरितहरि द्रुति पाठः । कुहरिता ततः पाहे महे महे च्छराद्दिः । पुनः पालि मुरवप्रदेशः ।
उच्चा पालि पंक्ति पार्वतो रिति । हनचर करयो । गुरु इति आर्त्री । गोगुंआ का क किं तिगुंआ कैः । गुंजनं रा बाप मा
नः । आटकोघो टिप्स्तु । घोगिका पंजक ध्वनि विष्यान इति । द्वा वंदी आटकं च कास तोधां कः । करंडी नाम ग्रा न केर ३
ति धार तिः । हनमं । खंड नं । तेन कुचितोयः । कुचि पोतो वानर वानर रवाः । तेन ओत्स्वानं गा मंगा दिदुं वनाकृ
र रोन । पादितो भेदनीतः । पाट नकी टस्याध्वनं नो हितकीट स्यप टोना सो निवासइत्सर्थः । तेन संकटस्याफः । नो मुल्क
कः । अनितरपल्लेसा दिजनना विधिमवर्त्यादस्सलेन योगः । वि । ची अन्यय तथा वी वी समूहः संबंधेन । सत्र द्विज तसमास
अ संबंधाति धानमिति वचनात् । तां ऽ वेनट सेऽ दैः ऽ नोल्लि हो दोः दंतो वाड समूहो परस्य । पच्छु पातनः । नि
रस्य वस्तुजनक दे वतातन स्येयं । नीरूली चोबकुलं नाम समूहः । न पंपाधारा न पंपाप क्तिः । चंद्रलेखयो हि पर्वता
सः समहः । विहि विरु वी मा । मनापकं । वरपतामहं पाठः । गगराममं । अत्रयामुरवनाशतः । सप स्स : प १३
टकैरः ।

४०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्ष पुच्छ ... सता एवं ताके लापक्षाद्वै दः लीनाः। तत्काले पक्षभेदभयात्। मैनाकादयो समुद्रे लीना भूपरस्थिता इति वा
तो। भगोऽनिलं लीनत्वं नद्रूत इति पाठः। कथं मरितः। भरताद्वालाब काढ़ि का तत्र। पारिजातं एव मालिरूत लघुला
त्र। अन्ये जा वरलो नामाकर स्थाने। करिमकरोऽजगर सीम कुरीवा लेखाश्च मितं मगनंतिर्मिंगिलोऽजलजं तु सच
रात योजनप्रमाणोऽत स्यात्। सामितलेनगंभीरं ध्वनिः। विलम्बालि तिलो मिश्र नानीतः। लेवंगपुष्पभेदः। मातुलंगः
पोगे लं इति ख्यातः। तं दकाम्र रवर्जितिम्ब मिंगलंऽदकलगनम्मू मिलुन कैति। कुलवेलयो भेदः। ऊर्मिर्वेगः। ऽ
लं वाऽर्मिवेगस्तरंगश्चेहि तत्प्रधाना मारूतः प्रचंडवातहसपः। तस्तोऽनिलं चं चलाऽमानअतिच्छायिता
ता नीपः पाभारनितं वीरलीव्हतां। नलि नं नन्त्र प्रधानं। पुलिनं वा नसु मंधि द्व्यं। चीवालं मूलं चाम रंप चापा
दिनमुखलेनरविल्वाः। देदं गता। येषु तं नैखे रवालं। ने बां स्वर नखैरन्दिरा रखयादी प्ल नरवागुणा। स्वगे
खरोगरूडः। सर्प नमोत्र। माता यस्या मुख गे खवरोऽरूलाक्षः। सर्पसारथि स्तस्य पञ्जर थाभ्रचरा सेजां
पटल छाया। तेन कलितं गाहनं। पक्षा खेभ्रचखरोगरूडः। गोजः पर्वतः। पंच रथः पक्षी। पक्षागरूडः कुलपति
म लाः। पटः संस्कारः। परिलति भांतिर्जनीवर्द्ध अपवर्गसंरः। कुलचीवा व्याधिभेदः। मुवासो दासौदि वागंधः।
गजितेरू मिन्द्राद्वैः। रूष्टोगाजतीति प्रसिद्धानि ख्याति तैर्जनवाप्येः। सखे दोनि खसिती भेदः। ऊर्कं भवति।
वाष्पपरिष्कृतनपनत्रवासिति। रूरामि नमुखः इतं सादिा भ्रूकुटीललोटचर्मसंकोचः। अहकोनः। भ्रु
वो मूलं संस्कृखोपान्त्रा भ्रुकुटीलायते कि लाकोपस्थाने प्रसन्नेबुभ्रुकुटी विनियोजयमिति। आलानं हस्तिबं
धनसंभः। कुंभीनसी राक्षसी। साहि लवल नाम्नो राक्षस्येसमाना। पक्षलवलद्वं वितनं सरि सादिला
त्र पक्षावितनं पालिव्यामं स्त्री तिज ... © Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri ... भार्यान दीन स्याः कल्पकुले

क्षा मु॰

करलीपंक्ता। पुर्यपत्र निपुलम्मीति पाठे विपुलं वहनं। उ॰ कं च। विपुलं वहनं सिद्धः। पक्षेस्त्रीत्वस्य पनि वा दिपक्षपाचिकारो वा। नदी सं

गभेदः। पूस्याख्योनदीकं सम्भव संगा स्त्रयाः। प्रांगलः वकुलमिति। उलादयो वकुलमिति बकुले चाव्दः। पात्रे कूलचयांतरं।

आभासादि। पारिपानी पंगजं वंधनीच। नागोहस्ती सर्वभ्रा— कोशेश्वयमैत्रौ ब्दः। अंभासिजातं अंभोजं [illegible] खासरं। स

मालीनात्। पत्रिरूपरोभितं। पद्मा अंभोजनामरश्मी वालं वरिपंन वंरो × नेकरदा × वाल रोवलं जलचामरमितिवि

ध्ववासी। पक्षे विश्वामित्रो मुनिः तस्य ह्रो पुत्रे। एकरूपत्नी अपछा राजा सोऽभोज वाज विहाप रोभितं। अच्युतो

विष्णुस्तस्य क्षितिविवाच्यपर्ये। पक्षे च्युतोऽस्खालितो स्थितिराचारः। तयारसनायां। सजाः सभतः। नक्रः कुंभीरः। मकरो

जलजंतुः। पक्षे सज्जनस्यासमुरूपस्यावः क्रमो व्यवस्था तत्कारसंस्तत मनुः कं दितिः। क्रतो यत्र नदीभेदः। तेन पुरु

वता व्यापा। मुखं प्रवर्तनो सा यो यत्र। पक्षे कस्य हस्तस्य पनोपंडलं तेन पुरुमुखे प्ररंधालितवदनं। चंदना नाम नदी

पक्षे चंदनो मलयजस्तत्साधानजा मुद्कां नर्मेदा पक्षे नर्मप्रेमदात्री कांता नर्मदा तत्तत्वर्तनं नेतो। लितः। कालकूट।

× ततः × सदीपो मलश्च ×। ऽकं च समीपगल्लकश्च। अग्नि

विषं। पानीयं सरसं च। सुंदरी वृक्षभेदो रमणी चा कल्यः। अनु ररचराः। ते हि समुद्रमास्थाय। पाताल कुंता इत्या गमः।

वकश्च। विदुर्वधाः। सुरोदवेश्च स्मादि सुरावे घं असुरचराः। एव पक्षएवं। अहामहस्यादि। तुंगोऽमुत्सङ्गा तिविये त

वंधा चंडी। रोषाः पालाल्मा भिन्न इति सर्वत्र विरोध एव पक्षं। रोगात्मा मातुदनमिति। गुरुदारा वहस्पतिस्त्री। ६

दंताचिंता आ तुरोरोगीतस्यतत्सागो गुरुः। पद्मकं। गुरुदार— राधवस्त्री। द्विजराजो विप्रश्रेष्ठः। इ। तेरा

द्विजराजश्चंद्रः। साहि चंद्रेण मुपकेति वार्ता। गुरुदारे—[illegible]पद्माकारे ल्वनेव पीति वार्ता। पुरुरवाऽास

दथ्वलः। दारचाव्दोऽदंतः। आर[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सप्त

८५

रखलो॥ समर ओवे चीन्तनृ कोराजा। सचैंद्रपदमाक्र:॥ सनसपीमकांक्षितातथैवमु क्॥ अपूर्वमनेन
नमामनुग छ॒ ताततोन मर्धमारोहयेन्॥ सर्पसर्पेति। मेघाभुकंवा न्॥ नतोऽगस्त्येनमुनिनाशप्तः स
र्प आसीदिति कथा। पपाति नामा राजा सचमूढं विप्र रूढ सन्॥ निबाहकृतवान्। नतदुव स्ता पंबाल
ल्यं राजासी पातकी। बभूव। इंद्रत्वा पामुदा मापी तद्दस्युः॥ ययातिरिति परनारीयमर्त्यः। तथा वी च
कवघ:॥ वैकुंठे भूकवर्तित मात्रा॥ संपूर्यपातिना सेह। आत्तस्य भूरस्कल्प कीर्तियंपातिना। प्रद्युम्न:॥
कामदेव स्य समोविवल्स सनः॥ सनू भगवती बचनात्। स्त्रीमयमासीत्। प्रकृतवचनेमपद। निर्लिलृता
रूपलतां। सुराचार स्पसा ततहे माद्धिचद्रू भर्दिति। सरूस्यहृदले ने विसेपाय तेदो घापितान्य कोपि
वंचमाभागतो दृष्ट अतिशा क्रो पिकुत्सितइत्युच्यते। कुबलयाश्वो विद्याधरः नामा द्रवित रथ्यकन्यां कांतोसं
भोगतार्ई। साच कन्या पुरुषेति। नगोनामराजासचयचाय व सिष्ठ अद्विजहोनमंत्रितालात्॥ कान्॥ ततो वसिष्ठमपहा
या न्यत्रयज पितुं विचकालेगत्वा सितः। अनंत रंचा स्पाहि। लं अनेककालेमधुनगेनात। नतो वासिष्ठेनशप्त:॥ कर्क
त्रांसंगतः स्कातितर उक्तः॥ समरलो रकस्यामित्रं स्वनानामेरतस्यदुहिता परीक्षयेप्रसासनं अनेन स्त्री भाव
मापदिता। विद्वत्को विदुषः॥ दूरारथ जसिद्धेन। ×गर× दृष्टारामा स्त्री यस्य उन्मादनको मांगल तयाम्रक्म वाये
ति। शब्दछलः॥ कार्तवीर्यजामदग्न्येविप्रंतदातस्य कामधेनुं जहार। ततः परशुरामेण सहतः पंचत्वं वासनस
हित सेवा। त्रांतत भी ष्मपिता। शांतनुरूपेण पत्नी भूतया गंगया बिरहाडाति। सनवोलिवनमास्था
य तु शोच। समसमसुसस अति। अनवस्था मा दहति स्वति। कास्वेसमादिनिपुलवलिनमासमादि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेनयोगः। कुरवः पक्षी। खरो मत्स्यः। ... [illegible] ... हि ... [illegible] ... पाठे परशुरोमा मत्स्यः। जनककुलाचरा
तत्र समूह भ्रमलं। तन नकुलं। तज्जात नन नकुलावितान ली व ... [illegible] नपुरा भवेति। विकर्षो विडालः। अलकपिः। शिशु
मारः। उक्तं च। शिशुमारो जलकपीश्च दकी। ... [illegible] ... इति ओ ... [illegible] ... ततः शिवतरं। शालतन प्रदेशः। शिवज्ञा
तनीत्रे प्विति रंतिदेवः। अनुदिनं ... [illegible] ... पतदा ... [illegible] ... रंग शिखरं ... [illegible] ... शि खरं रंग
मिति। केचापर्यायितस्यात्। मुरवचर लाविहंगः। हंसः पक्षी। अहिः सर्पः। अखेत्यादि। मकरो जंतुः। तपोभ्र वक्रो नहुचिरं जल
धेरा भंड जो मत्स्यः। चारलामिश्रः। कर्पुरो वा। कटकमदोहसोमदस्थानं। प्रवरो वेगवान्। अवनो वा ... [illegible] ... तेन विज
हनं। जलधिरेवे। भुजगः सर्पः। अथेत्यादि। एषु मुखेसर खनी। समुद्रवराहु ति संबंधः। सानुग्रहः सरूपः। ग्रा
होजलजंतुः। निर्मत्सरो मात्सर्यः साहितः। उक्तं च। मात्सर्ये विचमत्सरं अपुङ्गोऽकुशलेऽग्राहक इत्सर्थः। कू
पलसन्मोहिले पुत्रपुद्रस्त्रियांपुनभिनिरं रंतिदेवः। मुक्त वेपु अभंगारे सुनचांशाका वेलोवाव्यलिंगः। कू
रोभयकरः इति रंतिदेवः। असारः। सा [illegible] वरहितः। एकसादत्यादि। आडगामव र्णसमयइत्सनेन योगः।
काकलीगायनः। सूक्ष्मकलोगायनः। काकलीतीकलेसूक्ष्मे समद्रः। प्रबद्धः। नदनदीनसूयत्र नदः
शोलादिः। पक्षेसमद्रसमद्रनिम्नसमद्र। पचंतंगमंत्रीति कप्रत्ययः। नीलकण्ठकेकीत्यसपस
मूढ ... [illegible] ... रजन्मचार गुल्मसत्तिपित्रसमद्रः। समद्रः। चारजन्मा कार्तिकेयः। रजोवेगुणः रजोगु
णः। रणहेतुः। प्रमादनत्वहिः। तिसरइतिपाठे विसरः समूहः। विचरनिचयमाभरानस्यायरगः। पद
नटभिकरयसमुच्चारः। रूदंवसमु ... [illegible] ... ला। सत्त्वः परिकरचयनात्मावरू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

टीकः स्वः। स मरुद्योगिरिति विंध्यवासी। जलदा मेघा जलरस्क अदेहं इस्त तथा प्रस्रवे। करकोपलः। कमण्डलश्च करको णा। करकः। करकः पुंसि दाडिमे च करं डलो वारि वातु। शि लायां तु। करकाः करकापिचेति रत्नदेवः।
८ मीयते नैनेति। तवा न ईदृश्यः। प्रकृत्योहि लादन्यादिसोदयः। भवति। विभज्ये तोभमणः। मुदयो ध्वनेते उत्सु
कितः। च्यारं गभ्यत कोयत्र एक्षे सुप्रसर्थः। प्रस्ता कोकाशारं गो मृगः। उक्तं च। च्यारं गः। खरे र लेख्या तथ्या त केहरिग जि। वे
सा रंगसं कुल महासान्तं चितिमा कांतसमानेनागस्स सक रो यामिति विलिप्त साम्रासः इतिप्रान्तस्त्वं हेरिलोचनं च भद्र
स्यध्वा गृहीतः। करोमे न यच्छा ध्वतो स्मारोपिते। करोयस्मिन् नरेव नी हस्त कन्यत्रे रागहस्त आरोपितहस्ता गच्छ
त। खंगमचारि खरं श्रृंगा ग्र। अन्यथा चारोग्रं। शिखरे रखंगमनिति। केचापर्यायि तास्या अपितौ। इत्यर्थः। पक्षो धी नीति हानि
केदो नार्थध्वतिकरोराज देयभागो यत्र। ध्वतीति पाठे ध्वतिः प्रीतिः। निर्जितेन सादि। नाकं धनुर्लतारराजेति योगः।
निर्भेदोऽति संनिहितः। विकसितो वामेघ एव नीलोत्सल इति रूप कं। जले दल इमीरि वा। मातंगन्यी सुपच दुहिता
तोऽस्विनी साहिरज्जो। न्य स्मृति। मातंगः स्वपचे द्विपः इति रंति देवः। तोरणोमालि निंदघः पुरुषः। धोः स्त्री
प्रवसताप्रवासं गच्छता। पयोधरस्तन मेघश्च। प्रवासिनाच स्तनेन प्रहृतः। निदीपने तथा च मंदनागः।
नाकोस्त नोपस्त्रे प्रवासणवत्तः। स्मर नायकं सह सोऽभि भ्रः च तथो लेखाः कर्तव्या इति रेवायामनेक प
लाद्दिं द्र धनुत्वं तथा। एकत्वादनुचितोपन्यासो प्रारब्धः। इंद्रायुधस्यापि नानारूपत्वेनैव नेकत्वप्रती
तेः। चिरप्रोषितमेति। भर्तरि न रखक्षदा नाम्निः स्मर लंघनयेति। तेन वकुभ संयोगे प्रीतिरु द्भवतां।
उक्तं च। नीरोध्रो पुनाप्येषु प्रीति गच्छे परा भवं। राणाप्त नसं स्मारियदि स्मान्न रखक्षता मिति
अंतो मंदार कुसुममिति॥ ५५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दी॰ अंतर्मृतावयवार्थला [illegible] शि। अतिवेगोऽतिसायप्रवाहः। बेगारेणा ॥ चेति रंजितदेवगवयां सिपयसानेत्रां सुरवरप्रवि
शाद्वस्यार्थः। वीनेसादि। विभुतसमंरेकोऽकाकद्दसनेनयोगः। सुसंवर्तः क्षोभनगानः। अकुंचितकुटिलगतिः। क्रौंचो वेगः।
उरलोहितोमट कपस्य वाचाट कराद्वभ रद्योतच्छित ध्वनिमारि छपस्य वाचाट लक्षित। लक्षणानामाद्विः। लाक्षा
दन××नि संवर्धानः। सविप्रपरिग्रहः। यत्र सालकमणा [illegible] व्याध निर्विदास्म नादितद्री। कलसः। शालिः। अगाधकः।
अलकृ [illegible] कंथा रातिद्युतिर्वासुदेवः। दीप्तिःस्यामि [illegible] सार्थः। आकाचांतनन्नशब्दः। सरूपनकीतनं। पुरुषोभ [illegible] ति। त
थाअनद्धदेवो वीतिरंजितदेवः। तुल्कितं सहरी [illegible] मा सादिता। इंद्रमहाकार्मुकस्य स्वतहसो यत्र।
इंद्रमहाकार्मुकस्या मगदंशाम। वतकरोमगर तीक्ष्णकै। अतिमध्य। कसिदः स्यादिंद्रमहकद्रस्कृ सलिलं।
मधुदग्धांसित्कः। पद्मपत्रामधुद्रवः। कष्ठायवीपयोधरामुधुं दुग्धे सीरेइम् मधुरतः स्मृतः मोचैरेसुस्यमलं स्यात्प्रातिस्थि
रमाइलस्यतेद्युतिहारावली। सुरवंचक्षोभनशब्दः। रामशब्दातः [illegible] सितदारोहंसः। सुरसः साबा। सितसाहंसायत्र
कासारेदसंसनधामतः कापसारेणां वकुलाहिः। सुरससारसरासितेसपिवाठः। अत्र सारसपक्षिभेदन कासा
रणरणभेवः। स्फंदमन्दं। पापिपोतः। चरकरसारः। स्तटस्तडागः। चरकीमृतरसः। मादपत्रिकापत्रीपक्षिभेदः का
मा विनीतिख्यातः। कदंवितं। नष्टं। कथ्यीकृतेतिपाठः। कथीकृतं कथामात्रां नीतः। नष्टमित्यर्थः। यथाकवयस्व
कथीकृतनृपविचारा। कदंबोनीपः। कच्छतोभीतः। चातकोहिमेघपानीयाभावात्। पानीयखासाद्दिमेति। भा
वमावत घोत घोतकीतक्रोग्य सः। लंपटइत्यर्थः। वकावलीकोरकसमूहः। मूकोनिः शब्दः। कंचुकी
[illegible] ××चालिकरसपः। यथा। साहमा
ालिधान्यं। चातिचालिनीतिपाठमस

कुञ्ज

१९३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र कोव बेपलः — —
दीर्घपृष्ठः । समर… पारकर्म समरलं । सोमंगि … कं कुहरः । हरिसा … वैशु केतु यस मेदः । पुष्पानि । राधाकृ भमं । सोत्रा
मुधं । मंदभाग्यं दैवं यस्याः । आहतनस पोरिति । अभागुरे सादिनाम्नि पातः । अपटन पाइसादि चिंतान लर्कः ।
निष्के चतुः रातं । किष्कुवितस्तो हस्तो । बाणावितस्तोपुंसि । केपको स्या मत्सम कोष्ठ वकार पिवि तिरंति देवः । तेमन्त गुल्मे सा
दि । पके नालिवेचांदहे सानेन योगः । कषन्तुकः कठानद्युति रव्यानः । महेशो सूत्रं । तेषां वरोद्योटके वर विशेषः । वपति
वीलिका दिवीपिका । शोनानि शोः वि । रोविरं । वारकार्थ तड वार्ताः । कथितवंतां तः । ताद्दशाएव कथितवा तीरवोगया
आखेटकः । आमिषं मांसं । आमिषं भोग्यवस्तु नीसनेन योगका र्थइति वा । सर्वत्र सामिषामेव । धुच भवति
उक्तं । सर्व मासिकं मांसहनास्ति मन्यं निरामिषं । आमिषस्य परिसामाग । कुबेरमुखमेधतो प्रतीसादि । इतः खड्गे
सनेनैयोगः । प्रतिरां रवीलता विपसायाम व्ययीभावः । तदेव सारः शाकरी । सोनेदुर्दिनं । दुर्दिनमिव दुर्दिनं । दीनो
मंदः । खड्गधरः सुभटः खड्गिकः । शंकरः । खड्गधरस्य ताद्दशाएवा का शोभवति । न भज्जार भार श्व कैवालं । खेच
रथापनमंडनं । वेताल राक्षसाः । चारभटः सुभटः । कर्णएबोद्दयलं । उक्तं खलु माभरत मेव इत्यर्थः । कानि
शामभयकुन्तः । इत खलु संग्राम भूमिं । अनास्थायलनः । उक्तं च । स्पादास्थान यत्नयोः कष्ठं तोऽवधारयं तः ।
आगुल्मः प्रायोधठगुल्माः । साजिनइत्यादि । वेत्रविसेनेनयोगः । दानं मदकरोत्यागः । चारपपि कथा महा
मगोहस्ती । समापद्यपीचकांतिः । खलोदयश्च क्रूरदृष्टिः सर्वविपत् । मुस्थाने चांगली धीखरे । इष्टासो
यंदेन तीयां तप्रतिरूपकोऽभ भव्ययीन्त तीयांत एव वा । दिष्टशब्द दर्शनात् । तथा वकादंबरी महतीहि
पेवस्या सीदिति । सपरिहासेत्यादि । रनसा विस्रत्से सनेनयोगः । सपरिहासः परिहासकारी भोत्ये
रोतिः कर्णेपिदं स्यधगना । छादयता । पक्षि… …सादेना । एपनं । समरापदो बस्यास्तं पस्क

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अ म

ना·टी गत्राम रजनी प्रथमप्रहरस्याऽनुकरणं। अनुकरणपूर्वव सतितः। पातः कः। गोत्रा पृथ्वी। गोत्रं वंशः। दिगंबरद्ध्वी

नं। विष्णुपद्मा काञ्ची। वासुदेवपदं च। विजृंभतः तिभवे चकारः अथ किंशाकु नवडू हस्तक गः। अथाविकप्रहा

५० रो। पक्षे भरभंगः जानुपरिभागभंगः। सुयोधनस्य भीमसेन हेतुरभंगः निमित्तं प्रतिज्ञातः। ततोऽसोमपाङ्गलेक्षि

तः। पयसिजकोशरतल्पं नालंघ्या ध्याः। भीष्मः शांतनुसुतः। सव्यसाचिनैनाडुनैः×शरैः×सन्नराद्धा ध्यायाशायितः।

पेन्छ यामसुत्योऽनुमेरायणप्राणान्तं तरं। प्राणसुकुं वान्न। उमेरायणप्राणान्तरं प्राणसाने पुण्यं भवति।

धन्यां प्राणान्विमुंचति। अतीते नौनरालोपे इति श्रुतिः। विकृती कृतोऽदपाभ्रतोऽगंसवपवः। कं

र्लपक्षेऽगेऽगदेऽोमवोर्वं नैज पदशा किः स्यात्मपमस्त्र भेदः। निधनं मरणं। कुसुमचारसि

निपाठे। चिंतामलि कूटकं। नतुपाटलिपुत्रं। सहिवानरतया नौ पोहरस्फोटं दिवा। रह्म

कवत्सुखानीति। संवं हरचिता रक्ष्यानि कोऽजातिसुदुर्गसंसा। सारं वालप्रवोधार्थ मभमो

पं सर्वरक्षितस्य॥ ॥नामवद्गौटीका॥ ॥छ॥ ॥शुभमस्तु॥ ॥छ॥ ॥छ॥

५०

कुल

५०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

काव्यबालप्रबोध

२१००

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri